

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: Δημόσιο Δίκαιο – Δημόσιες Πολιτικές

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Φορολογικό Δίκαιο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2019-2020

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**της ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ ΚΑΒΒΑΔΑ του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Α.Μ. : 7340011219008**

ΘΕΜΑ:

**Ο εναλλακτικός και ο έμμεσος τρόπος προσδιορισμού του εισοδήματος
στον ν.4172/2013**

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ανδρέας Τσουρουφλής

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Επικ. Καθηγητής Ανδρέας Τσουρουφλής

Καθηγητής Θεόδωρος Φορτσάκης

Καθηγητής Χρήστος Γκόρτσος

Αθήνα, 26/11/2020

Copyright © Παναγιώτα Καββαδά, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στην οικογένεια μου για τη στήριξη που μου παρείχε κατά τη διάρκεια των σπουδών και της επαγγελματικής μου διαδρομής.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας κ. Ανδρέα Τσουρουφλή, διότι μου έδωσε τη δυνατότητα να καταπιαστώ με το συγκεκριμένο θέμα και ιδίως διότι κατόρθωσε να φέρει σε πέρας το ακαδημαϊκό έτος 2020 υπό τις πρωτοφανείς και εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες της πανδημίας, υπό τις οποίες αυτό πραγματοποιήθηκε, χωρίς να γίνει καμία έκπτωση στο επιστημονικό επίπεδο του προγράμματος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ & ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ	9
1.1. Η φοροδιαφυγή σε εθνικό επίπεδο	9
1.2. Ο φορολογικός έλεγχος εισοδήματος - Μέθοδοι προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	11
Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	11
2.1. Ιστορική αναδρομή στα τεκμήρια διαβίωσης και απόκτησης περιουσιακών στοιχείων.....	11
2.2. Έννοια των τεκμηρίων	13
2.3. Κριτική και προβληματισμοί σχετικά με τα τεκμήρια	14
2.4. Η (αντι)συνταγματικότητα των τεκμηρίων	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	16
ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΣΤΟΝ Κ.Φ.Ε. (Ν. 4172/2013)	16
3.1. Επισκόπηση των άρθρων 30 έως 34 Κ.Φ.Ε. (Ν.4172/2013)	16
i. Άρθρο 30 - Εναλλακτικός τρόπος υπολογισμού της ελάχιστης φορολογίας	16
ii. Άρθρο 31 - Αντικειμενικές δαπάνες και υπηρεσίες	17
iii. Άρθρο 32 - Δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων.....	19
iv. Άρθρο 33 - Μη εφαρμογή αντικειμενικών δαπανών και υπηρεσιών	21
v. Άρθρο 34 - Διαφορά εισοδήματος και υπολογισμός του φόρου αυτής	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	23
ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ	23
4.1. Ο φορολογικός κάτοικος άλλης χώρας ως υποκείμενο του τεκμαρτού φορολογητέου εισοδήματος	23
4.2. Τεκμήριο αγοράς σκάφους προσδιοριζόμενο στο φυσικό πρόσωπο αντί της εταιρείας η οποία εμφανιζόταν ως αγοράστριά του	24
4.3. Η απόκτηση ακινήτου μέσω χρησικτησίας	24
4.4. Ο σκοπός του δανείου ως προϋπόθεση κάλυψης της διαφοράς μεταξύ πραγματικού και τεκμαρτού εισοδήματος	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	26
Η ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΑΠΟ ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΗΓΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	26
5.1. Οι διατάξεις περί προσαύξησης περιουσίας στον ν. 2238/1994 και στον ν. 4172/2013	26
5.2. Η έννοια και η νομική φύση της προσαύξησης περιουσίας ως φορολογητέο εισόδημα	27
5.3. Επιμέρους ζητήματα και προβληματισμοί σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων περί προσαύξησης περιουσίας.....	28

i. Ο χαρακτήρας των διατάξεων περί προσαύξησης περιουσίας, ως ουσιαστικών φορολογικών διατάξεων	29
ii. Η αναδρομική εφαρμογή του άρθρου 15 παρ. 3 του ν.3888/2010.....	30
5.4. Η νομολογιακή προσέγγιση της διάταξης για την προσαύξηση περιουσίας - Η ιστορία μιας "αρκούντως σαφούς" και "προβλέψιμης" διάταξης.....	31
5.5. Η προσαύξηση περιουσίας ως τεκμήριο - η σχέση με τα τεκμήρια του άρθρου 17 ν.2238/1994 και πλέον του άρθρου 32 Κ.Φ.Ε.....	36
5.6. Η διενέργεια ελέγχων βάσει του άρθρου 21 παρ. 4 του ν.4172/2013 (και του προϊσχύοντος άρθρου 15 παρ.3 του ν. 3888/2010)	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	40
ΟΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.....	40
6.1.Εισαγωγή στην έννοια των έμμεσων τεχνικών ελέγχου. Μια πιο εμπειριστατωμένη επιστημονικά μέθοδος προσδιορισμού του εισοδήματος	40
6.2. Οι διεθνώς αναγνωρισμένες έμμεσες τεχνικές ελέγχου και η εισαγωγή τους στην ελληνική έννομη τάξη.....	41
6.3. Πεδίο εφαρμογής των έμμεσων τεχνικών ελέγχων - υπαγόμενες περιπτώσεις - προσδιορισμός του φόρου.....	44
6.4. Ανάλυση των έμμεσων τεχνικών ελέγχου του Κ.Φ.Δ.:	46
i. Η αρχή των αναλογιών (mark-up method)	46
ii. Η ανάλυση της ρευστότητας του φορολογούμενου (Source and Application of Funds Method)	46
iii. Η μέθοδος της καθαρής θέσης του φορολογούμενου (net worth method).....	47
iv. Η μέθοδος της σχέσης της τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών (unit and volume method).....	47
v. Η τεχνική του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά (Bank deposits & cash expenditure).....	48
6.5. Η διενέργεια φορολογικών ελέγχων με τη χρήση έμμεσων τεχνικών	48
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	50
ΠΗΓΕΣ.....	52
Βιβλιογραφία.....	52
Αρθρογραφία	53
Ελληνική.....	53
Ξενόγλωσση.....	54
Διαδικτυακές Πηγές και Ιστοσελίδες.....	54
Εγκύκλιοι/Διαταγές	55
Νομολογία	55

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ & ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

Α.Α.Δ.Ε.	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
Α.Ε.	Ανώνυμη Εταιρεία
Α.Ε.Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
αρ.	αριθμός
αρθ.	άρθρο
Α.Υ.Ο.	Απόφαση Υπουργείου Οικονομικών
Δ.Ε.Δ.	Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών
Δ.Ε.Ε.	Δίκαιο Εταιρειών και Επιχειρήσεων
Δ.Ν.Τ.	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Δ.Ο.Υ.	Δημόσια Οικονομική Υπηρεσία
Δ.Εφ.Αθ.	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών
Δ. Εφ. Θεσ/νίκης	Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης
Δ.Πρ.Αθ ή Δ.Π.Α.	Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών
Δ.Πρ.Ροδ.	Διοικητικό Πρωτοδικείο Ρόδου
Δ.Φ.Ν.	Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ι.Χ	Επιβατικό Ιδιωτικής Χρήσης
επ.	Επόμενα
Ε.Π.Ε.	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
Κ.Β.Σ.	Κώδικας Βιβλίων και Στοιχείων
Κ.Ε.ΦΟ.ΜΕ.Π.	Κέντρο Ελέγχου Φορολογούμενων Μεγάλου Πλούτου
Κ.Φ.Δ.	Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας
Κ.Φ.Ε.	Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος
ν. ή Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
Ο.Ε.	Ομόρρυθμη Εταιρεία
Ο.Ο.Σ.Α.	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

παρ.	Παράγραφος
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΟΛ	Πολυγραφημένη διαταγή/εγκύκλιος
Σ.	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
Φ.Π.Α.	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
IRS	Internal Revenue Service
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια του Κράτους συνδέεται με την έννοια του φόρου ήδη από τις αρχαίες κοινωνίες¹. Τα δύο κυριότερα χαρακτηριστικά του Κράτους είναι η δυνατότητα να διατηρεί στρατό και να επιβάλλει φόρους, μία χρηματική παροχή των πολιτών δίχως άμεση και ατομική αντιπαροχή εκ μέρους του Κράτους, προοριζόμενη για την κάλυψη των αναγκαίων δαπανών για τη λειτουργία του². Η φορολογική εξουσία επομένως αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις εκφάνσεις της κρατικής εξουσίας εν γένει.

Το ελληνικό Κράτος, πέραν πολλών έτερων θεμάτων ανέκαθεν αντιμετώπιζε ζητήματα σχετιζόμενα με τη φορολογική του εξουσία. Τούτο υπό την έννοια ότι αντιμετώπιζε πάντοτε το φαινόμενο της εκτεταμένης φοροδιαφυγής των πολιτών του, χωρίς ωστόσο να είναι και το ίδιο το Κράτος άμοιρο ευθυνών για τη χαμηλή τους συμμόρφωση προς τους φορολογικούς νόμους τους οποίους θέσπιζε. Ένας από τους βασικότερους τρόπους μέσω του οποίου οι πολίτες οδηγούνται ή εξαναγκάζονται στο να συμμορφωθούν με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις είναι ο φορολογικός έλεγχος. Περαιτέρω, όσο συνεχίζουν και εξελίσσονται οι τρόποι φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, τόσο εξελίσσονται οι φορολογικοί έλεγχοι και οι εφαρμοζόμενες τεχνικές ελέγχου με στόχο την αντιμετώπιση και εξάλειψη των φαινομένων αυτών. Η αδυναμία του φορολογικού συστήματος να συλλάβει τη φορολογητέα ύλη στο στάδιο της γενέσεώς της δημιούργησε το σύστημα του τεκμαρτού προσδιορισμού, του προσδιορισμού δηλαδή του φόρου βάσει ενδείξεων και στην κατ' επέκταση φορολόγηση πλασματικών - εκ πρώτης όψεως - εισοδημάτων.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες, η φορολογική Αρχή καταφεύγει στον προσδιορισμό του εισοδήματος και ενδεχομένως στον καταλογισμό του αναλογούντος φόρου μέσω έμμεσων και εναλλακτικών μεθόδων. Συγκεκριμένα, επιχειρείται μια διαχρονική αναφορά στις μεθόδους που χρησιμοποίησε και εξακολουθεί να χρησιμοποιεί η φορολογική Αρχή προκειμένου να συλλάβει αδήλωτη φορολογητέα ύλη όχι αποδεδειγμένη, αλλά προκύπτουσα από στοιχεία, ξεκινώντας από την εξαπλουστευμένη θέσπιση τεκμηρίων διαβίωσης και απόκτησης περιουσιακών στοιχείων έως τις πιο επιστημονικά τεκμηριωμένες έμμεσες τεχνικές ελέγχου. Ενδιάμεσος σταθμός μεταξύ των (υφιστάμενων έως σήμερα) μεθόδων του παρελθόντος, δηλαδή της θέσπισης των κοινών τεκμηρίων και των μεθόδων του μέλλοντος, δηλαδή του ελέγχου δια των έμμεσων τεχνικών αποτελεί η έννοια της «προσαύξησης περιουσίας», η οποία απασχόλησε εντόνως τον, ασχολούμενο με το φορολογικό δίκαιο, επιστημονικό κόσμο κατά την τελευταία δεκαετία. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελούν αποκλειστικά οι μέθοδοι έμμεσου προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης οι οποίοι επιβίωσαν έως και σήμερα και περιλαμβάνονται στο ρυθμιστικό πλαίσιο του ν.4172/2013, γεγονός που αποκλείει από την εξέταση τον εξωλογιστικό προσδιορισμό του εισοδήματος, όπως προβλεπόταν στις κατηγορημένες πλέον διατάξεις του ν. 2238/1994 και του Π.Δ. 186/1992.

Περαιτέρω, δια της παρούσας επιχειρείται η ανάδειξη της σχέσης που συνδέει τη μεθοδολογία προσδιορισμού φορολογητέας ύλης βάσει τεκμηρίων, προσαύξησης

¹ Κωνσταντίνος Φινokaλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2014

² Πέτρος Παναζόπουλος, Οι έλεγχοι των φορολογικών αντικειμένων – Είδη και όργανα, Επιχείρηση, Τεύχος 20/2006

περιουσίας και έμμεσων τεχνικών ελέγχου και η αναφορά στις ομοιότητες και τις διαφορές τους, καθώς και στις αντικρουόμενες απόψεις που γέννησε η εφαρμογή τους, στους κίνδυνους που ελλοχεύει η εκτεταμένη χρήση τους αλλά και στην αναγκαιότητα της ύπαρξης τέτοιου είδους μεθόδων ελέγχου και τρόπων φορολόγησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

1.1. Η φοροδιαφυγή σε εθνικό επίπεδο

Το φαινόμενο του «λαθρεπιβάτη» (free rider) με όρους οικονομικής θεωρίας,³ ο οποίος σε βάρος των συμπολιτών του, δεν επωμίζεται το κόστος της κάλυψης των αναγκών του σε ένα περιβάλλον πεπερασμένων πόρων είναι αδιαμφισβήτητο φαινόμενο οικουμενικό. Ωστόσο, ως προελέχθη, στο πλαίσιο της φορολογίας το φαινόμενο του λαθρεπιβάτη ή απλούστερα το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, στην ελληνική πραγματικότητα ανέκαθεν είχε μεγάλες διαστάσεις.

Ελλείπει πολιτικής αγωγής και φορολογικής διαπαιδαγώγησης από νεαρή ηλικία, ο Έλληνας φορολογούμενος υπολαμβάνει την εκπλήρωση των φορολογικών του υποχρεώσεων ως αποστέρηση της περιουσίας του και περιορισμό της οικονομικής του ελευθερίας και όχι ως συμμετοχή στα δημόσια βάρη. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία η φορολογική παραβατικότητα στην Ελλάδα υπερβαίνει σε ποσοστό το 30% του ΑΕΠ⁴. Χαρακτηριστικό για την ένταση και τη σημασία του φαινομένου της φοροδιαφυγής είναι το απόσπασμα από την αιτιολογική έκθεση του ν. 4174/2013 (ΚΦΔ) «... Καθολική είναι η αναγνώριση ότι η φοροδιαφυγή αποτελεί εθνικό έγκλημα, γιατί στερεί το κράτος από τους αναγκαίους πόρους για την ύπαρξή του και αναγκάζει την πολιτεία να επιβάλλει νέους φόρους, τους οποίους επωμίζονται συνήθως οι ειλικρινείς φορολογούμενοι...». Ωστόσο η νοοτροπία των Ελλήνων φορολογουμένων δεν είναι από μόνη της η αποκλειστική «πηγή του κακού».

Δεδομένης της δημοσιονομικής διάστασης του φόρου, ο οποίος αποτελεί αντικείμενο όχι μόνο του φορολογικού δικαίου αλλά και της φορολογικής πολιτικής, η θέσπιση, επιβολή και είσπραξη των φόρων είναι συνυφασμένη στη χώρα μας (αλλά και γενικότερα) με πολιτικούς συσχετισμούς και ιστορικές συγκυρίες⁵. Ως εκ τούτου το ελληνικό Φορολογικό Σύστημα χαρακτηρίζεται από την αποσπασματικότητα με την οποία διαμορφώθηκε και κυρίως από την απουσία μακράς και αξιόπιστης μελέτης για την βαθμιαία εξέλιξη και ανάπτυξή του⁶.

³ Γεώργιος Δελλής, Δήμος και Αγορά, Εκδόσεις Ευρασία, 2018, σελ. 82

⁴ Πέτρος Πανταζόπουλος, Τα Συνταγματικά Όρια του Φορολογικού Ελέγχου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012 σελ.36-37

⁵ Ανδρέας Τσουρουφλής, Το Φορολογικό Δίκαιο στην Έννομη τάξη, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ.26

⁶ Ιωάννης Φωτόπουλος, Η διοίκηση του ελληνικού φορολογικού συστήματος - Tax administration, Επιχείρηση, Τεύχος 63/2010, σελ. 893

Ακόμη θα πρέπει να επισημανθεί η πολυνομία η οποία αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής φορολογικής νομοθεσίας και επιτείνεται από το πλήθος των τροποποιήσεων που λαμβάνουν χώρα διαρκώς, άλλοτε με αυτοτελείς φορολογικούς νόμους και άλλοτε με προσθήκες σε άσχετους με τη φορολογία νόμους. Σε συνδυασμό δε, με το πλήθος των ερμηνευτικών εγκυκλίων οι οποίες εκδίδονται από το Υπουργείο Οικονομικών προς ερμηνεία, όχι πάντοτε επιτυχημένη, των αντίστοιχων διατάξεων, η εξεύρεση της νομοθεσίας η οποία ρυθμίζει κάποια συγκεκριμένη σχέση καθίσταται δυσχερές έργο ακόμη και για τον φορολογούμενο ο οποίος επιθυμεί να είναι συνεπής. Σε μια απόπειρα ποσοτικοποίησης του φαινομένου, εκτιμάται ότι από το 1975 έως το 2016, ψηφίστηκαν 250 φορολογικά νομοθετήματα με πολυάριθμες τροπολογίες διάσπαρτες σε διάφορους άλλους νόμους. Για τις διατάξεις αυτές, παράλληλα εκδόθηκαν 111 υπουργικές αποφάσεις και 138 διευκρινιστικές εγκύκλιοι⁷.

Τέλος, σημαντικό ρόλο στη χαμηλή συμμόρφωση των Ελλήνων πολιτών διαδραματίζει και η χαμηλή ποιότητα των παρεχόμενων από το Κράτος υπηρεσιών και αγαθών, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται άμεσα η αντίληψη τους σχετικά με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται τα δημόσια έσοδα⁸.

Καθίσταται επομένως εμφανές ότι διορθωτικές κινήσεις προκειμένου να περιοριστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής θα πρέπει να πραγματοποιηθούν προς πάσα κατεύθυνση και να συμπεριλάβουν τόσο τις παθογένειες του συστήματος όσο και την ασυνέπεια των πολιτών του.

Ένα από τα σημαντικότερα μέσα περιορισμού του πολύπλοκου και σύνθετου όπως αποδείχθηκε φαινομένου της φοροδιαφυγής, αποτελεί αδιαμφισβήτητα η φορολογική ελεγκτική διαδικασία.

1.2. Ο φορολογικός έλεγχος εισοδήματος - Μέθοδοι προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης

Η φορολογική ελεγκτική διαδικασία αποτελεί ένα σύνολο ενεργειών με βάση το οποίο προσδιορίζεται, καταλογίζεται και βεβαιώνεται ο φόρος σε βάρος του διοικούμενου. Υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντα ΚΦΕ (ν.2238/1994) ο φορολογικός έλεγχος διακρινόταν σε προσωρινό, προληπτικό και τακτικό, ενώ πλέον διακρίνεται σε πλήρη και μερικό. Εξαιτίας της αδυναμίας συστηματικού ελέγχου του συνόλου των φορολογικών δηλώσεων, η νομοθεσία καθιερώνει τη δυνατότητα δειγματοληπτικού ελέγχου, οπότε οι προς έλεγχο υποθέσεις επιλέγονται με βάση το μέγεθος των δηλωθέντων εισοδημάτων, την εγγύτητα του χρόνου παραγραφής, τον αριθμό των ανέλεγκτων χρήσεων ή και από τυχαίο δείγμα⁹.

Η ανίχνευση της φορολογητέας ύλης διενεργείται καταρχήν δια του ελέγχου μέσω του λογιστικού προσδιορισμού του φορολογητέου εισοδήματος. Ο έλεγχος συνίσταται στη διερεύνηση των ιδιαίτερων συνθηκών που συντρέχουν σε κάθε περίπτωση μέσω της

⁷ <https://www.kathimerini.gr/society/847611/i-ellada-paragei-chiliades-diatagmata-nomoys-tropologies/>

⁸ Πέτρος Πανταζόπουλος, ο.π.

⁹ Πέτρος Πανταζόπουλος, Οι έλεγχοι των φορολογικών αντικειμένων – Είδη και όργανα, Επιχείρηση, Τεύχος 20/2006

συγκέντρωσης επαρκών στοιχείων από τη φορολογική Αρχή προκειμένου αυτή να αποδείξει το πραγματικό ύψος της φορολογικής οφειλής¹⁰.

Όταν το εισόδημα εξευρίσκεται βάσει λογιστικού προσδιορισμού, λαμβάνονται υπόψη τα δεδομένα της φορολογικής δήλωσης σε περίπτωση φυσικών προσώπων και τα δεδομένα οικονομικών καταστάσεων και τηρούμενων βιβλίων και στοιχείων σε περίπτωση ασκούντων επιχειρηματική δραστηριότητα και νομικών προσώπων. Σε περίπτωση που ελλείπουν ή δεν προσκομίζονται τα λογιστικά αρχεία και τα φορολογικά στοιχεία, καθώς και όταν δεν έχει υποβληθεί δήλωση εκ μέρους του φορολογουμένου ή έχει υποβληθεί ανακριβώς ή όταν υπάρχουν ενδείξεις φοροδιαφυγής εκ μέρους του, η φορολογική Αρχή νομιμοποιείται να καταφύγει σε εξωλογιστικό προσδιορισμό του εισοδήματος, άλλως να κάνει χρήση έμμεσων μεθόδων προσδιορισμού του. Περαιτέρω, ένεκα της εγγενούς αδυναμίας των ελεγκτικών μηχανισμών να διενεργήσουν τον απαιτούμενο εξαιρετικά μεγάλο αριθμό ελέγχων, ο νομοθέτης θεσπίζει την τεκμαρτή μέθοδο για την εξακρίβωση της φοροδοτικής ικανότητας των διοικουμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Τεκμήριο (το) : συμπέρασμα βάσει αποδεικτικών στοιχείων¹¹

2.1. Ιστορική αναδρομή στα τεκμήρια διαβίωσης και απόκτησης περιουσιακών στοιχείων

Με στόχο τη σύλληψη της φορολογητέας ύλης ο φορολογικός νομοθέτης παλαιότεν προέβλεπε τη χρήση «τεκμηρίων». Ήδη ο ν. 1640/1919, περί φορολογίας καθαρών προσόδων υπήρξε το πρώτο φορολογικό σύστημα το οποίο προέβλεπε ενιαίο προσδιορισμό φόρου φυσικών προσώπων με αναφορά και στις δαπάνες.

Ουσιώδη διάταξη για τις δαπάνες συναντάμε στην παρ. 5 του Ν.Δ. 3323/1955 περί φορολογίας φυσικών προσώπων, ένα νομοθέτημα το οποίο αποτελεί τη ραχοκοκαλιά του φορολογικού μας συστήματος, καθώς παρά τις πολλές τροποποιήσεις του, συναντάμε ακόμη και σήμερα θεμελιώδεις διατάξεις του στον ν.4172/2013. Στο νομοθέτημα αυτό προβλέπεται μία πρώιμη μορφή τεκμηρίων που εισάγονται περίπου πριν 65 χρόνια στο φορολογικό δίκαιο της χώρας μας.

Όμοιου περιεχομένου προβλέψεις περιείχαν και τα μεταγενέστερα νομοθετήματα, τα οποία τροποποίησαν το Ν.Δ. 3323/1955, όπως το Ν.Δ. 4242/1962, το Ν.Δ. 4444/1964 και το Ν.Δ. 250/1973.

¹⁰ Ελένη Χουρδάκη, Τα τεκμήρια στο Φορολογικό Δίκαιο – Αναγκαιότητα και Αντινομίες, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, σελ. 49

¹¹ <https://el.wiktionary.org/wiki/>

Τα τέλη της δεκαετίας του 70' είναι ωστόσο το χρονικό σημείο - ορόσημο στην ιστορία των τεκμηρίων, καθώς με τον ν. 820/1978 *Περί λήψεως μέτρων για την περιστολή της φοροδιαφυγής και άλλων τινών διατάξεων* ορίζονται οι κατηγορίες οι οποίες συνιστούν την έννοια των τεκμηρίων, οι οποίες με επιπλέον προσθήκες ισχύουν μέχρι σήμερα. Πρόκειται για έναν νόμο ο οποίος έδωσε μεγάλη έμφαση και έκταση στη χρήση του τεκμαρτού τρόπου προσδιορισμού του εισοδήματος, όπως προκύπτει και από την εισηγητική του έκθεση, προκαλώντας πλήθος αντιδράσεων, ιδίως ένεκα του γεγονότος ότι τα προβλεπόμενα σε αυτόν τεκμήρια αρχικά θεσπίστηκαν ως αμάχητα. Συγκεκριμένα, με τα άρθρα 10 επ. του εν λόγω νόμου καθιερώθηκε το σύστημα φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων βάσει:

- της τεκμαρτής ετήσιας δαπάνης διαβίωσης, λαμβάνοντας υπόψη:
 - την ετήσια τεκμαρτή δαπάνη συντηρήσεως και κυκλοφορίας Ε.Ι.Χ. ανάλογα των φορολογήσιμων ίππων
 - την ετήσια δαπάνη δευτερευουσών κατοικιών,
 - την ετήσια δαπάνη για τη μισθοδοσία των οικιακών βοηθών και του λοιπού προσωπικού και
 - τη δαπάνη σκαφών αναψυχής ιδιωτικής χρήσεως
- και της τεκμαρτής ετήσιας δαπάνης απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά ποσά που κατεβλήθησαν για:
 - αγορά ακινήτων, αυτοκινήτων, πλοίων αναψυχής, σκαφών αναψυχής, αεροσκαφών και κινητών πραγμάτων μεγάλης αξίας
 - ανέγερση ακινήτων
 - χορήγηση δανείων προς εταιρείες στις οποίες μετέχουν ως εταίροι

Με τον ν. 1591/1986 θεσπίστηκαν επίσης τα λεγόμενα τεκμήρια βιωσιμότητας, δυνάμει των οποίων προβλεπόταν το ελάχιστο εισόδημα που όφειλε να δηλωθεί από εμπορικές επιχειρήσεις, ενώ και με τον ν. 2214/1994 εισήχθη αντικειμενικό σύστημα φορολογίας για συγκεκριμένες εμπορικές επιχειρήσεις και ελευθέρια επαγγέλματα (δικηγόροι, γιατροί κ.λπ.¹²). Με τη ρύθμιση αυτή ορίστηκε ότι ως ελάχιστο εισόδημα από την άσκηση των ανωτέρω επαγγελμάτων θεωρείται το προκύπτον από το άθροισμα της επαγγελματικής αμοιβής και της μισθωτικής αξίας της επαγγελματικής εγκατάστασης, ενώ παράλληλα προβλέπεται προσαύξηση του εισοδήματος ανάλογα με την ειδικότητα και τους πανεπιστημιακούς τίτλους.

Τα τεκμήρια συνέχισαν να υφίστανται στις διατάξεις των άρθρων 15 έως 19 του ν.2238/1994. Πρόκειται για τον προϊσχύοντα Κ.Φ.Ε., ο οποίος παρά την κατάργησή του ήδη από το 2013, απασχολεί ακόμη μάλλον στον ίδιο βαθμό με τον ισχύοντα Κ.Φ.Ε., καθώς η ερμηνεία των διατάξεων του δημιούργησε πλούσια νομολογία ενώ παράλληλα εφαρμόζεται και σήμερα επί εισοδήματος διαχειριστικών περιόδων έως 31/12/2013, οι οποίες υπό ορισμένες προϋποθέσεις ενδέχεται να μην έχουν υποπέσει σε παραγραφή (ιδ. αρθ. 84 παρ. 6, αρθ. 84 παρ. 5 εδάφιο α' ν.2238/1994).

Στην πορεία ο «τεκμαρτός» προσδιορισμός ονομάστηκε «αντικειμενικός» και αργότερα «εναλλακτικός», ωστόσο η ουσία των σχετικών διατάξεων παρέμεινε αμετάβλητη. Σήμερα παρά τη σφοδρή κριτική που έχουν δεχθεί από μερίδα της θεωρίας

¹² Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2014, σελ. 190

και της νομολογίας αλλά και παρά τις κατά καιρούς κυβερνητικές εξαγγελίες περί κατάργησής τους, τα τεκμήρια εξακολουθούν να προβλέπονται στις διατάξεις του ν.4172/2013 στα άρθρα 30 έως 34.

2.2. Έννοια των τεκμηρίων

Γίνεται δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία ότι τεκμήριο πράγματος καθιερώνεται όταν μια διάταξη ορίζει την πραγματική βάση αυτού, ήτοι ένα γεγονός, η απόδειξη του οποίου έχει ως έννομη συνέπεια την απόδειξη άλλου, οριζομένου στην ίδια διάταξη, γεγονότος¹³.

Το σύστημα του τεκμαρτού προσδιορισμού εισοδήματος βασίζεται στη λογική της αναζητήσεως της προέλευσης χρηματικών ποσών που αποδεδειγμένα κατέβαλε ο φορολογούμενος, είτε για την απόκτηση περιουσιακών στοιχείων ή αγαθών είτε για την πραγματοποίηση δαπανών.

Με κριτήριο τη φύση των τεκμηρίων και την έννομη συνέπεια αυτών στον προσδιορισμό του τεκμαρτού εισοδήματος, αυτά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) στα τεκμήρια διαβίωσης (τα οποία πλέον ορίζονται στο άρθρο 31 ν.4172/2013)

β) στα τεκμήρια απόκτησης περιουσιακών στοιχείων (τα οποία ορίζονται στο άρθρο 32 ν.4172/2013).

Η θέσπιση των τεκμηρίων διαβίωσης στηρίζεται στην κοινώς αποδεκτή άποψη ότι ορισμένα περιουσιακά στοιχεία του φορολογούμενου, όπως κατοικίες, ΙΧ οχήματα, σκάφη αναψυχής κ.α. είναι ενδεικτικά της οικονομικής ευμάρειας των κατόχων τους.¹⁴ Ο νομοθέτης στηριζόμενος σε αξιολογικά κριτήρια, λογίζει συλλήβδην ότι οι δαπάνες τις οποίες πραγματοποιεί ο φορολογούμενος, όπως αυτές καθορίζονται αντικειμενικά και περιοριστικά εκ του νόμου, αντιστοιχούν στην ύπαρξη αντίστοιχου φορολογητέου εισοδήματος. Με απλά λόγια ο νομοθέτης θεωρεί ότι ένα πρόσωπο δεν μπορεί να διαθέτει περιουσιακά στοιχεία ή να διάγει (οικονομικό) βίο ο οποίος υπερβαίνει τα δηλωθέντα εισοδήματά του¹⁵.

Ως προς το δεύτερο είδος τεκμηρίων, ο νομοθέτης παρότι τα χαρακτηρίζει ως τεκμήρια «απόκτησης περιουσιακών στοιχείων» δεν ακριβολογεί. Τούτο διότι, μεταξύ των τεκμηρίων που προβλέπονται στο άρθρο αυτό, περιλαμβάνονται και δαπάνες οι οποίες δεν συνιστούν για τον φορολογούμενο απόκτηση περιουσιακών στοιχείων, όπως τα τεκμήρια των περ. δ' και ε' του άρθρου αυτού (χορήγηση δανείων προς οποιονδήποτε και δωρεάς χρηματικού ποσού) από τις δαπάνες των οποίων, προδήλως ουδέν περιουσιακό στοιχείο αποκτά ο δανειστής ή ο δωρητής. Συνεπώς, δόκιμος είναι όχι ο όρος τεκμήρια (ή δαπάνες) απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, αλλά ο όρος «τεκμήρια (ή δαπάνες) χρηματικής καταβολής», αφού κοινό χαρακτηριστικό και αναγκαίο στοιχείο για τη λειτουργία τους ως τεκμηρίων είναι η καταβολή χρηματικού ποσού, η οποία συνιστά την πραγματική βάση του νομοθετικού αυτού τεκμηρίου εισοδήματος¹⁶.

¹³ Κώστας Μπέης, Πολιτική Δικονομία, Γενικές αρχές και ερμηνεία άρθρων 1474 επ., Εκδόσεις Σάκκουλας

¹⁴ Ελένη Χουρδάκη, Τα τεκμήρια στο Φορολογικό Δίκαιο – Αναγκαιότητα και Αντινομίες, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, σελ. 240

¹⁵ Γρηγόρης Μέντης, Δίκαιο Φορολογίας Εισοδήματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2018, σελ.326

¹⁶ Γρηγόρης Μέντης, ο.π. σελ. 327

2.3. Κριτική και προβληματισμοί σχετικά με τα τεκμήρια

Γίνεται ευκόλως κατανοητό ότι με τη θέσπιση των τεκμηρίων ενδέχεται να έρχονται σε σύγκρουση μείζονος σημασίας δικαιώματα. Συγκεκριμένα, από τη μία πλευρά υφίσταται ο ευγενής σκοπός της πάταξης της φοροδιαφυγής, η οποία συνιστά μία από τις σοβαρές εγχώριες παθογένειες, από την άλλη πλευρά σταθμίζεται η Αρχή της φορολογικής δικαιοσύνης, η οποία επιβάλλει την προσαρμογή των φορολογικών βαρών στην πραγματική φοροδοτική ικανότητα των πολιτών.

Απολύτως συμβατή με την ως άνω Αρχή της φορολογικής δικαιοσύνης είναι εκ πρώτης όψεως η πραγματική και όχι η τεκμαρτή μέθοδος φορολογήσεως του εισοδήματος. Τούτο διότι στην τελευταία, με δεδομένο ότι αυτή στηρίζεται σε γενικές εξωτερικές ενδείξεις, οι οποίες δε βρίσκονται σε στενή σχέση με το πραγματικό εισόδημα του κάθε φορολογουμένου, αναντιρρήτως εμπεριέχεται το ενδεχόμενο της διαπράξεως λαθών και της συναγωγής συμπερασμάτων μη εχόντων σχέση με την πραγματικότητα¹⁷.

Στο πλαίσιο αυτό ορισμένοι εκπρόσωποι της θεωρίας τάχθηκαν υπέρ της θέσπισης τεκμηρίων ως όπλο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής, η οποία πλήττει τη φορολογική ισότητα και επιβαρύνει μερίδα των πολιτών π.χ. μισθωτούς και συνταξιούχους¹⁸, ενώ άλλοι θεωρούν τα τεκμήρια πλασματικά και ισοπεδωτικά¹⁹ τα οποία πλήττουν μικρομεσαίες επιχειρήσεις και επαγγελματίες και αφήνουν στο απυρόβλητο μεγαλύτερες εταιρίες, καθώς τα νομικά πρόσωπα δε φορολογούνται βάσει τεκμηρίων. Τέλος, προβληματισμοί εκφράζονται και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το φορολογικό βάρος βάσει του τεκμηρίου είναι τέτοιο που έχει αποτρεπτικά αποτελέσματα στις ενέργειες του φορολογούμενου, οπότε είναι ενδεχόμενο το τεκμήριο να προσβάλει την ανθρώπινη αξία του φορολογούμενου πολίτη, την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και την οικονομική και ατομική του ελευθερία²⁰.

Κοινή μάλλον αντίληψη αποτελεί ότι σε κάθε περίπτωση η χρήση των φορολογικών τεκμηρίων πρέπει να γίνεται με φειδώ και μόνο στις περιπτώσεις που ο πραγματικός προσδιορισμός της φορολογητέας ύλης είναι ανέφικτος. Σε αντίθετη περίπτωση, ενισχύεται η τυποποίηση του φορολογικού συστήματος και τίθεται υπό αμφισβήτηση η τήρηση της αρχής της νομιμότητας του φόρου και η αρχή της φορολογίας βάσει της φοροδοτικής ικανότητας²¹.

2.4. Η (αντι)συνταγματικότητα των τεκμηρίων

Με δεδομένο ότι, όπως προαναφέρθηκε, οι ρυθμίσεις της φορολογικής νομοθεσίας περί τεκμηρίων αποτέλεσαν αντικείμενο κριτικής και αμφισβητήσεων - ιδίως εν όψει του

¹⁷ Χρήστος Κεϊμαλής, Παρέμβαση σχετικά με το άρθρο 15 § 3 του ν. 3888/2010, Διοικητική Δίκη 2/2016

¹⁸ Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος – Κατ' άρθρον ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Β' Έκδοση, σελ.317

¹⁹ Μιχαήλ Κυπραίος, Ο περιορισμός της φοροδιαφυγής, η δίκαιη κατανομή του φορολογικού βάρους και η νόθευση του ελεύθερου ανταγωνισμού, Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιρειών (ΔΕΕ), τ. 4/1995

²⁰ Πέτρος Πανταζόπουλος, Τα Συνταγματικά όρια του Φορολογικού Ελέγχου, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 276

²¹ Ιωάννης Αναστόπουλος - Θεόδωρος Φορτσάκης, Φορολογικό Δίκαιο, β' έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003, σελ. 127

αμάχητου χαρακτήρα τους, όπως αρχικά εισήχθησαν με τον ν.820/1978 (ο οποίος μετατράπηκε σε μαχητός με την παρ. 6 του αρ. 5 Ν. 1249/1982) - η συνταγματικότητα τους κρίθηκε σε δικαστικό επίπεδο, διχάζοντας αρχικά και τη νομολογία.

Κατ' αρχάς τα προβλήματα συνταγματικότητας των αμάχητων τεκμηρίων είναι αρκετά προφανή, καθώς η απαγόρευση της προσβολής του τεκμηρίου ματαιώνει τη δικαστική προστασία και είναι ασυμβίβαστη με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος²².

Γενικότερα οι αιτιάσεις που είχαν διατυπωθεί ότι με τη χρήση τεκμηρίων παραβιάζονται οι συνταγματικές Αρχές της ισότητας και της νομιμότητας του φόρου (αρθ. 4 παρ. 5 και 78 του Συντάγματος) καθώς και το δικαίωμα δικαστικής προστασίας του φορολογουμένου (άρθ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος)²³ βρήκαν έρεισμα σε αρκετές αποφάσεις ιδίως των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων που τάχθηκαν υπέρ της αντισυνταγματικότητας των τεκμηρίων²⁴.

Εν τέλει επικράτησε ωστόσο στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας η άποψη ότι η μέθοδος του τεκμαρτού προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης συνεισφέρει στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, η οποία αποτελεί σκοπό του άρθρου 4 παρ. 5 Σ, και είναι συμβατή με το Σύνταγμα. Επιπλέον κρίθηκε ότι, με τα τεκμήρια, δεν επιβάλλεται φόρος επί πλασματικής φορολογητέας ύλης, αλλά καθιερώνεται ειδική μέθοδος εξεύρεσης υπαρκτής μεν αλλά μη εμφανούς φορολογητέας ύλης²⁵.

Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας 1647/1994, η οποία καθορίζει τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό των φορολογικών τεκμηρίων ως συμβατών με τις συνταγματικές διατάξεις, ήτοι ότι τα τεκμήρια οφείλουν αφενός να συνάδουν με τα διδάγματα της κοινής πείρας και να αποβλέπουν στη φορολόγηση πραγματικών χρηματικών ποσών και αφετέρου να είναι μαχητά για το φορολογούμενο²⁶.

Συνταγματικά χαρακτηρίστηκαν και τα τεκμήρια βιωσιμότητας του ν.1591/1986 με σειρά αποφάσεων,²⁷ καθώς κρίθηκε ότι τόσο η βάση του τεκμηρίου όσο και το συμπέρασμα συνάδουν προς τα δεδομένα της κοινής πείρας, ενώ σε κάθε περίπτωση το εν λόγω τεκμήριο είναι μαχητό. Οι διατάξεις αυτές ωστόσο δε μακροημέρευσαν καθώς καταργήθηκαν 3 χρόνια μετά τη θέσπισή τους, ήτοι το 1989.

Ανάλογη αντιμετώπιση αλλά και κατάληξη με τα τεκμήρια βιωσιμότητας είχαν και τα τεκμήρια του ν. 2214/1994 σχετικά με το ελάχιστο εισόδημα των ελεύθερων επαγγελματιών κλπ. Αρχικά τα τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια διατύπωσαν διαφορετικές θέσεις, τασσόμενα άλλα υπέρ και άλλα κατά της συνταγματικότητας των

²² Πρόδρομος Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ.64

²³ Μιχαήλ Κυπραίος, Τα αντισυνταγματικά αμάχητα τεκμήρια του Ν. 820/78, ΔΦΝ, 1980, σελ. 679

²⁴ Δ.Π.Αθ. 102/1980, ΔΦΝ 1980, σελ.267, Δ.Π.Αθ 1903/1980 Διοικητική Δικαιοσύνη 1980, σελ. 76, Δ.Π.θες. 1903/80 και 1932/80, γνώμη της μειοψηφίας στην απόφαση ΣτΕ 1694/ 1990, ΤοΣ 1990, σελ. 496

²⁵ ΣτΕ 4340/1983 ΝΟΜΟΣ, 1246/1983, 2380/1984,1037/1988. Ενδεικτικά με την υπ αρ. 4340/1980 κρίθηκαν τα εξής: «...Υπό την τωιαύτην δομήν του το ανωτέρω σύστημα τεκμαρτού προσδιορισμού του φορολογητέου εισοδήματος των φυσικών προσώπων στηρίζεται εις τεκμήρια των οποίων η βάση και τα συμπεράσματα ανταποκρίνονται προς τα δεδομένα της κοινής πείρας, εξ' επόμεως ίδια του ύψους των τεκμαιρομένων δαπανών και του ποσοστού συμμετοχής των εις τον οικογενειακόν προϋπολογισμόν και, επομένως, είναι σύστημα ανεκτόν υπό του Συντάγματος προς εξακρίβωσιν της πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας των φορολογουμένων...»

²⁶ ΣτΕ 2779/1994, 5201/1996 ΔΦΝ 50, σελ. 1505, Δ.Π.Αθ. 13588/1998, ΔΕΕ τ. 6/1999 κ.α

²⁷ ΣτΕ 3491/1991, 2779/1994, 3705/1998, 340/2000 κ.α

σχετικών διατάξεων.²⁸ Εν τέλει το Συμβούλιο της Επικρατείας με την υπ αρ. 2919/2000 απόφαση, έκρινε συνταγματικά επιτρεπτό τον προσδιορισμό του ελάχιστου καθαρού εισοδήματος ατομικών επιχειρήσεων με βάση τη μισθωτική αξία της επαγγελματικής εγκατάστασης κλπ θεωρώντας τα κριτήρια του νόμου αντικειμενικά, συνάδοντα με την κοινή πείρα και δεκτικά αμφισβήτησης εκ μέρους του φορολογούμενου²⁹. Με τον ν. 2753/1999, ο αντικειμενικός αυτός προσδιορισμός καταργήθηκε 5 έτη μετά τη θέσπισή του.

Καταληκτικά, η σύλληψη της φοροδιαφυγής μέσω και τη χρήσης των τεκμηρίων υπό τις τεθείσες προϋποθέσεις, επικράτησε έναντι των προβληματισμών, με αποτέλεσμα τα τεκμήρια να χαρακτηρισθούν ως συνταγματικώς ανεκτά και παρά τις πολυάριθμες νομοθετικές τροποποιήσεις που έχουν υποστεί, να αποδεικνύουν την αντοχή τους στο χρόνο και στη βάσανο της κριτικής, καθώς περιλαμβάνονται μέχρι και σήμερα στον Κ.Φ.Ε., 42 χρόνια μετά την καθιέρωση τους και σχεδόν έναν αιώνα από την πρώτη θεσμοθέτησή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΣΤΟΝ Κ.Φ.Ε. (Ν. 4172/2013)

3.1. Επισκόπηση των άρθρων 30 έως 34 Κ.Φ.Ε. (Ν.4172/2013)

Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται αυτούσια ορισμένα τμήματα των διατάξεων που προβλέπουν τον εναλλακτικό τρόπο υπολογισμού της φορολογίας εισοδήματος στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο και τονίζονται συγκεκριμένα σημεία τα οποία χρήζουν σχολιασμού, καθώς η αντιγραφή των μεγάλης έκτασης διατάξεων μάλλον στερείται νοήματος.

i. Άρθρο 30 - Εναλλακτικός τρόπος υπολογισμού της ελάχιστης φορολογίας

Σύμφωνα με την παρ.1 του άρθρου αυτού, ο φορολογούμενος υποβάλλεται σε εναλλακτική ελάχιστη φορολογία όταν το τεκμαρτό εισόδημα του είναι υψηλότερο από το συνολικό δηλωθέν εισόδημά του. Σε αυτή την περίπτωση στο φορολογητέο εισόδημα προστίθεται η διαφορά μεταξύ του τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος και αυτή φορολογείται, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 34, ήτοι ως εισόδημα βάσει της ανάλογης πηγής (μισθωτές υπηρεσίες, επιχειρηματική δραστηριότητα κλπ.) υπό τις ισχύουσες προϋποθέσεις³⁰.

²⁸ Με την απόφαση υπ αρ. 1917/1996 Δ.Πρ.Θεσ/νίκης κρίθηκαν αντισυνταγματικά τα εν λόγω τεκμήρια ενώ οι αποφάσεις υπ αρ. 5723/1996 και 533/1998 Δ.Π.Αθ απεφάνθησαν υπέρ της συνταγματικότητας αυτών.

²⁹ Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, ο.π. σελ. 191

³⁰ Η διαφορά εισοδήματος που προκύπτει φορολογείται :

ii. Άρθρο 31 - Αντικειμενικές δαπάνες και υπηρεσίες

Για τον προσδιορισμό του τεκμαρτού εισοδήματος του φορολογουμένου, της συζύγου του και των εξαρτώμενων μελών του λαμβάνονται υπόψη:

α) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη, με βάση τα τετραγωνικά μέτρα της ιδιοκατοικούμενης ή μισθωμένης ή της δωρεάν παραχωρούμενης κύριας κατοικίας, σε συνάρτηση και με την αντικειμενική αξία της περιοχής που βρίσκεται η κατοικία αυτή,

β) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη, που εκτιμάται με βάση τα τετραγωνικά μέτρα μίας ή περισσότερων ιδιοκατοικούμενων ή μισθωμένων δευτερευουσών κατοικιών,

γ) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη επιβατικού αυτοκινήτου ιδιωτικής χρήσης με βάση τον κυβισμό του αυτοκινήτου σε συνάρτηση με την παλαιότητα αυτού,

δ) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη που καταβάλλεται για ιδιωτικά σχολεία στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης,

ε) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη που καταβάλλεται για οικιακούς βοηθούς, οδηγούς αυτοκινήτων, δασκάλους και λοιπό προσωπικό,

στ) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη με βάση σκάφη αναψυχής ιδιωτικής χρήσης, κυριότητας ή κατοχής του φορολογουμένου, η οποία εκτιμάται με βάση το κόστος τελών ελλιμενισμού, ασφαλιστρών, καυσίμων, συντήρησης και πρακτόρευσης και ορίζεται ανάλογα με τα μέτρα ολικού μήκους του σκάφους

ζ) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη για αεροσκάφη, ελικόπτερα και ανεμόπτερα κυριότητας ή κατοχής του φορολογουμένου

η) Η ετήσια αντικειμενική δαπάνη, εξωτερικής και εσωτερικής δεξαμενής κολύμβησης με βάση τα τετραγωνικά μέτρα της επιφάνειας των δεξαμενών αυτών

θ) Η ελάχιστη ετήσια αντικειμενική δαπάνη του φορολογούμενου ορίζεται σε τρεις χιλιάδες (3.000) ευρώ προκειμένου για τον άγαμο και σε πέντε χιλιάδες (5.000) ευρώ για τους συζύγους που υποβάλλουν κοινή δήλωση,

Τα τεκμήρια διαβίωσης δε συναρτώνται προς καταβολή χρηματικού ποσού, αλλά αρκεί η ιδιότητα και μόνον ενός προσώπου ως κύριου ενδεικτικά ενός ακινήτου, ενός αυτοκινήτου, μιας δεξαμενής κολύμβησης κ.λπ. προκειμένου να λειτουργήσει ως αιτία συναγωγής συμπεράσματος περί υπάρξεως του οριζόμενου κατά περίπτωση ποσού εισοδήματος. Πρόκειται συνεπώς περί δεικτών φοροδοτικής ικανότητας³¹. Ο νόμος αναφέρει περιοριστικά οκτώ (8) είδη «δαπανών», ή διαφορετικά 8 δείκτες φοροδοτικής ικανότητας, καθώς και ένα (1) συγκεκριμένο ποσό, ήτοι την ελάχιστη δαπάνη στην οποία

α) σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 15 εφόσον ο φορολογούμενος έχει εισόδημα μόνο από μισθωτή εργασία ή/και συντάξεις ή εφόσον το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων του προκύπτει από μισθωτή εργασία και συντάξεις ή δεν υπάρχει εισόδημα από καμία κατηγορία ή έχει εισόδημα μόνο από κεφάλαιο ή/και από υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου και το τεκμαρτό του εισόδημα δεν υπερβαίνει το ποσό των εννιά χιλιάδων πεντακοσίων (9.500) ευρώ ή

β) σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 29, εφόσον ο φορολογούμενος έχει εισόδημα μόνο από επιχειρηματική δραστηριότητα ή εφόσον το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων του δεν προκύπτει από μισθωτή εργασία και συντάξεις.

γ) σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 29, εφόσον ο φορολογούμενος έχει εισόδημα μόνο από αγροτική επιχείρηση ή εφόσον το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων του προκύπτει από ατομική αγροτική επιχείρηση.

δ) σύμφωνα με την κλίμακα της παραγράφου 1 του άρθρου 15, εφόσον ο φορολογούμενος είναι εγγεγραμμένος στο μητρώο ανέργων του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ).

³¹ Γρηγόρης Μέντης, ο.π. σελ. 329

κατά την αντίληψη του νομοθέτη υποβάλλεται κάθε φορολογούμενος προκειμένου να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσής του.

Ως προς τη δαπάνη κύριας και δευτερεύουσας κατοικίας, ο νομοθέτης στηρίζεται στην κοινώς αποδεκτή και εξαπλουστευτική λογική ότι οι μεγαλύτερες κατοικίες απαιτούν μεγαλύτερες δαπάνες συντήρησης και ότι οι ακριβότερες (λόγω υψηλών αντικειμενικών αξιών) κατοικίες είναι ενδεικτικές της φοροδοτικής ικανότητας του φορολογουμένου.³² Είναι αδιαμφισβήτητο ωστόσο ότι η οικονομική κατάσταση ενός φορολογουμένου ενδέχεται να έχει μεταβληθεί επί τα χείρω, χωρίς να μεταβληθεί άμεσα και η κατοικία στην οποία διαμένει.

Όσον αφορά στα αυτοκίνητα, με αντίστοιχη λογική ο νομοθέτης θεωρεί ότι ο κάτοχος αυτοκινήτου υποβάλλεται αναγκαστικά σε δαπάνες, όπως ενδεικτικά καταβολή ποσών για τέλη κυκλοφορίας, ασφάλεια, επισκευές κλπ. Επιπρόσθετα λογίζεται ότι τα νεότερα και μεγαλύτερου κυβισμού αυτοκίνητα απαιτούν μεγαλύτερες δαπάνες συντήρησης. Το εν λόγω τεκμήριο εφαρμόζεται μόνο σε αυτοκίνητα που κυκλοφορούν στην Ελλάδα με ελληνικούς αριθμούς κυκλοφορίας. Στην περίπτωση που ένα Ε.Ι.Χ. ανήκει σε Ε.Ε., Ο.Ε., Ε.Π.Ε., Α.Ε., κοινωνίες, κοινοπραξίες ή ιδιωτικές κεφαλαιουχικές εταιρίες, η αντικειμενική δαπάνη που αναλογεί σε αυτά λογίζεται ως αντικειμενική δαπάνη των διοικούντων τα νομικά πρόσωπα ανάλογα με το ποσοστό συμμετοχής τους σε αυτά.

Σκάφη και εναέρια μέσα αναψυχής ανέκαθεν θεωρούνταν κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις ενδεικτικό στοιχείο της οικονομικής ευμάρειας του κατόχου τους. Στην παρ. 1 περ. στ' του αρθ. 31 ΚΦΕ ορίζεται ότι για τον προσδιορισμό της ετήσιας δαπάνης, η φορολογική Αρχή λαμβάνει υπόψιν το κόστος των τελών ελλιμενισμού, των ασφαλιστρών, των καυσίμων και εν γένει των δαπανών συντήρησης των σκαφών. Και σε αυτή την περίπτωση το τεκμήριο προσαυξάνεται ανάλογα με τα τετραγωνικά μέτρα των σκαφών και των ίππων των εναέριων σκαφών. Σημειωτέον ότι σε αντίθεση με την προγενέστερη διάταξη του αρθ. 17 του προϋχύσαντος Κ.Φ.Ε. αναγνωρίζεται πλέον η ακινησία για τα σκάφη αναψυχής ιδιωτικής χρήσης, όπως συμβαίνει και στα ΙΧ αυτοκίνητα^{33 34}.

Η χρήση ορισμένων υπηρεσιών όπως η φοίτηση μελών της οικογένειας σε ιδιωτικά σχολεία και η απασχόληση οικιακών βοηθών, δασκάλων και λοιπού οικιακού προσωπικού αποτελεί μία ακόμη ένδειξη ύπαρξης αξιόλογου εισοδήματος. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Ν. 3842/2010 τα εν λόγω τεκμήρια καθορίζουν το επίπεδο διαβίωσης των φορολογουμένων.

Στην περίπτωση που ο φορολογούμενος έχει στην κατοχή του δεξαμενή κολύμβησης, η ετήσια αντικειμενική δαπάνη που προκύπτει, υπολογίζεται βάσει της επιφάνειάς της και διπλασιάζεται σε περίπτωση εσωτερικής δεξαμενής. Τα παραπάνω ποσά υπολογίζονται για όλο το έτος χωρίς να περιορίζονται σε μήνες χρήσης είτε πρόκειται για κύρια κατοικία είτε για δευτερεύουσα.

³² Ελένη Χουρδάκη, ο.π. σελ. 242

³³ ΠΟΛ 1076/26-3-2015

³⁴ Με την απόφαση ΔΠρΑθ 9512/2005 (ΝΟΜΟΣ) είχε κριθεί ότι η διαφορετική ρύθμιση του προσδιορισμού της ετήσιας τεκμαρτής, λόγω ακινησίας σκαφους αναψυχής από τις αντίστοιχες ρυθμίσεις που αφορούν την ακινησία ΙΧ αυτοκινήτων δεν αντίκεινται στο αρθ. 5 του Συντάγματος.

Με το άρθρο 3 του Ν. 3842/2010 εισήχθη αρχικά στον προϊσχύοντα Κ.Φ.Ε. και εξακολουθεί να υφίσταται στο εδάφιο θ' του αρθ. 31 η πρόβλεψη σχετικά με την ελάχιστη δαπάνη διαβίωσης, η οποία ανέρχεται σε 3.000€ για τους άγαμους και σε 5.000€ για τους έγγαμους. Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης θεσπίζει ένα καθολικό τεκμήριο το οποίο αυτή τη φορά δε συνδέεται με τα περιουσιακά στοιχεία του φορολογούμενου ή με τη λήψη υπηρεσιών αλλά με την ίδια του την ύπαρξη. Ο φορολογούμενος ουσιαστικά αναγκάζεται να αιτιολογήσει την προέλευση των ελάχιστων δαπανών που απαιτούνται για τη διαβίωση του.

Τα ανωτέρω τεκμήρια ως μαχητά είναι δεκτικά αμφισβήτησης από το φορολογούμενο, ο οποίος φέρει το βάρος απόδειξης των ισχυρισμών του ότι οι δαπάνες του ήταν χαμηλότερες από αυτές που προσδιορίζονται στο νόμο.

iii. Άρθρο 32 - Δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων

Ως ετήσια δαπάνη του φορολογούμενου, της συζύγου του και των εξαρτώμενων μελών του λογίζονται και τα χρηματικά ποσά που πραγματικά καταβάλλονται για:

α) Αγορά ή χρηματοδοτική μίσθωση αυτοκινήτων, δίτροχων ή τρίτροχων αυτοκινούμενων οχημάτων, πλοίων αναψυχής και λοιπών σκαφών αναψυχής, αεροσκαφών και κινητών πραγμάτων μεγάλης αξίας. Ως κινητά πράγματα μεγάλης αξίας νοούνται εκείνα που η αξία τους υπερβαίνει το ποσό των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ.

β) Αγορά επιχειρήσεων ή σύσταση ή αύξηση του κεφαλαίου επιχειρήσεων που λειτουργούν ατομικώς ή με οποιαδήποτε εταιρική μορφή ή αγορά εταιρικών μερίδων και χρεογράφων γενικώς, καθώς και οι καταβολές που πραγματοποιούνται για τα ασφαλιστικά επενδυτικά συμβόλαια, κατά το μέρος που αποτελούν επενδυτικό προϊόν.

γ) Αγορά ή χρονομεριστική ή χρηματοδοτική μίσθωση ακινήτων ή ανέγερση οικοδομών ή κατασκευή δεξαμενής κολύμβησης.

δ) Χορήγηση δανείων προς οποιονδήποτε.

ε) Δωρεές, γονικές παροχές ή χορηγίες χρηματικών ποσών, εφόσον αυτά υπερβαίνουν ετησίως τα τριακόσια (300) ευρώ,

στ) Απόσβεση δανείων ή πιστώσεων οποιασδήποτε μορφής. Στο ποσό της δαπάνης αυτής περιλαμβάνεται και το ποσό των οικείων τόκων, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι τυχόν τόκοι υπερημερίας.

Οι διατάξεις για τις δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, συχνά αναφερόμενες ως τεκμήρια «πόθεν έσχες», αποβλέπουν στα ποσά που πραγματικά καταβάλει άπαξ ή τμηματικά ο φορολογούμενος, προκειμένου να αποκτήσει ορισμένα προβλεπόμενα στο νόμο περιουσιακά στοιχεία π.χ. για αγορά ακινήτου ή σκάφους ή για να εκπληρώσει ορισμένες υποχρεώσεις του π.χ. χορήγηση δωρεάς ή αποπληρωμή δανείου. Λογική προϋπόθεση της καταβολής ενός ποσού είναι η ύπαρξή του κατά το χρόνο της καταβολής. Τα τεκμήρια αυτής της κατηγορίας συνάπτονται αμεσότερα με τη φοροδοτική ικανότητα του διοικούμενου και είναι λιγότερο αμφισβητήσιμα από τα τεκμήρια διαβίωσης. Τα τεκμήρια αυτά μάλιστα απαντώνται σχεδόν σε όλα τα

φορολογικά συστήματα παγκοσμίως³⁵. Σημειωτέον ότι παρότι τα τεκμήρια απόκτησης δεν αναφέρονται ρητά στο νόμο ως μαχητά, πρέπει να θεωρήσουμε ότι ο φορολογούμενος δικαιούται να αποδείξει ότι δεν υπήρξε πραγματική καταβολή ποσού εκ μέρους του, αν και η απόδειξη στις συγκεκριμένες περιπτώσεις φαντάζει δυσχερής. Σχετικά με τις επιμέρους διατάξεις αξίζει να αναφερθούν τα εξής:

Όσον αφορά στην απόκτηση ακινήτων, από 1-1-2014 το ποσό που καταβάλλει ο φορολογούμενος θεωρείται τεκμήριο χωρίς να εξετάζεται αν αποτελεί πρώτη κατοικία ή όχι καθώς καταργήθηκε η αναστολή του τεκμηρίου αγοράς ακινήτων που είχε προβλεφθεί με το άρθρο 28 παρ. 6 του ν. 3986/2011 με σκοπό την τόνωση της αγοράς την πρώτη περίοδο της οικονομικής κρίσης που αντιμετώπισε η χώρα³⁶. Σημαντική καινοτομία επέφερε η διάταξη της παρ. 2γ. του άρθρου 48 ν.4305/2014 με την οποία καταργήθηκε ο τεκμαρτός προσδιορισμός της αγοραίας αξίας των ακινήτων με βάση το αντικειμενικό σύστημα του ν. 1249/1982. Ως τίμημα αγοράς πλέον λαμβάνεται το αναγραφέν επί του συμβολαίου ποσό και όχι η αντικειμενική αξία του ακινήτου, επιλογή μάλλον ορθότερη και δικαιότερη καθώς το προηγούμενο σύστημα είχε δημιουργήσει τριβές μεταξύ φορολογουμένων και φορολογικής Διοίκησης. Νομολογιακά πάντως - και υπό το προηγούμενο καθεστώς- το σχετικό τεκμήριο κρίθηκε μαχητό και ο φορολογούμενος είχε τη δυνατότητα να αποδείξει ότι το ποσό που ανεγράφετο επί του πωλητήριου συμβολαίου ήταν και το αληθώς καταβληθέν³⁷.

Ένα από τα τεκμήρια που ταλάνισε αρκετά το νομοθέτη, είναι αυτό της παρ. β' του άρθρου 32 το οποίο αφορά την απόκτηση εταιρικών μεριδίων κ.λπ. Υπό τη σκέψη ότι η σύσταση εταιρειών και η απόκτηση μετοχών είναι άμεσα συνδεδεμένη με την επενδυτικότητα και την τόνωση της επιχειρηματικότητας, ο νομοθέτης κατήργησε το εν λόγω τεκμήριο με τον ν. 3091/2002. Ο νέος Κ.Φ.Ε. ωστόσο, επανέφερε το τεκμήριο από 1-1-2014 καθώς, όπως αποδείχθηκε, υπερίσχυσε η ανάγκη για πάταξη της φοροδιαφυγής. Αξίζει να σημειωθεί ότι και προγενέστερα υπήρξαν αρκετές τροποποιήσεις στην αντίστοιχη διάταξη, ενώ εξαιρείτο ιδίως από το τεκμήριο η σύσταση ή η αύξηση του κεφαλαίου της ανώνυμης εταιρείας^{38 39}.

Όσον αφορά τη χορήγηση δανείων, το ρυθμιστικό πεδίο της διάταξης πλέον καταλαμβάνει το σύνολο των περιπτώσεων, ήτοι τη χορήγηση δανείου προς οποιοδήποτε νομικό ή φυσικό πρόσωπο ανεξάρτητα από τη σχέση μεταξύ δανειστή και οφειλέτη και ανεξάρτητα από το σκοπό του δανείου. Το αυτό ισχύει και για την αποπληρωμή δανείων που έχει λάβει ο φορολογούμενος ή την καταβολή τοκοχρεολυτικών δόσεων.

³⁵ Δημήτρης Καλδής, Τα φορολογικά τεκμήρια όπως ισχύουν στη Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Ελλάδα, ΔΦΝ 1979, σελ. 1083

³⁶ Ελένη Χουρδάκη, ο.π. σελ. 242

³⁷ ΣτΕ 961/2007, 753/2008, 12/2009, 1379/2009, 766/2015 κ.α με τις οποίες κρίθηκε ότι ο φορολογούμενος δύναται με κάθε νόμιμο μέσο να αποδείξει ότι το αναγραφόμενο στο μεταβιβαστικό συμβόλαιο ποσό, έστω και αν είναι κατώτερο της αγοραίας αξίας, είναι το πράγματι καταβληθέν τίμημα.

³⁸ Χρήστος Τότσος, Ερμηνεία Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών & Νομικών Προσώπων, Εκδόσεις Πάμισος 2000

³⁹ Πριν από την ισχύ της διατάξεως της παρ. 11 του άρθρου 2 του Ν. 2065/1992, υπήρχε αμφισβήτηση για το αναποτελούσε τεκμήριο η σύσταση ή η αύξηση κεφαλαίου ανώνυμης εταιρείας. Με την υπ' αριθ. 1089583/1991, ΠΟΔ 1207/1991 διαταγή της ερμηνεύοντας τις διατάξεις του άρθρου 5 του Ν.Δ. 3323/55 όπως αυτές είχαν αντικατασταθεί με το άρθρο 5 του Ν. 1828/1989 είχε δεχθεί ότι η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου των ανωνύμων εταιρειών αποτελούσε τεκμαρτή δαπάνη, ενώ αντιθέτως η σύσταση της ανώνυμης εταιρείας δεν αποτελούσε τέτοια δαπάνη.

Από τη δαπάνη χορήγησης δωρεών εξαιρούνται, όπως ήταν αναμενόμενο, οι δωρεές προς το Δημόσιο και γενικότερα προς κρατικούς φορείς οι οποίοι επιχορηγούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό σε ποσοστό από 70% και άνω.

Τέλος σχετικά με τα κινητά πράγματα μεγάλης αξίας, ως τέτοια θεωρούνται οι πίνακες ζωγραφικής, οι συλλογές πολύτιμων λίθων, κοσμημάτων, επιπλώσεων μεγάλης αξίας κ.α. Αν τα πράγματα λογίζονται ως σύνολο σύμφωνα με την κοινή πείρα και η συνολική τους αξία ξεπερνά το ποσό των 10.000€, τότε η δαπάνη απόκτησής τους αποτελεί τεκμήριο για τον φορολογούμενο ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η αξία του καθενός ξεχωριστά ενδέχεται να μην υπερβαίνει το εν λόγω ποσό. Σημειωτέον ότι το τεκμήριο εφαρμόζεται και για πράγματα που αποκτά ο φορολογούμενος στο εξωτερικό.

iv. Άρθρο 33 - Μη εφαρμογή αντικειμενικών δαπανών και υπηρεσιών

Με το άρθρο 33 ορίζονται κάποιες εξαιρέσεις, με κοινωνικό κυρίως χαρακτήρα, στις οποίες δεν εφαρμόζονται η ετήσια αντικειμενική δαπάνη και η δαπάνη απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, όπως η απόκτηση αυτοκινήτου από άτομα με αναπηρία και η εφαρμογή των τεκμηρίων με μειωμένο συντελεστή για συνταξιούχους. Εξαιρέσεις προβλέπονται και για αγορά πάγιου εξοπλισμού επαγγελματικής χρήσης από πρόσωπα που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα ή για συγκεκριμένες δαπάνες απόκτησης από κατοίκους εξωτερικού.

v. Άρθρο 34 - Διαφορά εισοδήματος και υπολογισμός του φόρου αυτής

Στο τελευταίο άρθρο του Κ.Φ.Ε. που αφορά στην εναλλακτική μέθοδο προσδιορισμού του εισοδήματος, ορίζεται ο τρόπος φορολόγησης της διαφοράς που προκύπτει μεταξύ τεκμαρτών και πραγματικών εισοδημάτων του φορολογούμενου. Περαιτέρω ορίζονται ενδεικτικά -και όχι περιοριστικά αυτή τη φορά- τα ποσά τα οποία μπορεί να επικαλεστεί ο φορολογούμενος για να μειώσει τη διαφορά μεταξύ τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος. Η Φορολογική Διοίκηση υποχρεούται να λάβει υπόψη τα εν λόγω αναγραφόμενα στη δήλωση χρηματικά ποσά, τα οποία πρέπει να αποδεικνύονται με νόμιμα παραστατικά στοιχεία. Οι ενδεικτικές κατηγορίες χρηματικών ποσών πρόσφορων προς κάλυψη τεκμηρίων, όπως αναφέρονται στο νόμο, είναι οι εξής:

α) Αυτοτελώς ή κατά ειδικό τρόπο φορολογούμενα ή απαλλασσόμενα του φόρου πραγματικά εισοδήματα τα οποία αποκτήθηκαν από τον φορολογούμενο, τη σύζυγο και τα εξαρτώμενα μέλη του⁴⁰.

β) Χρηματικά ποσά που δεν θεωρούνται εισόδημα κατά τις ισχύουσες διατάξεις.

γ) Χρηματικά ποσά που προέρχονται από τη διάθεση περιουσιακών στοιχείων⁴¹.

δ) Εισαγωγή συναλλάγματος που δεν εκχωρείται υποχρεωτικά στην Τράπεζα της Ελλάδος, εφόσον δικαιολογείται η απόκτηση του στην αλλοδαπή⁴².

⁴⁰ Στην έννοια των πραγματικών εισοδημάτων, αν και αντιφατικό, υπάγονται και τεκμαρτά εισοδήματα για τα οποία φορολογήθηκε ο διοικούμενος.

⁴¹ Συμπεριλαμβάνονται και τα ποσά που έχουν δοθεί ως προκαταβολή βάσει προσυμφώνου.

⁴² Δεν απαιτείται η δικαιολόγηση της απόκτησης αυτού του συναλλάγματος για τα πρόσωπα που είναι φορολογικοί κάτοικοι άλλου κράτους ή που είχαν διαμείνει 3 τουλάχιστον χρόνια στην αλλοδαπή και η

ε) Δάνεια, τα οποία έχουν ληφθεί και αποδεικνύονται με έγγραφα στοιχεία που φέρουν βέβαιη χρονολογία⁴³.

στ) Δωρεά ή γονική παροχή χρηματικών ποσών για την οποία η οικεία φορολογική δήλωση έχει υποβληθεί μέχρι τη λήξη του έτους στο οποίο πραγματοποιήθηκε η σχετική δαπάνη.

ζ) Ανάλωση κεφαλαίου που αποδεδειγμένα έχει φορολογηθεί κατά τα προηγούμενα έτη ή νόμιμα έχει απαλλαγεί από το φόρο.

Οι προβλέψεις του άρθρου αυτού είναι ιδιαίτερες σημαντικές, καθώς καθορίζουν το πλαίσιο στο οποίο μπορεί να κινηθεί ο φορολογούμενος προκειμένου να μην επιβαρυνθεί φορολογικά για τεκμαρτό (και ενδεχομένως πλασματικό) εισόδημα. Για το λόγο αυτό υπάρχει πλούσια νομολογία, δημιουργηθείσα κατά την επίλυση διαφορών σχετιζόμενων με την ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 19 του προΐσχύσαντος Κ.Φ.Ε., οι οποίες είναι σχεδόν πανομοιότυπες με αυτές του σημερινού άρθρου 34. Ενδεικτικά ποσά πέραν των ρητώς αναφερομένων στο άρθρο, τα οποία ο φορολογούμενος μπορεί να επικαλεστεί προς κάλυψη τεκμηρίων είναι ορισμένα επιδόματα, π.χ. κοινωνικό μέρισμα, κέρδη από τυχερά παίγνια του Ο.Π.Α.Π.⁴⁴, αποζημίωση για ηθική βλάβη, ποσά που επιστρέφονται σε μέτοχο λόγω μείωσης μετοχικού κεφαλαίου εταιρείας που συμμετέχει κ.α.

Όσον αφορά στα δάνεια που λαμβάνει ο φορολογούμενος, η φορολογική Διοίκηση θέσπισε διαχρονικά μια σειρά από περιορισμούς προκειμένου να αποφύγει την καταχρηστική χρήση της διάταξης. Ειδικότερα η φορολογική Αρχή σε περίπτωση κάλυψης τεκμηρίου με επίκληση δανείου, ερευνά αν ο δανειστής είχε τη δυνατότητα να χορηγήσει δάνειο, αν το δάνειο είναι πραγματικό και όχι εικονικό⁴⁵ καθώς και ποιος ήταν ο σκοπός για τον οποίο ελήφθη το δάνειο, προϋπόθεση που θα αναλύσουμε και στο επόμενο κεφάλαιο. Επιπλέον ερευνάται αν η δανειακή σύμβαση έχει νομίμως χαρτοσημανθεί. Για την τελευταία αυτή προϋπόθεση κρίθηκε δικαστικά, ότι σύμφωνα με το νόμο αρκεί η δανειακή σύμβαση να φέρει βέβαιη χρονολογία και δεν απαιτείται η χαρτοσήμανση του σχετικού εγγράφου⁴⁶. Επισημαίνεται ότι το δάνειο μπορεί να έχει ληφθεί από οποιονδήποτε, φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή πιστωτικό ίδρυμα και να έχει συναφθεί είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό καθώς ο νόμος δεν κάνει σχετική διάκριση.

Ανάλογες θέσεις της Διοίκησης, υφίστανται και για την κάλυψη τεκμηρίου με επίκληση από τον φορολογούμενο χρηματικών ποσών προερχόμενων από δωρεά. Προκειμένου τα σχετικά ποσά να γίνουν δεκτά πρέπει να έχουν τηρηθεί οι διατάξεις που διέπουν τη φορολογία των δωρεών και να έχουν υποβληθεί οι προβλεπόμενες δηλώσεις. Ερευνάται και στην περίπτωση αυτή τυχόν εικονικότητα της δωρεάς και αν ο δωρητής είχε τη δυνατότητα να προβεί στην καταβολή. Από τη νομολογία του ΣτΕ έχει γίνει δεκτό

εισαγωγή του συναλλάγματος γίνεται μέσα σε 2 χρόνια από τη μετοικεσία τους ή που είχαν διαμείνει 5 τουλάχιστον συνεχή χρόνια στην αλλοδαπή και το επικαλούμενο ποσό συναλλάγματος προέρχεται από καταθέσεις σε τραπεζικό λογαριασμό ανοιγμένο σε χώρα της Ε.Ε./ΕΟΧ ή σε υποκατάστημα ελληνικής τράπεζας στο εξωτερικό ή που έχουν ενταχθεί στις διατάξεις του άρθρου 5Α.

⁴³ Σε περίπτωση κάλυψης δαπάνης απόκτησης περιουσιακών στοιχείων απαιτείται το δάνειο να έχει ληφθεί πριν την πραγματοποίηση της σχετικής δαπάνης.

⁴⁴ Στην έννοια των κερδών από τυχερά παίγνια δεν περιλαμβάνονται τυχόν κέρδη από καζίνο

⁴⁵ Απόστολος Λιόλιος, Φορολογικά τεκμήρια – Τρόπος κάλυψης της διαφοράς (μέρος δεύτερο), Ε7 2019, σελ.750 επ

⁴⁶ ΣτΕ 1530/2009 ΝΟΜΟΣ

ότι και η δωρεά που δηλώθηκε εκπροθέσμως λαμβάνεται υπόψιν για κάλυψη τεκμηρίων⁴⁷. Επιπλέον για την κάλυψη προστιθέμενης διαφοράς τεκμηρίου μπορούν να χρησιμοποιηθούν και χρηματικά ποσά τα οποία αποκτήθηκαν από κληρονομιά⁴⁸.

Προς κάλυψη τεκμηρίων, ο φορολογούμενος σύμφωνα με το εδάφιο ζ' του άρθρου 34 μπορεί να επικαλεστεί και ανάλωση κεφαλαίου, ήτοι κεφάλαιο σχηματισθέν και μη αναλωθέν, το οποίο αποδεδειγμένα έχει φορολογηθεί κατά τα προηγούμενα έτη ή νόμιμα έχει απαλλαγεί από τον φόρο. Τα έτη για τα οποία γίνεται επίκληση με σκοπό την ανάλωση θα πρέπει να είναι συνεχόμενα και να φθάνουν μέχρι το προηγούμενο του κρινόμενου έτους⁴⁹. Ο προσδιορισμός του προς ανάλωση εναπομείναντος κεφαλαίου γίνεται κατ' αρχήν βάσει των κατά νόμο τεκμαρτών δαπανών, εκτός αν η φορολογική Αρχή ισχυρισθεί και αποδείξει ότι οι πραγματικές δαπάνες του φορολογούμενου ήταν μεγαλύτερες από τις δηλωθείσες τεκμαρτές.⁵⁰

Με τις διατάξεις περί τεκμαρτού προσδιορισμού προβλέπεται επίσης η μη έκπτωση ή μεταφορά για συμψηφισμό στα επόμενα φορολογικά έτη της ζημίας του ίδιου φορολογικού έτους ή προηγούμενων ετών σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ τεκμαρτού και συνολικού εισοδήματος αλλά και η επιβολή κυρώσεων σε βάρους του φορολογούμενου σε περίπτωση μη αναγραφής ή ανακριβούς αναγραφής στη δήλωση φορολογίας εισοδήματος στοιχείων σχετικών με τις δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων ή διαβίωσης.⁵¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ

4.1. Ο φορολογικός κάτοικος άλλης χώρας ως υποκείμενο του τεκμαρτού φορολογητέου εισοδήματος

Μέσα από αποφάσεις των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων (ιδ. 334/2017 Διοικ. Εφ. Αθ) και του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 1841/2015, 1973/2015) επιλύθηκε ένα ζήτημα που είχε ανακύψει πολλές φορές κατά το παρελθόν.

Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία κάτοικος αλλοδαπής αποκτά ακίνητο (ή αυτοκίνητο) στην Ελλάδα και η ελληνική φορολογική Αρχή προσδιορίζει φόρο εισοδήματος θεωρώντας ότι από την αγορά αυτή προκύπτει τεκμήριο δαπάνης. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι οι κάτοικοι εξωτερικού φορολογούνται στην Ελλάδα μόνο για το εισόδημα που προκύπτει από πηγή ευρισκόμενη στην Ελλάδα. Παράλληλα προσέγγισε τη διάταξη από τη σκοπιά της λογικής κατάστρωσης του τεκμηρίου και κατέληξε ότι δεν θα ήταν σύμφωνο με τα διδάγματα της κοινής πείρας το

⁴⁷ ΣτΕ 1796/1993 Λογιστής 1994, σελ. 575 και ΣτΕ 383/1996 Λογιστής 1998, σελ. 210

⁴⁸ Έγγραφο 101765/785/A0012/8.5.2007

⁴⁹ ΠΟΛ 1076/2015

⁵⁰ ΣτΕ 772/2015 ΝΟΜΟΣ

⁵¹ Βασιλική Αθανασάκη, Επιτομή Φορολογικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη 2018, σελ. 115

συμπέρασμα ότι η διενέργεια δαπάνης μπορεί να συνδεθεί με εισόδημα που έχει αποκτηθεί από κάποιον στην Ελλάδα χωρίς αυτός να έχει κάποια από τις γενεσιουργές αιτίες παραγωγής φορολογητέου εισοδήματος στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το Δικαστήριο επίσης, η υποχρέωση υποβολής δήλωσης στην Ελλάδα αποτελεί απλά μια διαδικαστική προϋπόθεση που έχει ως σκοπό την γνωστοποίηση προς τις φορολογικές Αρχές πληροφοριών που θα μπορούσαν να έχουν φορολογικό ενδιαφέρον, και δεν ασκεί επιρροή στον προσδιορισμό της φορολογικής υποχρέωσης⁵².

4.2. Τεκμήριο αγοράς σκάφους προσδιοριζόμενο στο φυσικό πρόσωπο αντί της εταιρείας η οποία εμφανιζόταν ως αγοράστριά του

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απόφαση ΣτΕ 629/2016 με την οποία επικυρώθηκε απόφαση του Διοικητικού Εφετείου και κατ' επέκτασιν η καταλογιστική πράξη της φορολογικής Αρχής, βάσει της οποίας προσετέθη στα εισοδήματα του φορολογούμενου τεκμήριο αγοράς σκάφους αναψυχής παρότι το σκάφος είχε αγοραστεί από αλλοδαπή εταιρεία. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε ότι προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο σκοπός θέσπισης των τεκμηρίων και να διαφυλαχθεί από προσπάθειες καταστρατήγησης, ερευνάται ποιος είναι ο πραγματικός κύριος του περιουσιακού στοιχείου που λογίζεται από το νόμο ως τεκμήριο και όχι ποιος παρουσιάζεται ως τέτοιος. Εν προκειμένω, αλλοδαπή εταιρεία αμέσως μετά τη σύστασή της προέβη σε αγορά σκάφους μεγάλης αξίας, του οποίου τη χρήση παραχώρησε εν συνεχεία δωρεάν στο φορολογούμενο, ο οποίος δηλώθηκε και ως πλοίαρχος του σκάφους παρότι δε συνέτρεχαν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις. Προκειμένου να καταλήξει το Δικαστήριο στην κρίση ότι ο φορολογούμενος προέβη κατ' ουσίαν ο ίδιος και για δικό του λογαριασμό στην εν λόγω αγορά, εκτίμησε μια συρροή περιστατικών και ενδείξεων όπως το συσχετισμό του πλοίου με τον αναιρεσίοντα φορολογούμενο υπό διάφορες ιδιότητες, τη συμμετοχή του φορολογούμενου στις εγγραφές του εκτελωνισμού αλλά και εκτίμησε, σύμφωνα με την απόφαση, τους ισχυρισμούς του φορολογούμενου στους οποίους εντόπισε κενά ή αντίθεση προς την κοινή πείρα π.χ. το σκάφος έφερε το όνομα της συζύγου του ή το γεγονός ότι δεν προσκομίστηκαν στοιχεία για την αλλοδαπή εταιρεία που του παραχώρησε το σκάφος ή την μεταξύ τους σχέση.

4.3. Η απόκτηση ακινήτου μέσω χρησικτησίας

Με την απόφαση ΣτΕ 2826/2016 το ανώτατο Δικαστήριο αναφέρθηκε και πάλι στις προϋποθέσεις υπό τις οποίες θεωρούνται συνταγματικώς ανεκτά τα τεκμήρια, ήτοι τον μαχητό τους χαρακτήρα και το γεγονός ότι οφείλουν να συνάδουν με τα διδάγματα της κοινής πείρας, τόνισε δε ότι ο νομοθέτης οφείλει να αποβλέπει στη φορολόγηση πράγματι υφιστάμενων ποσών δικαιώνοντας τον αναιρεσίβλητο φορολογούμενο. Συγκεκριμένα στην εξεταζόμενη εκεί περίπτωση, αναδείχθηκαν οι αντινομίες στις οποίες μπορεί να οδηγήσει η μη ορθολογική χρήση των διατάξεων περί τεκμηρίων από τη φορολογική Αρχή σε βάρος του φορολογούμενου, καθώς καταλογίστηκε φόρος επί τεκμαρτού εισοδήματος λόγω απόκτησης ακινήτου μέσω χρησικτησίας. Το τεκμήριο μάλιστα

⁵² Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, 2^η Φορολογική Διημερίδα E- themis

προσδιορίστηκε στην αντικειμενική αξία του ακινήτου όπως όριζαν οι διατάξεις του ν.2238/1994, παρότι προφανέστατα ο φορολογούμενος δεν προέβη στην καταβολή κάποιου ποσού για την απόκτηση του. Αναλυτικότερα, κρίθηκε ότι το τεκμήριο φορολογητέου εισοδήματος λόγω δαπάνης για την αγορά ακινήτου εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις που ο φορολογούμενος καταβάλλει πράγματι χρηματικό ποσό για την αγορά. Συνεπώς, σε περίπτωση απόκτησης ακινήτου με έκτακτη χρησικτησία, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1045 του Αστικού Κώδικα (π.δ. 456/1984, Α' 164), ήτοι με άσκηση νομής επί εικοσαετία, για την οποία δεν συντρέχει η πιο πάνω προϋπόθεση της πραγματικής καταβολής χρηματικού ποσού, το πιο πάνω τεκμήριο δεν εφαρμόζεται. Επίσης κρίθηκε ότι δεν ασκεί επιρροή από την εξεταζόμενη άποψη η από πλευράς φορολογίας μεταβίβασης ακινήτων αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων.

4.4. Ο σκοπός του δανείου ως προϋπόθεση κάλυψης της διαφοράς μεταξύ πραγματικού και τεκμαρτού εισοδήματος

Ένα ακόμη ενδιαφέρον ζήτημα είναι αυτό των προϋποθέσεων υπό τις οποίες λαμβάνεται υπόψιν ένα δάνειο προς κάλυψη τεκμηρίου απόκτησης περιουσιακών στοιχείων. Το άρθρο 34 Κ.Φ.Ε. -αλλά και το προγενέστερο αντίστοιχο άρθρο 19 Κ.Φ.Ε. (ν.2238/1994)- ορίζει ότι προκειμένου να γίνει δεκτή η λήψη δανείου προς κάλυψη δαπάνης απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, θα πρέπει η δανειακή σύμβαση να φέρει βέβαιη χρονολογία και το χρηματικό ποσό να έχει ληφθεί πριν την πραγματοποίηση της σχετικής δαπάνης. Ωστόσο η Διοίκηση μέσω εγκυκλίων⁵³ θέτει ως επιπλέον προϋπόθεση το δάνειο να έχει ληφθεί με σκοπό την κάλυψη της συγκεκριμένης δαπάνης της οποίας επιχειρείται η κάλυψη και μόνο, π.χ. στεγαστικό δάνειο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κάλυψη δαπάνης αγοράς αυτοκινήτου. Σημειωτέον ότι μέρος της θεωρίας διαφωνεί με τη θέση της Διοίκησης, όπως οι Δ. Σταματόπουλος και Α. Καραβοκύρης, οι οποίοι τάσσονται υπέρ της θέσης ότι πιθανή λήψη δανείου με άλλη δικαιολογία προς την τράπεζα ή και παραβίαση ακόμη της τραπεζικής νομοθεσίας δε συνεπάγεται αυτομάτως απαγόρευση χρησιμοποίησης για άλλο σκοπό και απαγόρευση επίκλησης του δανείου για την εφαρμογή των φορολογικών διατάξεων εφόσον η χρησιμοποίησή του αποδεικνύεται από τα πραγματικά περιστατικά⁵⁴.

Με την απόφαση 1298/2018 του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης δικαιώθηκε η φορολογική Αρχή και κρίθηκε απορριπτέος ο ισχυρισμός του προσφεύγοντος ότι για τη δικαιολόγηση τεκμαρτής δαπάνης με δάνειο, αρκεί η λήψη του δανείου να πραγματοποιείται πριν από τη δαπάνη χωρίς να εξετάζεται ο σκοπός λήψης αυτού. Σύμφωνα με το Δικαστήριο η εκδοχή αυτή θα οδηγούσε σε καταστρατήγηση των συμφωνιών που συνάπτονται με τις δανειακές συμβάσεις, με απώτερη συνέπεια τον πλουτισμό του λήπτη χωρίς νόμιμη αιτία, αλλά και τη χρησιμοποίηση από τον φορολογούμενο του ποσού που τυχόν δεν χρησιμοποιήθηκε κατά το δοκούν και μάλιστα χωρίς την αντίστοιχη εξασφάλιση της Τράπεζας που χορηγεί το δάνειο. Δεν μπορούμε να συνταχθούμε με την απόφαση αυτή καθώς οι διατάξεις περί τεκμηρίων (και του

⁵³ Εγκύκλιος ΠΟΛ 1094/23-3-1989 και έγγραφο 1078907/1417/A0012/30-7-2008

⁵⁴ Δημήτρης Σταματόπουλος & Αντώνης Καραβοκύρης, Φορολογία Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων, 6^η Έκδοση 2009

τρόπου κάλυψης αυτών) έχουν θεσπιστεί με σκοπό την ανεύρεση υπαρκτού πλην δυσχερώς εντοπίσιμου εισοδήματος και όχι για την επέμβαση στις συμφωνίες των ιδιωτών ή την εξασφάλιση των τραπεζών.

Με διαφορετική - και μάλλον ορθολογικότερη προσέγγιση - κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα και η απόφαση 3842/2018 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών. Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτής της απόφασης, προκειμένου να ληφθεί υπόψη ως μειωτικό στοιχείο δαπάνης απόκτησης περιουσιακού στοιχείου, δάνειο του οποίου ο συμβατικός σκοπός είναι διαφορετικός, απαιτείται να αποδεικνύεται με πρόσφορα αποδεικτικά στοιχεία η ανάληψη και ανάλωση του δανείου για την διαφορετική αυτή χρήση από την συμβατική. Η διαφορετική αυτή (αποδεδειγμένη) χρήση αποτελεί και τον πραγματικό σκοπό λήψης του δανείου. Με την απόφαση αυτή δηλαδή, απορρίφθηκε ο ισχυρισμός του προσφεύγοντος διότι δεν προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι το ποσό του δανείου δαπανήθηκε για τον περιορισμό των συγκεκριμένων τεκμηρίων απόκτησης περιουσιακών στοιχείων. Και για τη συγκεκριμένη απόφαση μπορεί να τεθεί ζήτημα ότι θέτει ένα υπέρμετρο βάρος απόδειξης στο φορολογούμενο. Τούτο διότι χωρίς να προβλέπεται ρητά στο νόμο, καλείται να ταυτίσει κατά απόλυτο τρόπο τα χρήματα που εισέπραξε από το δάνειο με τη συγκεκριμένη δαπάνη την οποία επιχειρεί να καλύψει, παρότι αν το δάνειο είχε ληφθεί με σκοπό την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης δαπάνης δε θα είχε αντίστοιχη υποχρέωση απόδειξης. Δε θα ήταν υπερβολή με βάση τα ανωτέρω, να ισχυρισθεί κανείς ότι ο σκοπός του δανείου αποτελεί ένα τεκμήριο μέσα στα τεκμήρια που λειτουργεί σε βάρος του φορολογούμενου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΑΠΟ ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΗΓΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Προσαύξηση (η): αύξηση ήδη προτέρως αυξηθέντος στοιχείου⁵⁵

5.1. Οι διατάξεις περί προσαύξησης περιουσίας στον ν. 2238/1994 και στον ν. 4172/2013

Στο άρθρο 48 του προϊσχύοντα Κ.Φ.Ε. προβλέπονταν οι διατάξεις που αφορούσαν τη Ζ' πηγή εισοδήματος, ήτοι το εισόδημα από υπηρεσίες ελευθερίων επαγγελματιών. Στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου οριζόταν ότι «ως εισόδημα από υπηρεσίες ελευθερίων επαγγελματιών λογίζεται και κάθε εισόδημα που δεν μπορεί να υπαχθεί σε κάποια από τις κατηγορίες Α` έως Ζ` της παρ. 2 του άρθρου 4». Τον Σεπτέμβριο του 2010 προσετέθη ένα ακόμη εδάφιο στην παράγραφο 3 του άρθρου 48, το οποίο εδάφιο δέχθηκε τεράστια

⁵⁵ Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας, Ακαδημία Αθηνών, τ.1, σελ. 358.

αμφισβήτηση, έγινε αφορμή για να ξεσπάσει θύελλα αντιδράσεων στο νομικό και φορολογικό κόσμο και άλλαξε δραστικά το τοπίο των φορολογικών ελέγχων.

Σύμφωνα με τη παράγραφο 3 του άρθρου 15 του ν.3888/2010 (ΦΕΚ Α 175/30.9.2010): *“Σε προσαύξηση περιουσίας που προέρχεται από άγνωστη ή μη διαρκή ή μη σταθερή πηγή ή αιτία, ο φορολογούμενος μπορεί να κληθεί να αποδείξει είτε την πραγματική πηγή ή αιτία προέλευσης της είτε ότι φορολογείται από άλλες διατάξεις είτε ότι απαλλάσσεται από το φόρο με ειδική διάταξη, προκειμένου αυτό να μην φορολογηθεί ως εισόδημα από υπηρεσίες ελευθερίων επαγγελματιών της χρήσης κατά την οποία επήλθε η προσαύξηση.”*

Με το ιστορικό πλέον αυτό άρθρο 15 εισήχθη για πρώτη φορά στη ζωή των φορολογουμένων αλλά και των θεωρητικών, ερμηνευτών και εφαρμοστών του δικαίου η έννοια της προσαύξησης περιουσίας, χωρίς ποτέ αυτή να προσδιορισθεί εννοιολογικά και χωρίς να δοθεί ο ορισμός της.

Τρία χρόνια αργότερα, μετά την ψήφιση του ισχύοντος Κ.Φ.Ε. (ν.4172/2013), η αντίστοιχη διάταξη ρυθμίστηκε στην παράγραφο 4 του άρθρου 21, το οποίο ορίζει ότι *«κάθε προσαύξηση περιουσίας που προέρχεται από παράνομη ή αδικαιολόγητη ή άγνωστη πηγή ή αιτία θεωρείται κέρδος από επιχειρηματική δραστηριότητα υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας».*

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κ.Φ.Δ. (ν. 4174/2013) στο οποίο παραπέμπουν οι διατάξεις του Κ.Φ.Ε. *«Σε περίπτωση διαπίστωσης προσαύξησης περιουσίας κατά την παράγραφο 4 του άρθρου 21 του Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος, η προσαύξηση αυτή δεν υπόκειται σε φορολογία, εφόσον ο φορολογούμενος αποδείξει την πραγματική πηγή αυτής, καθώς επίσης και ότι αυτή είτε έχει υπαχθεί σε νόμιμη φορολογία είτε απαλλάσσεται από το φόρο σύμφωνα με ειδικές διατάξεις.»* Ο συντελεστής φορολόγησης του ποσού που θα χαρακτηριστεί ως προσαύξηση περιουσίας ανέρχεται σε 33% σύμφωνα με την παρ.4 του αρθ.29 του Κ.Φ.Ε.

5.2. Η έννοια και η νομική φύση της προσαύξησης περιουσίας ως φορολογητέο εισόδημα

Οι τεράστιες συζητήσεις που πυροδοτήθηκαν με αφορμή τις προπαρατεθείσες διατάξεις, εξικνούνται όπως ήταν αναμενόμενο από τη διερεύνηση της έννοιας της προσαύξησης περιουσίας.

Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 48 ν.2238/1994 (καθώς και η προγενέστερή της διάταξη της παρ. 3 του αρθ. 45 ν. 3323/1955) όριζε με σαφή τρόπο ότι θεωρείτο ως εισόδημα εξ ελευθερίων επαγγελματιών *«και κάθε εισόδημα που δεν μπορεί να υπαχθεί σε κάποια από τις λοιπές κατηγορίες»* εισοδημάτων (Α-Ζ)^{56 57}. Σύμφωνα με τη θεωρία, τη νομολογία, αλλά ακόμη και με τις εγκυκλίους της Διοίκησης⁵⁸, μόνο σε περίπτωση κατά την οποία έσοδο συγκεντρώνει τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά του εισοδήματος, δηλαδή έχει περιοδικό χαρακτήρα και προέρχεται από

⁵⁶ Ασπασία Μάλλιου, Γιατί, τεύχος-αφιέρωμα στην «προσαύξηση περιουσίας» από άγνωστη ή μη φορολογημένη πηγή, Ν.3888/2010, ΔΦΝ 2016, τεύχος 1578

⁵⁷ Ιωάννης Δρυλλεράκης, η προσαύξηση περιουσίας στη φορολογία εισοδήματος, ΕΚΠΑ, Τιμητικός τόμος Νικολάου Κλαμαρή, τομ. 1- 2016

⁵⁸ Έγγραφο ΥπΟικ 1058004/1122/Α0012/12.6.2007

σταθερή πηγή (κεφάλαιο ή εργασία), της οποίας γίνεται τακτική εκμετάλλευση (βλ. ΣτΕ 3872/2013), και ταυτόχρονα δεν μπορεί να ενταχθεί σε κάποια από τις περιοριστικά περιγραφόμενες στον Κ.Φ.Ε. πηγές, τότε το εν λόγω έσοδο που συνιστά εισόδημα, φορολογείται ως εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα. Σε περίπτωση κατά την οποία έσοδο δεν έφερε τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά του εισοδήματος, θα έπρεπε ρητώς με ειδική διάταξη τυπικού νόμου να έχει υπαχθεί στις οικείες διατάξεις του Κ.Φ.Ε. προκειμένου να υπαχθεί στη φορολογία εισοδήματος.

Με την παράγραφο 3 του άρθρου 15 ν.3888/2010, η οποία συμπλήρωσε το άρθρο 48 ν. 2238/1994, τα παραπάνω ανετράπησαν, καθώς σύμφωνα με την τότε νέα διάταξη, δεν υφίστατο διαπιστωμένο εισόδημα το οποίο θα φορολογηθεί ως εισόδημα Ζ' πηγής λόγω της αδυναμίας ένταξής του σε κάποια από τις άλλες πηγές, αλλά «προσαυξημένη περιουσία», η οποία θα φορολογηθεί ως εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα σε περίπτωση που ο φορολογούμενος δεν αποδείξει την πηγή και την αιτία προέλευσής της καθώς και αν αυτή έχει ήδη φορολογηθεί ή νομίμως απαλλάσσεται του φόρου. Με την πρώτη ανάγνωση εύλογα προκύπτει ότι πρόκειται για δύο εντελώς διαφορετικής σημασίας διατάξεις.

Εξαρχής διερωτάται κανείς τι ακριβώς είναι αυτή η προσαύξηση περιουσίας την οποία εντέχνως ο νομοθέτης δε μας όρισε. Σημαιολογικά, ο όρος προσαύξηση παραπέμπει στην περαιτέρω αύξηση περιουσίας αν και προφανώς ο νομοθέτης απέβλεψε στην «απλή» αύξηση της περιουσίας του φορολογουμένου⁵⁹ και συγκεκριμένα στην αύξηση της καθαρής θέσης αυτής. Η αύξηση της καθαρής θέσης της περιουσίας, υποδεικνύει για τη Διοίκηση την ύπαρξη φορολογητέου εισοδήματος όσο ο φορολογούμενος δεν αποδεικνύει το αντίθετο. Τα πρώτα ερωτήματα που ανακύπτουν έγκεινται στο τί ακριβώς προσauξάνει την περιουσία του φορολογούμενου και με ποιον τρόπο. Αρκεί ακόμη και η απλή μεταφορά ποσού από τραπεζικό λογαριασμό του φορολογουμένου τηρούμενο στην αλλοδαπή σε λογαριασμό της ημεδαπής; Πέραν του παραπάνω ερωτήματος, μία πλειάδα ουσιωδών θεμάτων αναδεικνύεται, όπως το αν η εν λόγω διάταξη είναι ουσιαστικής ή διαδικαστικής φύσεως, ποιος είναι ο χρόνος δημιουργίας της φερόμενης προσαύξησης περιουσίας, και αν δύναται νομίμως η επίμαχη διάταξη να αναδράμει πέραν του χρόνου που προβλέπεται στο άρθρο 78 Σ.

Η διάταξη του ν.3888/2010 για κάποιους όρισε ένα νέο τεκμήριο αντίστοιχο με αυτά του άρθρου 17 (και πλέον του άρθρου 32 ΚΦΕ), κατ' άλλους επανακαθόρισε το βάρος απόδειξης, για μία άλλη μερίδα αποτέλεσε μέθοδο εξεύρεσης της φορολογητέας ύλης.

5.3. Επιμέρους ζητήματα και προβληματισμοί σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων περί προσαύξησης περιουσίας

Ένα από τα ζητήματα που ανέκυψαν μετά την εισαγωγή της νέας διάταξης είναι, όπως προαναφέρθηκε, το κατά πόσον πρόκειται περί ουσιαστικής ή διαδικαστικής διάταξης, ζήτημα το οποίο δεν παρουσιάζει μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον αλλά έχει και σημαντικές πρακτικές συνέπειες.

⁵⁹ Γρηγόρης Μέντης, Η «προσαύξηση περιουσίας» ως νομοθετικό τεκμήριο εισοδήματος και τα εντεύθεν ζητήματα, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 11/2016

ι. Ο χαρακτήρας των διατάξεων περί προσαύξεσης περιουσίας, ως ουσιαστικών φορολογικών διατάξεων

Αρχικά πρέπει να αναφερθεί το αξιοσημείωτο γεγονός ότι δεν υφίσταται νομοθετικός ορισμός των κριτηρίων που διακρίνουν ουσιαστικές και διαδικαστικές φορολογικές διατάξεις, γι' αυτό το λόγο καλείται ο ερμηνευτής του δικαίου να εξετάσει κάθε επιμέρους διάταξη προκειμένου να της προσδώσει τον προσήκοντα χαρακτηρισμό από τον οποίο θα προκύψουν και οι σχετικές έννομες συνέπειες.

Από τη θεωρία και τη νομολογία προκύπτει ότι ως ουσιαστικές φορολογικές διατάξεις χαρακτηρίζονται εκείνες οι οποίες ρυθμίζουν τα ουσιώδη στοιχεία του φόρου, τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 78 του Συντάγματος και συνίστανται στο φορολογικό υποκείμενο, στο φορολογικό αντικείμενο, στο συντελεστή και στις απαλλαγές και εξαιρέσεις⁶⁰.

Διαδικαστικές είναι οι φορολογικές διατάξεις που ρυθμίζουν τη φορολογική διαδικασία, κυρίως τη βεβαίωση του φόρου και δικονομικές διατάξεις.⁶¹ Μια διαδικαστική φορολογική διάταξη ωστόσο δεν αποκλείεται να έχει τόσο διαδικαστικό όσο και ουσιαστικό περιεχόμενο, όπως για παράδειγμα οι διατάξεις περί παραγραφής. Παρότι η παραγραφή κρίθηκε ως ουσιαστικό στοιχείο της φορολογικής ενοχής, οι σχετικές διατάξεις έχουν και διαδικαστικό περιεχόμενο⁶².

Η πρακτική σημασία της διάκρισης μεταξύ ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, σχετίζεται με το κατά πόσον εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 78 του Συντάγματος, στο οποίο προβλέπεται η Αρχή της περιορισμένης αναδρομικότητας του φόρου. Για τις μεν ουσιαστικού δικαίου διατάξεις, γίνεται δεκτό ότι εφαρμόζονται υπό τους οριζόμενους στο άρθρο 78 Σ περιορισμούς, επομένως μόνο σε έτος προγενέστερο της δημοσίευσης του νόμου, για τις δε διαδικαστικές φορολογικές διατάξεις κρίνεται ότι έχουν άμεσο αποτέλεσμα και εφαρμόζονται ελεύθερα αναδρομικά και σε εκκρεμείς υποθέσεις.

Στην περίπτωση της παρ. 3 του αρθ. 15 ν.3888/2010 όπως και να χαρακτηρίσει κανείς τη φύση του κανόνα που εισάγει, είτε δηλαδή ως νέο τεκμήριο, είτε ως μέθοδο εξεύρεσης της φορολογητέας ύλης, είτε ως κανόνα αντιστροφής του βάρους απόδειξης, αυτή ενέχει σίγουρα στοιχεία διάταξης ουσιαστικού δικαίου. Συγκεκριμένα, τα τεκμήρια είναι εμφανές και καθολικά αποδεκτό ότι συνιστούν κατ' ουσίαν τμήμα της κανονιστικής ρύθμισης του αντικειμένου του φόρου⁶³, ωστόσο όπως έχει κριθεί από τη νομολογία του ΣτΕ⁶⁴ και οι μεταβολές των διαδικασιών και μεθόδων εξεύρεσης της φορολογητέας ύλης, εφόσον οδηγούν σε μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση επηρεάζουν άμεσα τα ουσιώδη στοιχεία της φορολογικής ενοχής⁶⁵.

⁶⁰ Ανδρέας Τσουρουφλής, Η διάκριση μεταξύ ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, ΔΕΕ 2/2016

⁶¹ Ασπασία Μάλλιου, Η διάκριση ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, στην περίπτωση της ρύθμισης του άρθρου 15 Ν.3888/2010 για τη φορολογική μεταχείριση της «προσαύξεσης περιουσίας», ΔΦΝ 2016, τεύχος 1578

⁶² Ανδρέας Τσουρουφλής, ο.π

⁶³ Ιδ. ΣτΕ 4355/1985, 2785/1985, Ολ 2860/2003

⁶⁴ ΣτΕ 2001/1976

⁶⁵ Ανδρέας Τσουρουφλής, Ζητήματα από την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 15 παρ. 3 του Ν.3888/2010, ΔΦΝ 2016, Τεύχος 1578

Παραταύτα στην εισηγητική έκθεση του ν. 3888/2010, οριζόταν εμμέσως ότι η εν λόγω διάταξη αποτελούσε διαδικαστική διάταξη. Περαιτέρω, στην εν λόγω έκθεση αναφερόταν ότι ήδη από την ισχύουσα τότε διάταξη (του πρώτου εδαφίου της παρ. 3 του άρθρου 48 του ν. 2238/1994), θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι προέκυπτε χωρίς αμφιβολία το γεγονός ότι ο φορολογούμενος υποχρεούται να αποδείξει την πραγματική πηγή ή αιτία του εισοδήματός του. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση επίσης, δεδομένου ότι η τότε ισχύουσα διάταξη χρησιμοποιούσε το ρήμα «λογίζεται», για την άρση κάθε αμφιβολίας ορίζεται πλέον και ρητώς η σχετική υποχρέωση του φορολογούμενου με την προσθήκη του νέου εδαφίου στην παρ. 3. Εμμέσως υποστηρίχθηκε επομένως ότι με το άρθρο 15 του ν.3888/2010 αποσαφηνίστηκε και ερμηνεύθηκε η ήδη υφιστάμενη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 48 ν.2238/1994.

ii. Η αναδρομική εφαρμογή του άρθρου 15 παρ. 3 του ν.3888/2010

Η κατάταξη της διάταξης ακόμη και αν όχι στις αμιγώς ουσιαστικές φορολογικές διατάξεις, σε κάθε περίπτωση στις διατάξεις που έχουν και ουσιαστικό περιεχόμενο οδηγεί στην απαγόρευση της αναδρομικής εφαρμογής του άρθρου 15 παρ. 3 του ν.3888/2010 όπως αναπτύχθηκε και ανωτέρω.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 20 του ν. 3888/2010, όλες οι διατάξεις του νόμου αυτού και συνεπώς και η υπό εξέταση διάταξη, ισχύουν από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ Α΄ 175/30.9.2010) και δεν καταλαμβάνουν εκκρεμείς διαχειριστικές περιόδους ή υποθέσεις. Κατά συνέπεια, ευθεία αναδρομική εφαρμογή της εν λόγω διάταξης, αντίκειται ταυτόχρονα στο άρθρο 20 του Ν. 3888/2010 και στο άρθρο 78 παρ. 2 του Συντάγματος⁶⁶.

Η εγκύκλιος ΠΟΛ 1095/2011 όριζε στην παρ. 10 αυτής ότι «οι διατάξεις [του αρθ. 15] ισχύουν για υποθέσεις που η προσαύξηση περιουσίας προέκυψε πριν ή μετά την 30.9.2010 ημερομηνία ψήφισης του σχετικού νόμου». Με δεδομένο ότι ευθεία αναδρομική εφαρμογή της διάταξης δεν προβλέφθηκε, η φορολογική Διοίκηση, όπως διαφαινόταν ήδη από την Εισηγητική Έκθεση του νόμου, επιχείρησε να εφαρμόσει αναδρομικά τη διάταξη ερειδόμενη στη θεώρηση ότι η υποχρέωση δικαιολόγησης της επαύξησης περιουσίας, ίσχυε σε κάθε περίπτωση, υπό την προϋφιστάμενη διατύπωση του άρθρου 48 παρ. 3 του Ν. 2238/1994. Επισημαίνεται ότι αν η βούληση του νομοθέτη ήταν η με αναδρομική ισχύ «διευκρίνιση» του άρθρου 48 παρ. 3 του ν 2238/1994, τότε θα έπρεπε να ορίζεται ρητά πως το άρθρο 15 παρ. 3 του Ν 3888/2010 έχει αναδρομική ισχύ. Περαιτέρω και μόνη η διατύπωση της εισηγητικής έκθεσης ότι «θα μπορούσε να υποστηριχθεί» [ότι η υποχρέωση του φορολογούμενου προς δικαιολόγηση της προσαύξησης της περιουσίας του προϋπήρχε], καταδεικνύει ότι πριν τη θέσπιση του ν. 3888/2010 δεν υφίστατο νομική βεβαιότητα για την ύπαρξη υποχρέωσης σε βάρος του φορολογούμενου για αιτιολόγηση της προσαύξησης της περιουσίας του⁶⁷.

⁶⁶ Στέλιος Παπαδημητρίου/Κωνσταντίνος Μηλιαράκης, Νομικά ζητήματα κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων με τις οποίες επιβάλλεται φόρος εισοδήματος στη μη δικαιολογημένη ή από άγνωστη πηγή και αιτία προερχόμενη, προσαύξηση περιουσίας, ΔΕΕ, Τεύχος 8-9/2015

⁶⁷ Θεόδωρος Φορτσάκης / Πέτρος Πανταζόπουλος, Η δυνατότητα αναδρομικής εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 15 παρ. 3 Ν 3888/2010 και 48 παρ. 3 Ν 2238/1994 σε περίπτωση ελέγχου για την προσαύξηση περιουσίας, ΔΕΕ, Τεύχος 5/2015

Σε κάθε περίπτωση, από τη στιγμή που η διάταξη επιβάλλει υποχρεώσεις στον φορολογούμενο μη προβλεπόμενες προηγουμένως, όπως το να τηρεί ένα «αρχείο» προκειμένου να αιτιολογεί επαρκώς κάθε (πιθανώς και στιγμιαία) προσαύξηση της περιουσίας του, τυχόν αναδρομική εφαρμογή της θα ήταν αντίθετη με τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 78 Σ, η οποία επιβάλλει την απαγόρευση αναδρομικής διαμόρφωσης των φορολογικών σχέσεων σε βάρος του φορολογούμενου για λόγους ασφάλειας δικαίου⁶⁸. Τα παραπάνω ισχύουν ακόμη και αν η διάταξη δεν ήθελε κριθεί ως ουσιαστική.

5.4. Η νομολογιακή προσέγγιση της διάταξης για την προσαύξηση περιουσίας - Η ιστορία μιας "αρκούντως σαφούς" και "προβλέψιμης" διάταξης

Η διάταξη του άρθρου 15 ν.3888/2010 ταλάνισε σε μεγάλο βαθμό και τα εθνικά Δικαστήρια.

- Κατ' αρχάς, όσον αφορά τη διάταξη του άρθρου 48 παρ. 3 προ της προσθήκης του δευτέρου εδαφίου με τον ν.3888/2010, με την απόφαση ΣτΕ 3872/2013 κρίθηκε ότι απόκτηση συγκεκριμένου χρηματικού ποσού από τον φορολογούμενο, συνιστά μεν προσαύξηση περιουσίας, η σχετική προσαύξηση όμως δεν υπόκειται σε φορολόγηση. Τούτο διότι δεν πληρούνται τα κριτήρια που η νομολογία έχει δεχθεί ότι πρέπει να χαρακτηρίζουν το εισόδημα, ήτοι η περιοδικότητα και η διαρκώς εκμεταλλεύσιμη πηγή, αποτελούσα το αντάλλαγμα προσωπικής εργασίας ή του καρπού των περιουσιακών στοιχείων του προσώπου.
- Σύμφωνα με τις αποφάσεις ΔΕΦΑΘ 5981/2014 και 1450/2015 η επίμαχη διάταξη του ν. 3888/2010 εισάγει μαχητό τεκμήριο, το οποίο αποσκοπεί στην ανεύρεση των πραγματικών εισοδημάτων του φορολογουμένου.⁶⁹
- Σύμφωνα με τις αποφάσεις ΔΕΦΑΘ 3983/2015 και 5616-7/2015 η διάταξη του ν.3888/2010 κατανέμει το βάρος της απόδειξης μεταξύ της φορολογικής Αρχής και του φορολογουμένου, χωρίς να προσδιορίζει εισόδημα, ούσα μία διαδικαστική φορολογική διάταξη. Ως προς το βάρος αυτό, η μεν πρώτη περιορίζεται στην εξακρίβωση της περιουσιακής προσαύξησης του δεύτερου και ο τελευταίος βαρύνεται με την απόδειξη της φορολόγησης ή της νόμιμης απαλλαγής από το φόρο ή της μη υπαγωγής σε φόρο των χρηματικών ποσών που δημιούργησαν την προσαύξηση.
- Με τις αποφάσεις ΔΕΦΑΘ 1899/2015 και 4759/2015 κρίθηκε ότι η διάταξη περί προσαύξησης είναι ερμηνευτική και εννοιολογικά ταυτόσημη με την προϋπάρχουσα διάταξη του εδ. α' παρ. 3 του άρθρου 48 ν.2238/1994. Συγκεκριμένα κρίθηκε ότι η εξ'

⁶⁸ Θεόδωρος Φορτσάκης / Πέτρος Πανταζόπουλος, ο.π

⁶⁹ Ωστόσο, αν υιοθετηθεί αυτή η άποψη, η εισαγωγή τεκμηρίου για τον αναδρομικό προσδιορισμό φορολογητέας ύλης συνιστά συνταγματικά ανεπίτρεπτη επιβολή φόρου, ιδ. και Ασπασία Μάλλιου, Η διάκριση ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, στην περίπτωση της ρύθμισης του άρθρου 15 Ν.3888/2010 για τη φορολογική μεταχείριση της «προσαύξησης περιουσίας», ΔΦΝ 2016, τεύχος 1578

αγνώστου ή εκ μη διαρκούς πηγής προσαύξηση φορολογείται όχι λόγω αναδρομικής εφαρμογής του ν.3888/2010 αλλά λόγω της εφαρμογής του εννοιολογικά ταυτόσημου και προϋφιστάμενου άρθρου 48 παρ. 3 εδ. α΄.

- Στον αντίποδα της ανωτέρω απόφασης ένα τολμηρό βήμα επιχείρησαν οι αποφάσεις ΔΕφΑθ 2829/2015, 2885/2015, 3408/2015 και 3463/2015 οι οποίες αυτεπαγγέλτως έκριναν ότι η υπό εξέταση διάταξη ως ουσιαστική δεν μπορεί να εφαρμοσθεί νομίμως για τη φορολόγηση προσαύξησης περιουσίας προ της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 2010⁷⁰.
- Ένεκα της αυξημένης σημασίας της διάταξης - η οποία πλέον εφαρμοζόταν σε μεγάλο αριθμό φορολογικών ελέγχων - και των λοιπών θεμάτων που αναδεικνύονταν από αυτήν, με την απόφαση υπ αρ. 5/2016 το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών απηύθυνε τα παρακάτω προδικαστικά ερωτήματα προς το ΣτΕ εφαρμόζοντας τη διαδικασία του άρθρου 1 παρ. 2 του ν. 3900/2010. Η υπόθεση αφορούσε αποστολή εμβασμάτων από λογαριασμό φορολογουμένου στην ημεδαπή προς λογαριασμό του στην αλλοδαπή και τα ερωτήματα ήταν τα εξής:

A) Το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορούσε τη δυνατότητα να υπαχθεί στις διατάξεις του άρθρου 48 παρ. 3 του Ν. 2238/1994, όπως αυτό ίσχυε πριν την προσθήκη σε αυτό του εδαφίου β' (δυνάμει του Άρθρου 15 παρ. 3 του Ν. 3888/2010) και να λογισθεί ως φορολογητέο εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα το ποσό που εμβάσθηκε στο εξωτερικό.

B) Το δεύτερο ερώτημα αφορούσε το κατά πόσον μπορούν να φορολογηθούν αυτοτελώς με βάση τη διάταξη αυτή (του άρθρου 15 παρ. 3), ως εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα, εμβάσματα που απεστάλησαν στο εξωτερικό και εάν αντίκειται η φορολόγηση αυτή στο άρθρο 78 παρ. 2 του Συντάγματος.

Γ) Το τρίτο αφορούσε την περίπτωση που τα εμβάσματα υπόκεινται σε φορολόγηση ως εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα, ποιός πρέπει να θεωρηθεί ως κρίσιμος χρόνος για την φορολόγησή τους, αυτός της αποστολής του εμβάσματος ή ο χρόνος σχηματισμού της τραπεζικής κατάθεσης από την οποία προήλθε το έμβασμα και

Δ) Το τέταρτο, στην περίπτωση που η πρόσδοδος από εμβάσματα υπόκειται σε φορολόγηση με βάση την παρ. 3 του άρθρου 48 του ν. 2238/1994, εάν, προκειμένου να κριθεί αν καλύπτεται εν όλω ή εν μέρει από τα δηλωθέντα εισοδήματα των κρινόμενων οικονομικών ετών, πρέπει να χρησιμοποιηθεί ολόκληρο το δηλωθέν κεφάλαιο, ή να

⁷⁰ ΔεφΑθ 2829/2015: "... Τα ένδικα εμβάσματα εκτελέστηκαν (...) πριν την έναρξη ισχύος της διάταξης του άρθρου 15 παρ.3 του Ν.3888/2010, επομένως και με την εκδοχή της φορολογικής αρχής (ανεξάρτητα της νομιμότητάς της) ότι μέσω της εν λόγω μεταφοράς χρημάτων στο εξωτερικό επήλθε προσαύξηση της περιουσίας του προσφεύγοντος από άγνωστη ή μη διαρκή ή μη σταθερή πηγή ή αιτία, η εν λόγω προσαύξηση, εφόσον προέκυψε σε χρόνο που δεν ίσχυε ακόμη η ως άνω διάταξη, δεν υπάγονταν σε φορολόγηση. Η σχετική απόφαση του Προϊσταμένου της Διεύθυνσης Επίλυσης Διαφορών, κατά το μέρος που προσβάλλεται, ως ερειδόμενη σε μη ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του νόμου, είναι πλημμελής κατά τη νόμιμη βάση της και πρέπει να ακυρωθεί, κατά την αυτεπάγγελτη έρευνα του Δικαστηρίου, η οποία νομίμως χωρεί και μετά τη διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 79 του ΚΔΔ. Τούτο γιατί, κατά την έννοιά της, η εν λόγω διάταξη δεν ήθελε να αποκλείσει τον αυτεπάγγελο έλεγχο σε περιπτώσεις παράβασης ουσιαστικής διάταξης νόμου, όπως στην προκειμένη περίπτωση που η Διοίκηση προσδίδοντας άλλη έννοια και χρονική έκταση στη διάταξη του άρθρου 15 παρ.3 του ν.3888/2010, θεώρησε ότι η, μέσω της μεταφοράς χρημάτων στο εξωτερικό, προσαύξηση της περιουσίας του φορολογουμένου υπάγεται σε φορολόγηση και αν ακόμη η προσαύξηση προέκυψε πριν την 30-9-2010..."

αφαιρεθούν από το κεφάλαιο αυτό οι τεκμαρτές δαπάνες των άρθρων 16 και 17 ν.2238/1994.

- Οι απαντήσεις στα ως άνω προδικαστικά ερωτήματα δόθηκαν με την υπ αρ. 884/2016 απόφαση της επταμελούς σύνθεσης του Β΄ Τμήματος του ΣτΕ σε «δίκη πιλότο». Τα βασικά σημεία που κρίθηκαν με την ιστορική αυτή πλέον απόφαση είναι τα κάτωθι:

-Με την απόφαση κρίθηκε ότι κατ' εκτίμησίν ο φορολογούμενος (τεκμαίρεται ότι) γνωρίζει ή οφείλει να γνωρίζει την αληθή αιτία ή την πηγή της εισαγωγής στην περιουσία του των μεγάλων ποσών που περιέχουν οι τραπεζικοί λογαριασμοί του και, συνεπώς, μπορεί **ευχερώς** και υποχρεούται, κατ' αρχήν, να υποδείξει στη φορολογική Αρχή την εν λόγω αιτία ή πηγή, σύμφωνα με τη διάταξη του άρ. 66 παρ. 1 περιπτ. α του ΚΦΕ και, ήδη, εκείνη του άρ. 14 παρ. 1 του ν. 4174/2013. Η άρνηση ή η παράλειψη του φορολογούμενου να παράσχει τις παραπάνω πληροφορίες ή η αδυναμία του να τεκμηριώσει επαρκώς τους ισχυρισμούς που προβάλλει επιτρέπεται να οδηγήσει στη συναγωγή συμπερασμάτων προς θεμελίωση της ανακρίβειας της δήλωσής του και ύπαρξης αντίστοιχης φοροδιαφυγής.

-Το βάρος απόδειξης των πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν την αποδιδόμενη σε ορισμένο πρόσωπο φορολογική παράβαση, φέρει, κατ' αρχήν, η φορολογική Διοίκηση, χωρίς αυτό να έχει την έννοια ότι αυτή υποχρεούται να τεκμηριώσει την παράβαση με αδιάσειστα στοιχεία, διότι μια τέτοια απαίτηση θα επέβαλε στη Διοίκηση ένα υπέρμετρο βάρος. Τούτων έπεται ότι η τέλεση φορολογικής παράβασης και περαιτέρω, η ύπαρξη αντίστοιχης φορολογητέας ύλης μπορεί να προκύπτει και από έμμεσες αποδείξεις, άλλως, “τεκμήρια”. **Τούτο δεν συνιστά αντιστροφή του βάρους απόδειξης**, αλλά κανόνα που αφορά στη φύση και στον τρόπο εκτίμησης των αποδεικτικών στοιχείων.

- Το εμμέσως αποδεικνυόμενο εισόδημα, ως άγνωστης πηγής ή αιτίας, λογίζεται και φορολογείται ως εισόδημα από ελευθέριο επάγγελμα, **κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 48 παρ. 3 (εδ. α΄) του ΚΦΕ, η οποία κρίθηκε ότι είναι κατά τούτο, αρκούντως σαφής και προβλέψιμη στην εφαρμογή της, για το μέσο επιμελή φορολογούμενο**, ο οποίος δεν θα μπορούσε να έχει τη δικαιολογημένη πεποίθηση ότι τέτοιο εισόδημά του μένει αφορολόγητο⁷¹.

- Ως προς το ζήτημα του χρόνου, κρίσιμος είναι όχι ο χρόνος διενέργειας του εμβάσματος, αλλά είτε ο χρόνος της κατάθεσης του επίμαχου ποσού στον τραπεζικό λογαριασμό του δικαιούχου μέσω του οποίου έγινε το έμβασμα, είτε ο προγενέστερος

⁷¹ ΣτΕ 884/2016: “...Η διάταξη του εδαφίου β΄ της παραγράφου 3 του άρθρου 48 του ν. 2238/1994, ως προς το σκέλος της που αφορά σε προσαύξηση περιουσίας από τραπεζική κατάθεση σημαντικού χρηματικού ποσού «άγνωστης πηγής ή αιτίας», αποδίδει κατ' ουσίαν κανόνα που μπορούσε ήδη να συναχθεί, κατά τρόπο αρκούντως σαφή και προβλέψιμο, από το ισχύον πριν από τη δημοσίευση του ν. 3888/2010 νομικό πλαίσιο, σχετικά με τη δυνατότητα έμμεσης απόδειξης της ύπαρξης μη δηλωθέντος, φορολογητέου εισοδήματος, λογιζόμενου, συνεπεία της άγνωστης προέλευσής του, ως εισοδήματος από ελευθέριο επάγγελμα, σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά παραπάνω – Συνεπώς, κατά το μέρος της αυτό, η εν λόγω διάταξη, σύμφωνα με την αληθή έννοιά της, εφαρμόζεται και σε υπόθεση, όπως η επίδικη, όπου οι κινήσεις μεγάλων ποσών τραπεζικού λογαριασμού που λαμβάνονται υπόψη από τη φορολογική αρχή για τη διαπίστωση διαφυγούσας φορολογητέας ύλης πραγματοποιήθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος της (30.9.2010)...”

αυτού χρόνος κατά τον οποίο προκύπτει ότι επήλθε η αντίστοιχη προσαύξηση της περιουσίας του.

- Τέλος, τα ποσά των οριζόμενων στα άρθρα 16 και 17 του ΚΦΕ τεκμαρτών δαπανών διαβίωσης και κτήσης περιουσιακών στοιχείων αφαιρούνται, κατ' αρχήν, από το δηλωθέν εισόδημα του αντίστοιχου οικονομικού έτους.

Συνοπτική κριτική επί της απόφασης 884/2016 ΣτΕ

Η απόφαση αυτή επανέλαβε παλαιότερη νομολογία του ΣτΕ περί τεκμηρίων, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσης, και έκρινε ότι είναι νόμιμη η θέσπιση μαχητών τεκμηρίων για την απόδειξη της ύπαρξης φορολογητέας ύλης, γεγονός αναμενόμενο.

Η αφετηριακή παραδοχή της απόφασης περί της γνώσεως του φορολογουμένου της προέλευσης των ποσών που κατατίθενται στους λογαριασμούς του δεν είναι αναντίλεκτη, διότι η πιθανότητα γνώσης της προέλευσης των ποσών των τραπεζικών λογαριασμών είναι αντιστρόφως ανάλογη της ηλικίας του φορολογούμενου, όπως και του χρόνου που έχει παρέλθει από τη στιγμή που συντελέστηκε η επίμαχη προσαύξηση⁷².

Ορθώς κρίθηκε ότι χρόνος της, κατ' αρχήν φερόμενης, προσαύξησης της περιουσίας από άγνωστη πηγή ή αιτία, είναι ο χρόνος της τραπεζικής κατάθεσης οπότε το πρώτον εμφανίζεται η φερόμενη προσαύξηση και όχι ο χρόνος του εμβάσματος στο εξωτερικό, που μπορεί να έχει γίνει σε επόμενα έτη⁷³.

Όσον αφορά τα τεκμήρια δαπανών διαβίωσης και κτήσεως περιουσιακών στοιχείων των άρθρων 16 και 17 του ν. 2238/1994, απαντάται ότι τα ποσά των τεκμαρτών αυτών δαπανών θα αφαιρεθούν κατ' αρχήν από το δηλωθέν εισόδημα του αντίστοιχου οικονομικού έτους, κρίση η οποία δεν μπορεί να γίνει αναντίρρητα αποδεκτή καθώς εφαρμόζεται το σύστημα του αντικειμενικού προσδιορισμού του εισοδήματος στην περίπτωση της προσαύξησης, χωρίς το άρθρο 48 να παραπέμπει σε αυτό. Επιπλέον οι τεκμαρτές δαπάνες δε μειώνουν πράγματι το εισόδημα του φορολογούμενου αλλά χρησιμοποιούνται για τη διασταύρωση των δηλωθέντων εισοδημάτων με σκοπό την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής⁷⁴, όπως αναλύθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσης.

Ωστόσο η σημαντικότερη και δεκτική αμφισβήτησης κρίση της απόφασης, είναι ότι η διάταξη δεν επιβάλλει νέο φόρο ή τεκμήριο, αλλά αποτελεί μέθοδο εξεύρεσης φορολογητέας ύλης. Η φορολόγηση της αδικαιολόγητης προσαύξησης σύμφωνα με την απόφαση, μπορούσε να συναχθεί, κατά τρόπο σαφή και προβλέψιμο, και από το προηγούμενο νομικό πλαίσιο και γι' αυτό το λόγο είναι συνταγματική η αναδρομική εφαρμογή της. Εύλογα διερωτάται κανείς πόσο «αρκούντως σαφής» και «προβλέψιμη» για το «μέσο φορολογούμενο» μπορεί να είναι μία διάταξη η οποία ερμηνεύθηκε διαφορετικά από τους θεωρητικούς του Φορολογικού Δικαίου και κυρίως μία διάταξη για την ερμηνεία της οποίας εκδόθηκε πλήθος αντιφατικών αποφάσεων από τα τακτικά

⁷² Γεώργιος Μυλωνογιάννης, Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 884/2016, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, Τεύχος 3-4 2016

⁷³ Γεώργιος Σγουρόγλου, Σχόλιο επί της υπ αρ. 884/2016 απόφασης ΣτΕ, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, Τεύχος 5/2016.

⁷⁴ Ανδρέας Τσουρουφλής, Ζητήματα από την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 15 παρ. 3 του Ν.3888/2010, ΔΦΝ 2016, Τεύχος 1578

Διοικητικά Δικαστήρια και χρειάστηκε προκειμένου να αποσαφηνισθεί η υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΣτΕ; Επίσης εύλογα διερωτάται κανείς αφενός μεν γιατί χρειαζόταν η προσθήκη δευτέρου εδαφίου στην παρ. 3 του αρ. 48, αφού το υπάρχον πρώτο εδάφιο ρύθμιζε ήδη σαφώς τις περιπτώσεις αυτές και αφετέρου γιατί το γράμμα του Ν. 3888/2010, ορίζει έναρξη ισχύος για τη διάταξη από την 30.9.2010 και εφεξής;⁷⁵

Κατά την πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, διάταξη νόμου κρίνεται ως ερμηνευτική, υπό την προϋπόθεση ότι ο χαρακτήρας αυτός δηλώνεται στο γράμμα της και επιπρόσθετα ότι διαπιστώνεται κενό ή αντίφαση που πρέπει να ερμηνευτεί. Οι δύο ως άνω προϋποθέσεις ουδόλως συντρέχουν στην υπό κρίση περίπτωση, αφού η διάταξη του ν. 3888/2010 δεν χαρακτηρίζεται ως ερμηνευτική, ούτε και η νομολογία ή η θεωρία μέχρι τότε είχαν διαπιστώσει την ανάγκη ερμηνείας του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 3 του άρθρου 48 ν.2238/1994. Επιπρόσθετα για τις γνήσιες ερμηνευτικές φορολογικές διατάξεις και πάλι εφαρμογή έχει ο συνταγματικός κανόνας της χρονικά περιορισμένης φορολογικής αναδρομής⁷⁶.

Εν όψει των ανωτέρω, η συγκριτική επισκόπηση των δύο επίμαχων διατάξεων των εδαφίων της παρ. 3 του άρθρου 48 δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις είναι ταυτόσημες, καθώς η πρώτη προσδιορίζει τρόπον τινά την κατηγορία στην οποία θα υπαχθεί το διαπιστωμένο εισόδημα, ενώ η δεύτερη τυποποιεί εισόδημα ως αντικείμενο του φόρου. Περαιτέρω, η πρώτη δεν εισάγει νομοθετικό τεκμήριο εισοδήματος, ενώ η δεύτερη μπορεί να υποστηριχθεί ότι εισάγει⁷⁷.

Καταληκτικά, ιδίως ως προς την κρίση ότι η επίμαχη διάταξη ήτο ερμηνευτική και ως εκ τούτου αναδράμει ελεύθερα σε χρονικές περιόδους προϋφιστάμενες της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 2010 δημιουργούνται πολλά ερωτηματικά. Επισημαίνεται ότι την περίοδο που εξεδόθη η απόφαση, η φορολογική Αρχή χρησιμοποιούσε την εν λόγω διάταξη για έλεγχο φορολογικών υποθέσεων ως τη χρήση 2000 και υπό ορισμένες προϋποθέσεις ως τη χρήση 1997, ήτοι σε βάθος σχεδόν 20ετίας⁷⁸. Παράλληλα, η απόφαση άφησε και αρκετά θέματα ανοιχτά, όπως π.χ. τι θεωρείται ως μεγάλο ποσό του οποίου ο φορολογούμενος υποτίθεται ότι γνωρίζει την προέλευσή εφόσον βρίσκεται κατατεθειμένο στον λογαριασμό του. Σε κάθε περίπτωση και παρά τις αμφισβητήσεις που δέχθηκε, με την απόφαση 884/2016 ΣτΕ έκλεισε οριστικά ο κύκλος συζητήσεων που αφορούσαν τα πιο κεντρικά ζητήματα της προσαύξης περιουσίας.

⁷⁵ Πέτρος Πανταζόπουλος, Παρατηρήσεις επί της υπ αρ. 884/2016 απόφασης ΣτΕ, ΔΕΕ, Τεύχος 2/2016

⁷⁶ Ασπασία Μάλλιου, Η διάκριση ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, στην περίπτωση της ρύθμισης του άρθρου 15 Ν.3888/2010 για τη φορολογική μεταχείριση της «προσαύξης περιουσίας»

⁷⁷ Γρηγόρης Μέντης, Η «προσαύξηση περιουσίας» ως νομοθετικό τεκμήριο εισοδήματος και τα εντεύθεν ζητήματα, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 11/2016

⁷⁸ Ανδρέας Τσουρουφλής, Ζητήματα από την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 15 παρ. 3 του Ν.3888/2010, ΔΦΝ 2016, Τεύχος 1578

5.5. Η προσαύξηση περιουσίας ως τεκμήριο - η σχέση με τα τεκμήρια του άρθρου 17 ν.2238/1994 και πλέον του άρθρου 32 Κ.Φ.Ε

Όπως αναπτύχθηκε και ανωτέρω, η απόφαση ΣτΕ 884/2016 (στη σκέψη 15) έκρινε ότι η διάταξη του άρθρου 15 ν.3888/2010 δεν θεσπίζει νομοθετικό τεκμήριο εισοδήματος αντίστοιχο των προβλεπόμενων στα άρθρα 16 και 17 ν.2238/1994, και κατ' επέκτασιν δεν θεσπίζει τεκμήριο πέραν αυτών. Το ΣτΕ επέλεξε να θεωρήσει τη διάταξη ως τρόπο έμμεσης απόδειξης ύπαρξης φορολογητέας ύλης, ήτοι ως ένα δικαστικό τεκμήριο. Τούτο βέβαια δε βρίσκει σύμφωνη τη γνώμη μεγάλου μέρους της θεωρίας, ενώ ακόμη και σε αυτή την περίπτωση η αναδρομική εφαρμογή της διάταξης χωλαίνει.

Κατά τον Χρήστο Κεϊμαλή, η περίπτωση αυτή συνιστά κλασσική περίπτωση νομίμου τεκμηρίου πράγματος, με πραγματική βάση την προσαύξηση περιουσίας και έννομη συνέπεια το τεκμαιρόμενο γεγονός της ύπαρξης φοροδιαφεύγουσας φορολογητέας ύλης. Ο Γρηγόρης Μέντης θεωρεί επίσης ότι η διάταξη θεσπίζει τεκμήριο εισοδήματος, η βάση του οποίου είναι η προσαύξηση της περιουσίας καθεαυτήν, η εκ μέρους της φορολογικής Αρχής απόδειξη του οποίου (τεκμηρίου), έχει ως συνέπεια την απόδειξη της αποκτήσεως εισοδήματος.

Όσον αφορά τη σχέση της διάταξης με τα τεκμήρια, τη φύση των οποίων εξετάσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσης, παρότι είναι προφανής η διαφορά της προσαύξησης περιουσίας από τα τεκμήρια διαβίωσης, παρατηρεί κανείς ότι εμφανίζει πολλές ομοιότητες με τα τεκμήρια απόκτησης περιουσιακών στοιχείων. Μάλιστα η προσαύξηση της περιουσίας μπορεί να αναφέρεται σε κινητή ή ακίνητη περιουσία οποιασδήποτε μορφής, όπως οικόπεδα, σπίτια, αυτοκίνητα, σκάφη, αεροσκάφη, τραπεζικές καταθέσεις και πάσης φύσεως χρεόγραφα, (μετοχές, τοκομερίδια, ομόλογα, αμοιβαία κεφάλαια κ.λπ.), η οποία δεν δικαιολογείται από τα εισοδήματα που δηλώνει ο φορολογούμενος⁷⁹. Ωστόσο, ορισμένα από τα παραπάνω όπως η απόκτηση ακινήτων, αυτοκινήτων, χρεογράφων κ.λπ. αποτελεί ταυτόχρονα και τεκμήριο του αρθ. 17 ν.2238/1994 ή πλέον του άρθρου 32 ΚΦΕ. Επίσης τα είδη των κεφαλαίων τα οποία μπορεί να επικαλεστεί ο φορολογούμενος προς κάλυψη των ποσών που ελέγχονται ως προσαύξηση περιουσίας, όπως ποσά προερχόμενα από δάνεια, δωρεές, επαναπατρισμό κεφαλαίων κ.λπ.⁸⁰, ταυτίζονται σε μεγάλο μέρος με τα είδη κεφαλαίων τα οποία μπορεί να επικαλεσθεί ο φορολογούμενος προκειμένου να μειώσει τη διαφορά μεταξύ τεκμαρτού και πραγματικού εισοδήματος.

Παρά τις σημαντικές ομοιότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι η διάταξη περί προσαύξησης περιουσίας ουσιαστικά απορρόφησε και τα νομοθετημένα τεκμήρια κτήσεως περιουσιακών στοιχείων του αρθ. 17 ν.2238/1994⁸¹, υφίσταται διαφορά ως προς τη βάση των δύο διατάξεων. Πραγματική βάση του τεκμηρίου του άρθρου 17 είναι το τίμημα το οποίο καταβλήθηκε για την απόκτηση των περιουσιακών στοιχείων, ενώ πραγματική βάση της προσαύξησης είναι η ίδια η ύπαρξη των περιουσιακών στοιχείων υπό τη μορφή «προσαύξησης» της περιουσίας⁸². Παρατηρείται επίσης ότι με την απόκτηση στοιχείων σχετιζόμενων με το τεκμήριο του

⁷⁹ εγκύκλιος ΠΟΛ 1095/2011

⁸⁰ εγκύκλιος ΠΟΛ 1033/2013, ΠΟΛ 1228/2014

⁸¹ Χρήστος Κεϊμαλής, ο.π.

⁸² Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος – Κατ' άρθρον ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Β' Έκδοση, σελ.169

άρθρου 17 δεν υφίσταται αύξηση της περιουσίας του φορολογούμενου καθώς με την καταβολή του απαιτούμενου τιμήματος για την απόκτηση αυτών, ταυτόχρονα μειώνεται το ενεργητικό της περιουσίας σε χρήματα⁸³.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η ταυτόχρονη εφαρμογή διατάξεων περί τεκμηρίων και προσαύξησης περιουσίας σε έναν έλεγχο θα μπορούσε να οδηγήσει σε άδικους καταλογισμούς σε βάρος του φορολογούμενου. Σε περίπτωση για παράδειγμα που η φορολογική Αρχή διαπίστωνε ότι φορολογούμενος δεν έχει συμπεριλάβει στη φορολογική του δήλωση δαπάνη απόκτησης ακινήτου ύψους 500.000€ και ταυτόχρονα διαπίστωνε κατάθεση στην ίδια χρήση ποσού 500.000€ στο λογαριασμό του φορολογούμενου, για την οποία κατάθεση δεν αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς του, θα μπορούσε να οδηγηθεί σε ένα καταλογισμό ύψους 1.000.000€ καθώς το μεν ποσό της προσαύξησης θα χαρακτηριζόταν ως εισόδημα, το δε τεκμήριο απόκτησης ακινήτου δε θα μπορούσε να καλυφθεί από το εν λόγω ποσό, ένεκα του γεγονότος ότι ο φορολογούμενος δε το είχε συμπεριλάβει στη φορολογική του δήλωση και δεν είχε καταβάλει τον αναλογούντα φόρο.

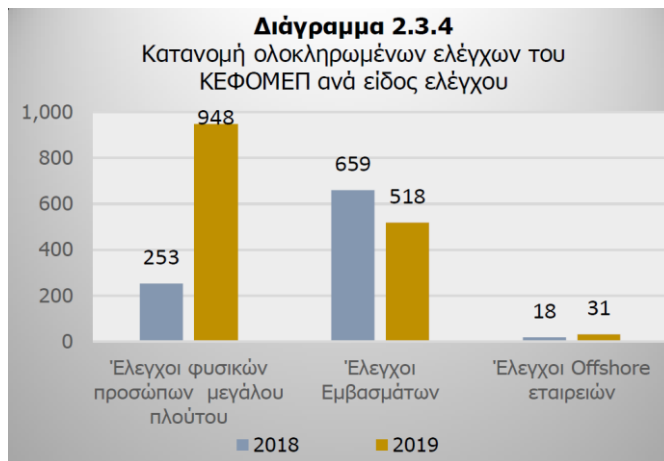
5.6. Η διενέργεια ελέγχων βάσει του άρθρου 21 παρ. 4 του ν.4172/2013 (και του προϊσχύοντος άρθρου 15 παρ.3 του ν. 3888/2010)

Από την ψήφιση της διάταξης του άρθρου 15 του ν.3888 το έτος 2010, την οριστική επίλυση των ζητημάτων που γέννησε η θέσπισή της το 2016 με την πολύκροτη απόφαση του ΣτΕ, έως και σήμερα εν έτει 2020, σημαντικότητας αριθμός φορολογικών ελέγχων διενεργήθηκαν βάσει αυτής και της ομοίου σχεδόν περιεχομένου διάταξης του άρθρου 21 Κ.Φ.Ε.. Οι αρχικοί έλεγχοι βάσει της διάταξης αυτής επικεντρώνονταν σε εξερχόμενα εμβάσματα από τους λογαριασμούς του φορολογούμενου ενώ στη συνέχεια προσετέθησαν στο μικροσκόπιο των ελεγκτικών οργάνων και οι τραπεζικές καταθέσεις αφεαυτές. Σύμφωνα με την Έκθεση Απολογισμού της ΑΑΔΕ για το έτος 2019, μόνο από το ελεγκτικό κέντρο Κ.Ε.ΦΟ.ΜΕ.Π., διενεργήθηκαν 518 έλεγχοι υποθέσεων φορολογούμενων με εμβάσματα στο εξωτερικό και άνοιγμα λογαριασμών, οι οποίοι οδήγησαν σε βεβαίωση φόρων και προστίμων ύψους 33,7 εκατ. €⁸⁴.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζεται η κατανομή του πλήθους των ολοκληρωμένων ελέγχων από το Κ.Ε.ΦΟ.ΜΕ.Π., ανά είδος ελέγχου, για τα έτη 2018 και 2019. Παρατηρούμε ότι οι έλεγχοι εμβασμάτων, ήτοι προσαύξησης περιουσίας, κινούνται σε υψηλά επίπεδα, αν και μειωμένοι σε σχέση με το έτος 2018.

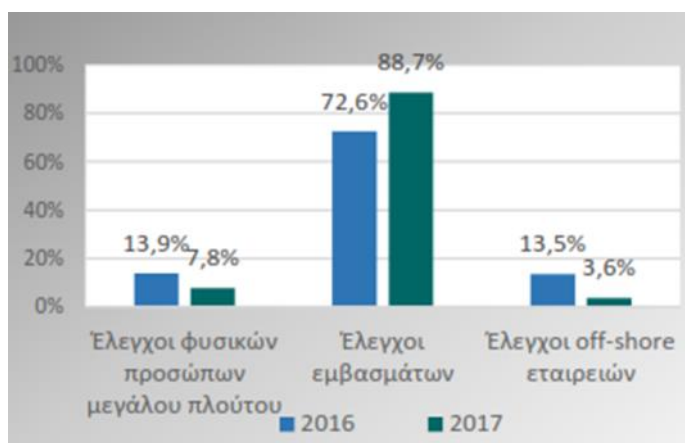
⁸³ Γρηγόρης Μέντης, ο.π

⁸⁴ Έκθεση Απολογισμού Α.Α.Δ.Ε. 2019, σελ. 37 (www.aade.gr)

Η μείωση αυτή οφείλεται εν μέρει και στην έκδοση της απόφασης 1738/2017 ΣτΕ, με την οποία κρίθηκαν ως αντισυνταγματικοί οι νόμοι με τους οποίους προβλέφθηκαν οι συνεχείς παρατάσεις του χρόνου παραγραφής του δικαιώματος του Δημοσίου προς διενέργεια φορολογικών ελέγχων και καταλογισμού του φόρου, και το σχετικό δικαίωμα του Δημοσίου περιορίστηκε σε 5 έτη. Το ίδιο έτος, η νομολογία περί παραγραφής συμπληρώθηκε με την απόφαση υπ αρ. 2934/2017 ΣτΕ με την οποία κρίθηκε ότι τα στοιχεία των τραπεζικών καταθέσεων του φορολογούμενου στην ημεδαπή δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «συμπληρωματικά στοιχεία», κατά την έννοια των διατάξεων του ν.2238/1994 και συνεπώς το δικαίωμα του Δημοσίου προς έλεγχο και καταλογισμό υπόκειται σε 5ετή και όχι 10ετή παραγραφή.

Αυτό επιρρωνύεται και από το γεγονός ότι σύμφωνα με το αντίστοιχο διάγραμμα της Α.Α.Δ.Ε. για τα έτη 2016-2017, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μερίδιο ελέγχων που πραγματοποιήθηκαν από το Κ.Ε.ΦΟ.ΜΕ.Π. κατέχει η διενέργεια ελέγχων εμβασμάτων, σε ποσοστό 72,6% το 2016 και 88,7% το 2017⁸⁵.

Είναι αναμφισβήτητο επομένως ότι οι έλεγχοι προσαύξησης περιουσίας κατέχουν κραταιά θέση στο σύνολο των διενεργούμενων ελέγχων. Πρέπει να σημειωθεί ότι στη

⁸⁵ Έκθεση Απολογισμού Α.Α.Δ.Ε. 2017, σελ. 57 (www.aade.gr)

δεκαετή εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων από τη φορολογική Αρχή, αρκετές στρεβλώσεις και προβλήματα υπήρξαν και σε επιμέρους ζητήματα, όμως κατά γενική παραδοχή πολλά από αυτά λύθηκαν νομολογιακά ή ακόμη και από τη ίδια τη Διοίκηση, η οποία σταδιακά εξορθολόγησε τις απαιτήσεις της από τον φορολογούμενο και περιορίσε τα φαινόμενα διαφορετικής αντιμετώπισης ανάλογα με τη Δ.Ο.Υ. ή το Κέντρο το οποίο διενεργεί τον έλεγχο⁸⁶.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι:

- ➔ Τέθηκε σε εφαρμογή το Ειδικό Λογισμικό Αυτοματοποιημένου Ελέγχου Προσαύξησης Περιουσίας, το οποίο εξαιρεί από τη δικαιολόγηση, μεταφορές μεταξύ λογαριασμών του φορολογούμενου.
- ➔ Λύθηκαν ζητήματα που αφορούσαν την κατανομή των ποσών που ευρίσκοντο στους κοινούς τραπεζικούς λογαριασμούς ανάλογα με τους δικαιούχους τους.
- ➔ Ξεπεράστηκαν πρακτικές ορισμένων Δ.Ο.Υ. οι οποίες δε δέχονταν ως επανακατάθεση εκ μέρους του φορολογούμενου, ποσό το οποίο ανελήφθη από τους λογαριασμούς του σε χρονικό διάστημα μεγαλύτερου του ενός μήνα ή των 10 ή και των 5 ημερών⁸⁷.
- ➔ Έγινε δεκτό ότι το υπερβάλλον τίμημα από μεταβίβαση ακινήτου το οποίο διαπιστώνεται ως τέτοιο από τον έλεγχο δεν αποτελεί προσαύξηση περιουσίας ακόμη και αν δεν συνταχθεί συμπληρωματικό συμβόλαιο.
- ➔ Αποσυνδέθηκε η διαπίστωση της προσαύξησης περιουσίας η οποία συνεπάγεται τον καταλογισμό φόρου εισοδήματος σε ελεύθερο επαγγελματία, από τον καταλογισμό προστίμων για μη έκδοση φορολογικών παραστατικών βάσει των διατάξεων του Κ.Β.Σ.⁸⁸
- ➔ Κρίθηκε ότι σε περίπτωση που δεν προσκομίζονται στοιχεία από τον φορολογούμενο για δικαιολόγηση της προσαύξησης, λόγω αντικειμενικής αδυναμίας προσκόμισης αυτών (για παράδειγμα, διότι έχει παρέλθει ο χρόνος που η τράπεζα ή άλλο ίδρυμα έχει υποχρέωση διαφύλαξης των σχετικών αρχείων), γίνονται δεκτοί οι ισχυρισμοί του φορολογούμενου κ.α.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός ότι η πλειονότητα των φορολογικών ελέγχων αυτού του τύπου, αφορούν προσαύξηση περιουσίας από άγνωστη πηγή, στη διάταξη του άρθρου 21 ΚΦΕ γίνεται πλέον αναφορά και σε προσαύξηση περιουσίας προερχόμενη από παράνομη πηγή. Παρότι η πρόβλεψη αυτή συνάδει με τον αμοραλισμό του φορολογικού δικαίου, η φορολόγηση από το Κράτος ποσών προερχόμενων από παράνομες και ενδεχομένως εγκληματικές δραστηριότητες δεν μπορεί να μην

⁸⁶ Σημαντική υπήρξε η εγκύκλιος ΠΟΛ 1175/2017 «Διευκρινίσεις για θέματα ελέγχου προσαύξησης περιουσίας»

⁸⁷ Ιδ. και εγκύκλιο Ιωάννη Μπάρκα ΔΕΑΦ Α' 1144110 ΕΞ 2015/5-11-2015 με την οποία προβλέπεται μεταξύ άλλων ότι δεν υφίσταται χρονικός περιορισμός μεταξύ αναλήψεων και επανακαταθέσεων εκ μέρους του φορολογούμενου

⁸⁸ ΣτΕ 886/2016 «...Σε υπόθεση όπως η επίδικη (που τέτοια παράβαση, όπως προκύπτει από τα εκτιθέμενα κατωτέρω στη σκέψη 8, αποδίδεται αφού λαμβάνεται υπόψη το ποσό που ανευρίσκεται σε τραπεζικό λογαριασμό του φορολογούμενου επιτηδευματία και σε σχέση με το οποίο δεν έχει εκδοθεί από αυτόν φορολογικό στοιχείο), η φορολογική αρχή πρέπει, ιδίως, να διαπιστώσει, κατά τρόπο αρκούντως τεκμηριωμένο (ακόμα και με έμμεσες αποδείξεις: πρβλ. ΣτΕ 2136/2012), ότι ο επιτηδευματίας εισέπραξε το επίμαχο ποσό ως αμοιβή για την παροχή υπηρεσιών, στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας...»

προκαλέσει έκπληξη. Στην απόφαση 884/2016 ΣτΕ πάντως σχετικά με την προϊσχύσασα διάταξη του αρθ. 15 ν.3888/2010 ως προς τα ποσά που ευρίσκονται σε λογαριασμούς του φορολογούμενου και συνιστούν καρπό παράνομης δραστηριότητας κρίθηκε ότι δεν υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος αλλά σε δήμευση, σύμφωνα με τη γενική διάταξη του άρθρου 76 του Ποινικού Κώδικα και με ειδικές διατάξεις της ποινικής νομοθεσίας⁸⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΟΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Έμμεσος (ο) : αυτός που γίνεται ή υπάρχει με τη μεσολάβηση άλλου (προσώπου ή πράγματος) ή με τρόπο πλάγιο⁹⁰.

6.1.Εισαγωγή στην έννοια των έμμεσων τεχνικών ελέγχου. Μια πιο επιπεριστατωμένη επιστημονικά μέθοδος προσδιορισμού του εισοδήματος

Την τελευταία δεκαετία, προΐούσης και της οικονομικής κρίσης που μάστιξε τη χώρα μας, η προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου της φοροδιαφυγής εντάθηκε έτι περαιτέρω σε εθνικό επίπεδο, και παράλληλα επιχειρήθηκε η εναρμόνιση με τη διεθνή προσπάθεια καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Ένα από τα εργαλεία που τέθηκαν σε εφαρμογή για τη σύλληψη φορολογητέας ύλης που διαφεύγει του φόρου είναι και οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου (indirect methods), το οποίο προέρχεται από πρωτοβουλία και δράσεις του ΟΟΣΑ, του ΔΝΤ, της Αμερικανικής φορολογικής διοίκησης (IRS) και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φορολογικής Διοίκησης⁹¹.

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία των έμμεσων τεχνικών ελέγχου το προϊόν της φοροδιαφυγής, εισέρχεται κάποια στιγμή στη νόμιμη αγορά, είτε μέσω του τραπεζικού συστήματος, είτε μέσω της αγοράς καταναλωτικών αγαθών, απόκτησης περιουσιακών στοιχείων, χρηματοδότησης ή συμμετοχής σε επιχειρήσεις, κ.ά. και τη στιγμή εκείνη θα γίνει αντιληπτό από τη φορολογική Αρχή. Η εφαρμογή των έμμεσων τεχνικών βασίζεται στην άντληση πληροφοριών από κάθε δυνατή πηγή, όπως από τα επίσημα βιβλία και στοιχεία του φορολογούμενου, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, τα υποθηκοφυλακεία κλπ αλλά και απευθείας από τον φορολογούμενο ο οποίος καλείται να δηλώσει κάθε περιουσιακό του στοιχείο και κάθε δαπάνη στην οποία προέβη. Ορισμένες φορολογικές Διοικήσεις μάλιστα, χρησιμοποιούν εργαλεία εξόρυξης δεδομένων “data mining tools”

⁸⁹ ΣτΕ 884/2016 «... (δ) σε εξαιρετικές περιπτώσεις, απορρέει από συμπεριφορά που συνιστά ποινικό αδίκημα (λ.χ. εμπόριο ναρκωτικών ή δωροδοκία), με συνέπεια να υπόκειται (όχι σε φόρο εισοδήματος αλλά) σε δήμευση, σύμφωνα με τη γενική διάταξη του άρθρου 76 του Ποινικού Κώδικα και με ειδικές διατάξεις της ποινικής νομοθεσίας...»

⁹⁰ https://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%AD%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%BF%CF%82+-%CE%B7+-%CE%BF&dq=

⁹¹ Ροδόκλεια Γρέγου, Βασίλειος Κρινής, Θεοδώρα Λαζαρέτου, Ελένη Χουρδάκη, Η αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσα από τις διατάξεις του ενωσιακού και ελληνικού φορολογικού δικαίου, ΔΕΕ, Τεύχος 3/2019

του περιεχομένου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, προκειμένου να αντληθούν πληροφορίες για τον τρόπο διαβίωσης συγκεκριμένων φορολογούμενων, των οποίων ο τρόπος ζωής δεν ανταποκρίνεται στο ύψος των εισοδημάτων που εμφανίζονται στις φορολογικές τους δηλώσεις⁹².

Εκ πρώτης όψεως οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου προσομοιάζουν στη φιλοσοφία με την προσαύξηση περιουσίας και με εκείνη των τεκμηρίων, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν μακρινός τους πρόγονος. Ωστόσο, η τεχνολογική πρόοδος, η ψηφιοποίηση των δεδομένων, η ανταλλαγή πληροφοριών αλλά και τεχνογνωσίας μεταξύ των κρατών δε θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο τον φορολογικό έλεγχο ο οποίος όφειλε επίσης να εκσυγχρονιστεί. Οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου εφαρμόζονται σε όλες σχεδόν τις προηγμένες φορολογικές διοικήσεις παγκοσμίως, διαφοροποιούνται δε ελαφρά μόνο η ορολογία και η μεθοδολογία τους.

6.2. Οι διεθνώς αναγνωρισμένες έμμεσες τεχνικές ελέγχου και η εισαγωγή τους στην ελληνική έννομη τάξη

Οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου έχουν αναγνωριστεί διεθνώς ως ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια των φορολογικών Διοικήσεων, το οποίο πρέπει να χρησιμοποιείται συνετά προκειμένου να οδηγεί σε δίκαια αποτελέσματα. Η έμμεση μέθοδος δεν απαιτείται να είναι απολύτως ακριβής, αλλά πρέπει να είναι εύλογη υπό το φως των περιστάσεων και των γεγονότων που διαμορφώνουν το πλαίσιο εφαρμογής της⁹³.

Στις 16 Οκτωβρίου 2006, ο Ο.Ο.Σ.Α. (OECD) δημοσίευσε τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη σε δέκα χώρες σχετικά με τη χρήση των έμμεσων μεθόδων προσδιορισμού του εισοδήματος. Ο παρακάτω πίνακας⁹⁴ περιγράφει τις έμμεσες μεθόδους που εφαρμόζονται σε κάθε χώρα:

⁹² Κατερίνα Σαββαΐδου, Η επίδραση της τεχνολογίας στην φορολογία, Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 10/2019

⁹³ Charles P. Rettig, Overview: Indirect Methods of Determining Taxable Income, JOURNAL OF TAX PRACTICE & PROCEDURE, February–March 2014

⁹⁴ www.oecd.org

Χώρα	Μέθοδοι έμμεσου προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης σε εφαρμογή (ναι/όχι)				
	<i>(Source and Application of Funds Method)</i> - Ανάλυση της ρευστότητας του φορολογουμένου	<i>(Bank deposits & cash expenditure)</i> - Ύψος τραπεζικών καταθέσεων και δαπανών σε μετρητά	<i>(Mark-up)</i> - Αρχή των αναλογιών	<i>(Unit & volume)</i> - Σχέση τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών	<i>(Net worth /asset betterment)</i> - Καθαρή θέση του φορολογούμενου
Αυστραλία	NAI		NAI		NAI
Αυστρία		NAI			NAI
Δανία			NAI		NAI
Φινλανδία			NAI		NAI
Ιαπωνία	NAI	NAI	NAI		NAI
Ολλανδία			NAI		NAI
Νέα Ζηλανδία	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI
Σουηδία	NAI	NAI			NAI
Ηνωμένο Βασίλειο	NAI		NAI		NAI
ΗΠΑ	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI

Όπως προκύπτει από την ανωτέρω έρευνα, ήδη από το 2006 οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου χρησιμοποιούνταν ευρέως σε όλη την υφήλιο. Παρατηρούμε επίσης ότι από τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα μόνο οι Η.Π.Α. και η Νέα Ζηλανδία εφαρμόζαν και τις πέντε αναγνωρισμένες έμμεσες μεθόδους, ενώ στην Ελλάδα δεν είχε εισαχθεί ακόμη το σχετικό νομοθετικό καθεστώς.

Στην Ελλάδα με τους ν. 3842/2010, ν. 3888/2010, ν. 3943/2011, ν. 4038/2012 και ν. 4079/2012 θεσπίστηκαν μια σειρά από μέτρα για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, με τους δύο τελευταίους από αυτούς του νόμους να εισάγουν στην ελληνική πραγματικότητα τις έμμεσες τεχνικές προσδιορισμού του εισοδήματος των επιτηδευματιών⁹⁵.

Όπως και η διάταξη περί προσαύξησης περιουσίας, οι διατάξεις περί έμμεσων τεχνικών ελέγχου απαντώνται αρχικά στον ν.2238/1994 και συγκεκριμένα στο άρθρο 67B αυτού και πλέον στο άρθρο 28 ΚΦΕ, οι ρυθμίσεις δε του ΚΦΕ συνέχονται συστηματικά με το άρθρο 27 του Κ.Φ.Δ.(ν. 4174/2013)⁹⁶.

Στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 4038/2012, με τον οποίο εισήχθη το άρθρο 67B στον Ν. 2238/1994, τονίζεται ότι πρόκειται για μεθόδους χρησιμοποιούμενες από πολλές φορολογικές Διοικήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο και ότι η λειτουργία τους ακολουθεί τις γενικά παραδεκτές αρχές και τεχνικές της Ελεγκτικής. Παρατηρούμε ότι δια της αιτιολογικής έκθεσης δίνεται έμφαση στη επιστημονικότητα των έμμεσων μεθόδων αλλά και στο γεγονός της διεθνούς παραδοχής τους. Εξ αρχής επομένως, διαφαίνεται η διαφορά τους με τις προϋφιστάμενες μεθόδους τεκμαρτού προσδιορισμού

⁹⁵ Κατερίνα Σαββαΐδου, Δύο προσφάτως θεσμοθετημένα εργαλεία για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής: Έμμεσες τεχνικές ελέγχου – υποχρέωση τρίτων προς παροχή στο Υπουργείο Οικονομικών πληροφοριών οικονομικού και φορολογικού ενδιαφέροντος, *accountancy Greece*

⁹⁶Ιωάννης Φωτόπουλος, Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2018, σελ.664-678

του εισοδήματος, οι οποίες είτε είναι στενότερα συνδεδεμένες με την ελληνική νομοθεσία και πραγματικότητα (δαπάνες διαβίωσης) είτε λειτουργούν με μία απλή λογική προσθαφαίρεσης (δαπάνες απόκτησης περιουσιακών στοιχείων). Παρά τη θεσμοθέτησή τους, οι προβλεπόμενες στο άρθρο 67B έμμεσες τεχνικές δε βρήκαν πρακτική εφαρμογή.

Ωστόσο οι διατάξεις περί του έμμεσου προσδιορισμού του εισοδήματος βρήκαν έρεισμα, ως προελέχθη, στον νέο Κ.Φ.Ε. καθώς και στον Κ.Φ.Δ.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 28 ν.4172/2013, όπως ισχύει σήμερα, προβλέπεται ότι:

«Μέθοδος προσδιορισμού εσόδων

1. Το εισόδημα των φυσικών και νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων που ασκούν ή προκύπτει ότι ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα μπορεί να προσδιορίζεται με βάση κάθε διαθέσιμο στοιχείο ή με έμμεσες μεθόδους ελέγχου κατά τις ειδικότερες προβλέψεις του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) όταν τα λογιστικά αρχεία δεν τηρούνται ή οι οικονομικές καταστάσεις δεν συντάσσονται σύμφωνα με τον νόμο για τα λογιστικά πρότυπα, ή

β) όταν τα φορολογικά στοιχεία ή τα λοιπά προβλεπόμενα σχετικά δικαιολογητικά δεν συντάσσονται σύμφωνα με τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας, ή

γ) όταν τα λογιστικά αρχεία ή φορολογικά στοιχεία δεν προσκομίζονται στη Φορολογική Διοίκηση μετά από σχετική πρόσκληση.»

2. Το εισόδημα φυσικών προσώπων, ανεξαρτήτως αν προέρχεται από άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, μπορεί επίσης να προσδιορίζεται με βάση κάθε διαθέσιμο στοιχείο ή έμμεσες μεθόδους ελέγχου σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας, όταν το ποσό του δηλούμενου εισοδήματος δεν επαρκεί για την κάλυψη των προσωπικών δαπανών διαβίωσης ή σε περίπτωση που υπάρχει προσαύξηση περιουσίας η οποία δεν καλύπτεται από το δηλούμενο εισόδημα.»

Στο άρθρο 27 ν.4174/2013, στο οποίο παραπέμπει ο Κ.Φ.Ε., όπως ισχύει σήμερα προβλέπεται ότι:

«Μέθοδοι έμμεσου προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης

1. Η Φορολογική Διοίκηση δύναται να προβαίνει σε εκτιμώμενο, διορθωτικό ή προληπτικό προσδιορισμό της φορολογητέας ύλης και με την εφαρμογή μιας ή περισσότερων από τις κατωτέρω τεχνικές ελέγχου:

α) της αρχής των αναλογιών,

β) της ανάλυσης ρευστότητας του φορολογούμενου,

γ) της καθαρής θέσης του φορολογούμενου,

δ) της σχέσης της τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών και

ε) του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά.

Με τις ως άνω τεχνικές μπορούν να προσδιορίζονται τα φορολογητέα εισοδήματα των φορολογουμένων, τα ακαθάριστα έσοδα, οι εκροές και τα φορολογητέα κέρδη των υπόχρεων βάσει των γενικά παραδεκτών αρχών και τεχνικών της ελεγκτικής.»

6.3. Πεδίο εφαρμογής των έμμεσων τεχνικών ελέγχων – υπαγόμενες περιπτώσεις-προσδιορισμός του φόρου

Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης είναι ευρύτατο και καταλαμβάνει τόσο φυσικά πρόσωπα, ασκούντα και μη επιχειρηματική δραστηριότητα, όσο και νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες.

Για υποθέσεις από 1/1/2014, όσον αφορά στα φυσικά πρόσωπα που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, οι έμμεσες τεχνικές εφαρμόζονται σύμφωνα με το νόμο, στις εξής περιπτώσεις:

- όταν τα λογιστικά αρχεία δεν τηρούνται ή οι οικονομικές καταστάσεις δεν συντάσσονται σύμφωνα με τον νόμο για τα λογιστικά πρότυπα
- όταν τα φορολογικά στοιχεία ή τα λοιπά προβλεπόμενα σχετικά δικαιολογητικά δεν συντάσσονται σύμφωνα με τον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας και
- όταν τα λογιστικά αρχεία ή φορολογικά στοιχεία δεν προσκομίζονται στη Φορολογική Διοίκηση μετά από σχετική πρόσκληση

Όσον αφορά στα φυσικά πρόσωπα που δεν ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, οι έμμεσες τεχνικές εφαρμόζονται σύμφωνα με το νόμο, στις εξής περιπτώσεις:

- όταν το ποσό του δηλούμενου εισοδήματος δεν επαρκεί για την κάλυψη των προσωπικών δαπανών διαβίωσης
- σε περίπτωση που υπάρχει προσαύξηση περιουσίας η οποία δεν καλύπτεται από το δηλούμενο εισόδημα.

Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου πραγματοποιείται από τη φορολογική Διοίκηση βάσει κριτηρίων ανάλυσης κινδύνου (σύμφωνα με το άρθρο 26 ΚΦΔ) τα οποία δεν κοινοποιούνται. Υφίσταται ωστόσο υποχρέωση αιτιολόγησης της επιλογής σχετικά με την εφαρμογή μίας συγκεκριμένης μεθόδου ως προσφορότερης με απόφαση του Προϊσταμένου της Δ.Ο.Υ. ή του Ελεγκτικού Κέντρου που διενεργεί τον έλεγχο, η οποία εκδίδεται από κοινού με τον υποδιευθυντή και τον προϊστάμενο του τμήματος ελέγχου⁹⁷. Με γνώμονα το Δημόσιο συμφέρον, σε κάθε υπόθεση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή να χρησιμοποιηθούν δύο ή περισσότερες ταυτόχρονα μέθοδοι, ή συνδυασμός τμημάτων των μεθόδων αυτών⁹⁸.

Όπως και στην περίπτωση της προσαύξησης περιουσίας, έτσι και στον προσδιορισμό του εισοδήματος με έμμεσες τεχνικές, το βάρος ανταπόδειξης αποδίδεται στον φορολογούμενο, ο οποίος οφείλει να αποδείξει με πραγματικά δεδομένα (πχ συμβόλαια αγοραπωλησίας, δανειακές συμβάσεις, κέρδη από τυχερά παίγνια κ.λπ.) την ειλικρίνεια των φορολογικών του δηλώσεων⁹⁹.

⁹⁷ Ευστάθιος Μπακάλης /Πέτρος Πανταζόπουλος, Φορολογική Διαδικασία, Νομική Βιβλιοθήκη 2016, σελ.85

⁹⁸ Duke B.S. (1966), “Prosecutions for Attempts to Evade Income Tax: A Discordant View of a Procedural Hybrid”, *Yale Law School Legal Scholarship Repository*, Vol. 76, pp. 10-15.

⁹⁹ Δημήτριος Μελάς, Εμβαθύνοντας στις Έμμεσες Τεχνικές Ελέγχου», *Epsilon* 7, 2016, σελ.. 484

Η μη δηλωθείσα φορολογητέα ύλη που τυχόν διαπιστωθεί, κατανέμεται στην φορολογική περίοδο που αφορά και στην πηγή εισοδήματος που εντάσσεται εφόσον αυτό είναι εφικτό, άλλως θεωρείται εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα και για την ακρίβεια προσαύξηση περιουσίας, η οποία φορολογείται με συντελεστή 33%.

Η έμμεση τεχνική ελέγχου που επιλέγεται αξιοποιεί τα στοιχεία, τις πληροφορίες και τα δεδομένα για έσοδα κάθε πηγής και πραγματοποιηθείσες δαπάνες πάσης φύσεως που η Φορολογική Διοίκηση διαθέτει ή συγκεντρώνει¹⁰⁰ για τον ελεγχόμενο τον/την σύζυγο του και τα προστατευόμενα μέλη αυτών. Στα ανωτέρω στοιχεία μπορούν να συμπεριλαμβάνονται: στοιχεία για ακίνητα (οικόπεδα, αγροτεμάχια, κτίσματα κάθε μορφής), για κινητά μέσα (οχήματα κάθε μορφής, πλωτά και εναέρια μέσα), για επενδύσεις/ συμμετοχές κάθε μορφής, για καταθέσεις κάθε μορφής στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, για διαθέσιμα μετρητά, για έργα τέχνης, συλλογές και λοιπά τιμαλφή και για απαιτήσεις/υποχρεώσεις κάθε είδους. Ταυτόχρονα με το αίτημα παροχής πληροφοριών δίδεται στον ελεγχόμενο προς συμπλήρωση και Ερωτηματολόγιο τρόπου διαβίωσης, με το οποίο ζητούνται στοιχεία για λογαριασμούς σταθερής και κινητής τηλεφωνίας, αγορές ή πωλήσεις ακινήτων, λογαριασμούς ηλεκτροδότησης και υδροδότησης, πιστωτικές κάρτες, καταβληθείσες εισφορές σε επιμελητήρια, δίδακτρα που πληρώθηκαν σε σχολεία και φροντιστήρια, τραπεζικούς λογαριασμούς εντός και εκτός Ελλάδος κ.λπ.

Αναφορικά με το χρόνο εφαρμογής τους στο πλαίσιο του ελέγχου, σύμφωνα με την εγκύκλιο Ε.2015/31-1-2020, η εφαρμογή των μεθόδων έμμεσου προσδιορισμού φορολογητέας ύλης λαμβάνει χώρα σε οποιοδήποτε στάδιο του ελέγχου διαπιστωθεί η πλήρωση των προϋποθέσεων των παρ. 1 και 2 του άρθρου 28 του ν. 4172/2013. Η πρόβλεψη αυτή δε θα πρέπει να οδηγεί σε αιφνιδιασμό του φορολογούμενου, ενώ εξυπακούεται ότι η Φορολογική Διοίκηση οφείλει να προβεί σε αντικατάσταση της ήδη εκδοθείσας και επιδοθείσας Εντολής Ελέγχου σε περίπτωση κατά την οποία η αναγκαιότητα προσδιορισμού του εισοδήματος με έμμεσες τεχνικές προκύψει μετά την έναρξη του ελέγχου.

Τα ακαθάριστα έσοδα που προσδιορίζονται με βάση τις έμμεσες τεχνικές δε θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν για τον προσδιορισμό λοιπών φορολογιών. Τούτο διότι, με πάγια νομολογία του ΣτΕ και των Διοικητικών Δικαστηρίων (ΣτΕ 1/2013, Δ.Πρ.Ροδ. 91/2007) έχει κριθεί ότι ο προσδιορισμός των ακαθαρίστων εσόδων και των καθαρών κερδών από τον έλεγχο στην φορολογία εισοδήματος δεν είναι δεσμευτικός για τον προσδιορισμό των εκροών και των εισροών στον ΦΠΑ, αλλά αντίθετα επιβάλλεται αυτοτελής προσδιορισμός των εκροών¹⁰¹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τον έλεγχο βάσει έμμεσων τεχνικών, η φορολογική Αρχή προσδιορίζει παράλληλα το εισόδημα και βάσει των κλασσικών τεχνικών τους πλήρους ή μερικού ελέγχου και συγκρίνοντας τα αποτελέσματα μεταξύ των δύο μεθόδων, επιλέγει την μέθοδο από την οποία προκύπτει το υψηλότερο φορολογητέο εισόδημα για τον ελεγχόμενο.

Τέλος, όπως προκύπτει και από τις περιγραφές τους, από τις ανωτέρω έμμεσες μεθόδους, τρεις εφαρμόζονται σε φυσικά πρόσωπα, ήτοι:

- Η μέθοδος της ανάλυσης ρευστότητας του φορολογούμενου

¹⁰⁰ από διάφορες πηγές αλλά και από τον ίδιο το φορολογούμενο κατόπιν αιτήματος στο πλαίσιο του άρθρου 14 ΚΦΔ

¹⁰¹ Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, Φορολογικό δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2014, σελ. 647

- Η μέθοδος της καθαρής θέσης του φορολογούμενου και
- Η μέθοδος του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά

Και δύο από αυτές, οι προσφάτως διευκρινισθείσες, εφαρμόζονται σε νομικά πρόσωπα, ήτοι:

- Η μέθοδος της αρχής των αναλογιών
- Η μέθοδος της σχέσης της τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών

Σημειωτέον πάντως ότι το άρθρο 28 του ΚΦΕ κατατάσσεται στο κεφάλαιο Γ' του Δεύτερου Μέρους του ΚΦΕ, με τίτλο Φόρος Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων¹⁰².

6.4. Ανάλυση των έμμεσων τεχνικών ελέγχου του Κ.Φ.Δ.:

Όπως προαναφέρθηκε στο άρθρο 27 του ΚΦΔ απαντώνται οι κάτωθι πέντε διεθνώς αναγνωρισμένες έμμεσες τεχνικές ελέγχου:

i. Η αρχή των αναλογιών (mark-up method)

Η τεχνική της αρχής των αναλογιών, η οποία μόλις εντός του έτους 2020 άρχισε να εφαρμόζεται από τη φορολογική Αρχή, αναμορφώνει τα έσοδα από επιχειρηματική δραστηριότητα του φορολογούμενου με τη χρήση ποσοστών ή δεικτών προκειμένου να υπολογιστεί η πραγματική φορολογική υποχρέωση βάσει των γενικά παραδεκτών αρχών και τεχνικών της ελεγκτικής. Για την εφαρμογή της τεχνικής της αρχής των αναλογιών, μετά την ανάλυση των πωλήσεων και/ή του κόστους των πωλήσεων, προσδιορίζεται μια αναλογία η οποία εφαρμόζεται σε μία, γνωστή εκ των προτέρων, βάση (ενδεικτικά στο κόστος πωληθέντων) και με αυτόν τον τρόπο προσδιορίζονται τα έσοδα του φορολογούμενου. Σύμφωνα με την εγκύκλιο Ε.2016/31-1-2020, κύρια πηγή πληροφοριών πρέπει να είναι η ίδια η επιχείρηση και όταν αυτό είναι ανέφικτο ποσοστά και δείκτες δύνανται να προκύψουν με βάση δεδομένα ομοειδών επιχειρήσεων. Περαιτέρω, η μέθοδος της αρχής των αναλογιών, εκτός του προσδιορισμού των εσόδων από επιχειρηματική δραστηριότητα, δύναται να εφαρμοσθεί και για τον προσδιορισμό των εκροών και των φορολογητέων κερδών των ελεγχόμενων προσώπων, υπό την προϋπόθεση εύρεσης και χρήσης αξιόπιστων, για τον προσδιορισμό των εκροών και φορολογητέων κερδών, αναλογιών. Η μέθοδος αυτή ενδείκνυται για επιχειρήσεις με σχετικά περιορισμένο εύρος δραστηριοτήτων ή ελεγχόμενο απόθεμα.

ii. Η ανάλυση της ρευστότητας του φορολογούμενου (Source and Application of Funds Method)

Με την τεχνική της ανάλυσης ρευστότητας του φορολογούμενου, εντοπίζεται η φορολογητέα ύλη προσδιορίζοντας τα έσοδα (φορολογητέα και μη), τις αγορές και

¹⁰² Νικόλαος Μπάρμπας, ο.π., σελ.282

δαπάνες (επαγγελματικές, ατομικές και οικογενειακές) και τις αυξήσεις και μειώσεις των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων (επαγγελματικών, ατομικών και οικογενειακών) του φορολογούμενου¹⁰³. Δημιουργείται ουσιαστικά ένα ισοζύγιο με δύο βασικές στήλες: «πηγές κεφαλαίων/εσόδων» και «αναλώσεις κεφαλαίων/εσόδων» του ελεγχόμενου. Αν η πρώτη στήλη είναι μικρότερη από τη δεύτερη, ήτοι τα εν γένει έξοδα του φορολογούμενου υπερβαίνουν τα εν γένει έσοδά του, η διαφορά αυτή υπολαμβάνεται ως αποκρυβείσα φορολογητέα ύλη¹⁰⁴. Σε περιπτώσεις ασκούντων επιχειρηματική δραστηριότητα, αν οι αναλώσεις κεφαλαίων είναι μεγαλύτερες από τις πηγές κεφαλαίων, συνάγεται ότι υπάρχει είτε υποεκτίμηση των εσόδων, είτε υπερεκτίμηση των εκπιπόμενων δαπανών¹⁰⁵. Η μέθοδος αυτή ενδείκνυται για τις περιπτώσεις που υπάρχουν βάσιμες υποψίες για παράνομες πηγές εισοδήματος ή υπάρχει αδικαιολόγητος πλουτισμός.

iii. Η μέθοδος της καθαρής θέσης του φορολογούμενου (net worth method)

Κατά την τεχνική αυτή δημιουργείται ο Πίνακας Ενεργητικού και Παθητικού του ελεγχόμενου για όλα τα ελεγχόμενα έτη, με έτος βάσης το αμέσως προηγούμενο από το πρώτο ελεγχόμενο έτος. Λειτουργεί με τρόπο αντίστοιχο της μεθόδου ανάλυσης της ρευστότητας, αλλά εκτείνεται συνήθως σε περίοδο μεγαλύτερη του ενός έτους και γι' αυτό το λόγο συνιστάται σε περιπτώσεις που υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις για εκτεταμένη χρονικά φοροδιαφυγή. Η διαφορά μεταξύ του Ενεργητικού και του Παθητικού αποτελεί την καθαρή θέση της εκάστοτε φορολογικής περιόδου, και από την καθαρή θέση λήξης της κάθε φορολογικής περιόδου αφαιρείται η καθαρή θέση έναρξής της. Αφού συνυπολογιστούν έσοδα προερχόμενα από πηγές όπως δωρεές, γονικές παροχές, κέρδη από τυχερά παιχνίδια, κ.ά. και περιπτώσεις εκποίησης περιουσιακών στοιχείων, με τις κάθε είδους επιχειρηματικές ατομικές και οικογενειακές δαπάνες, το αποτέλεσμα συγκρίνεται με τα δηλωθέντα εισοδήματα και η προκύπτουσα διαφορά θεωρείται μη δηλωθείσα φορολογητέα ύλη η οποία, εφόσον δεν μπορεί να αιτιολογηθεί, υπόκειται σε φορολόγηση.

iv. Η μέθοδος της σχέσης της τιμής πώλησης προς το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών (unit and volume method)

Πρόκειται για την έτερη μέθοδο (μαζί με την Αρχή των Αναλογιών) η οποία άρχισε να εφαρμόζεται πολύ πρόσφατα, με τις οδηγίες εφαρμογής της να συμπεριλαμβάνονται επίσης στην εγκύκλιο Ε.2016/31-1-2020. Με την εν λόγω μέθοδο προσδιορίζονται τα έσοδα από επιχειρηματική δραστηριότητα με την εφαρμογή της τιμής πώλησης στον αριθμό των μονάδων ή το συνολικό όγκο κύκλου εργασιών. Η τεχνική αυτή μπορεί να συμβάλλει στον προσδιορισμό των ακαθάριστων εσόδων εφαρμόζοντας τα στοιχεία των τιμών και των κερδών με το γνωστό ή επαληθεύσιμο όγκο των συναλλαγών που πραγματοποιείται από το φορολογούμενο, εφόσον ο αριθμός των μονάδων ή του όγκου

¹⁰³ Εγκύκλιος ΠΟΛ.1050/2014

¹⁰⁴ Wise M. R. (2000), "Tax Fraud and Mens Rea Forensic Accounting", *Sixth Annual Fraud Conference, Montreal*, pp. 30-43.

¹⁰⁵ Biber E. (2010), "Revenue Administration: Taxpayer Audit - Use of Indirect Methods", *International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department*, pp. 1-12.

συναλλαγών μπορεί να καθοριστεί με ακρίβεια από τα βιβλία του ή μέσω τρίτων πηγών. Η μέθοδος αυτή ενδείκνυται για τον προσδιορισμό των εσόδων από επιχειρηματική δραστηριότητα όταν:

α) Ο έλεγχος δύναται να προσδιορίσει την τιμή πώλησης ανά μονάδα και τον αριθμό των μονάδων (προϊόντων/υπηρεσιών) ή τον όγκο συναλλαγών με βάση το κόστος των αγαθών που πωλούνται ή τις δαπάνες/έξοδα ή

β) Ο ελεγχόμενος έχει περιορισμένα είδη προϊόντων ή ορισμένου είδους παρεχόμενες υπηρεσίες και οι τιμές των πωλούμενων αγαθών ή οι αμοιβές για τις παρασχεθείσες υπηρεσίες είναι σχετικά σταθερές σε όλη τη διάρκεια της φορολογικής περιόδου.

ν. Η τεχνική του ύψους των τραπεζικών καταθέσεων και των δαπανών σε μετρητά (Bank deposits & cash expenditure)

Η τεχνική αυτή είναι η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος προσδιορισμού του εισοδήματος και έχει ως βάση της τη λογική ότι ο φορολογούμενος είτε καταναλώνει όλα τα χρηματικά ποσά τα οποία εισπράττει σε μία χρήση, είτε τα καταθέτει σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.¹⁰⁶ Η λογική αυτή ενέχει στον πυρήνα της ένα βαθμό αυθαιρεσίας, διότι αποκλείει εκ προοιμίου την πιθανότητα αποταμίευσης κάποιου ποσού εκτός τραπεζικού συστήματος. Ο έλεγχος εξετάζει τις συνολικές καταθέσεις του φορολογούμενου σε χρηματοπιστωτικούς λογαριασμούς και τις δαπάνες σε μετρητά για προσωπικούς και επαγγελματικούς σκοπούς και το άθροισμα αυτών συγκρίνεται με τα συνολικά δηλωθέντα εισοδήματα της ίδιας περιόδου. Εφόσον τα κατατεθειμένα μετρητά και οι λοιπές δαπάνες υπερβαίνουν τα δηλωθέντα εισοδήματα, η διαφορά θεωρείται επιπλέον αδήλωτο εισόδημα. Στις περιπτώσεις κοινών λογαριασμών τα κατατεθειμένα ποσά καταλογίζονται στον πραγματικό δικαιούχο άλλως κατανέμονται ισομερώς¹⁰⁷.

6.5. Η διενέργεια φορολογικών ελέγχων με τη χρήση έμμεσων τεχνικών

Τα τελευταία έτη, και δη κατά το έτος 2020 που διανύουμε, οι έμμεσες τεχνικές χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο ως εργαλείο για την ανεύρεση μη δηλωθείσας φορολογητέας ύλης και σταδιακά αυξανόμενος αριθμός υποθέσεων ελέγχονται βάσει των συγκεκριμένων διατάξεων. Τούτο αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι κατά το έτος 2019 εκ του συνόλου 6773 αποφάσεων που εκδόθηκαν από τη Δ.Ε.Δ. επί ενδικοφανών προσφυγών των φορολογουμένων, 57 αφορούσαν αποφάσεις σχετιζόμενες με ελέγχους βάσει έμμεσων τεχνικών, ήτοι ποσοστό περίπου 0,9%. Κατά το επόμενο έτος 2020 και μάλιστα πριν την ολοκλήρωσή του¹⁰⁸ αλλά και εν μέσω της πανδημίας της νόσου του κορωνοϊού (covid-19) και των καθυστερήσεων και δυσχερειών που αυτή επέφερε τόσο στην ολοκλήρωση των φορολογικών ελέγχων όσο και στην έκδοση αποφάσεων από τη Δ.Ε.Δ., από το σύνολο 3542 αποφάσεων που έχουν εκδοθεί, 54 αποφάσεις σχετίζονταν

¹⁰⁶ Ευστάθιος Μπακάλης - Πέτρος Πανταζόπουλος, Φορολογική Διαδικασία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ.86

¹⁰⁷ Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, ο.π. σελ.649

¹⁰⁸ Τελευταίος έλεγχος στις 8/11/2020

με ελέγχους βάσει έμμεσων τεχνικών, ήτοι ποσοστό περίπου διπλάσιο, ανερχόμενο σε 1,5% κατά προσέγγιση¹⁰⁹.

Ο έλεγχος δυνάμει έμμεσων τεχνικών βάσει των (σχετικά) νεοπαγών διατάξεων του ΚΦΕ και του ΚΦΔ δεν έχει τεθεί ακόμη σε μεγάλο βαθμό στην κρίση των Δικαστηρίων και ως εκ τούτου δεν υφίσταται δημοσιευμένη νομολογία σχετικά με τις έμμεσες τεχνικές ελέγχου. Ωστόσο υφίστανται αναφορές στις έμμεσες τεχνικές σε αποφάσεις σχετιζόμενες με την προσαύξηση περιουσίας (ιδ. ενδεικτικά αποφάσεις ΣτΕ 884/2016, 435/2017, 1225/2017, 3071/2017 κ.α.) οι οποίες κρίνουν ότι η φορολογητέα ύλη μπορεί να αποδεικνύεται εκ μέρους της φορολογικής Αρχής όχι μόνο με άμεσες αλλά και με έμμεσες αποδείξεις παραπέμποντας και στις διατάξεις του άρθρου 67B ν.2238/1994 και του 27 ν.4174/2013. Περαιτέρω, όπως αναφέρθηκε και στα κεφάλαια 2 έως 4 της παρούσας, ο προσδιορισμός του φόρου δυνάμει των διατάξεων περί τεκμηρίων έχει κριθεί συμβατός με τις Συνταγματικές διατάξεις, υπό την προϋπόθεση του μαχητού χαρακτήρα των τεκμηρίων και της σύνδεσής τους με τα δεδομένα της κοινής πείρας. Επίσης Συνταγματικός είχε κριθεί και ο εξωλογιστικός προσδιορισμός του εισοδήματος που προέβλεπαν οι διατάξεις του άρθρου 32 ν.2238/1994, υπό την προϋπόθεση του ανέφικτου της διενέργειας ελεγκτικών επαληθεύσεων στα βιβλία του επιτηδευματία (ιδ. ενδεικτικά αποφάσεις ΣτΕ 1482/1994, 689/2001, 1038/2011, 1102/2017 κ.α). Λαμβάνοντας υπόψιν τα ανωτέρω, το γενικό πλαίσιο των έμμεσων τεχνικών κρίνεται συμβατό με το Σύνταγμα, ωστόσο επιμέρους πτυχές της εφαρμογής τους πιθανότατα θα αμφισβητηθούν.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 5 της παρούσας σχετικά με πιθανές στρεβλώσεις, στις οποίες μπορεί να οδηγήσει η ταυτόχρονη εφαρμογή των διατάξεων περί τεκμηρίων και των διατάξεων περί προσαύξησης περιουσίας, ακόμη πιο προβληματική διαφαίνεται η συνύπαρξη των τεκμηρίων και των έμμεσων τεχνικών ελέγχου.

Συγκεκριμένα, φορολογούμενος ο οποίος έχει φορολογηθεί για κάποια έτη με βάση τα τεκμήρια και έχει γι' αυτόν προκύψει ένα φορολογικό αποτέλεσμα, υπάρχει περίπτωση εν συνεχεία να ελεγχθεί με βάση τις έμμεσες τεχνικές και το φορολογικό αποτέλεσμα για την ίδια χρήση να είναι εντελώς διαφορετικό, ένεκα του γεγονότος ότι οι έμμεσες τεχνικές εξετάζουν τις πραγματικές και όχι τις τεκμαρτές δαπάνες του φορολογούμενου.

Περαιτέρω, ζητήματα δύνανται να ανακύψουν και σε περιπτώσεις αγοράς και πώλησης περιουσιακών στοιχείων, π.χ μετοχών που έλαβαν χώρα ιδίως κατά τα πρώτα έτη μετά την ψήφιση του ν.4172/2013. Επί παραδείγματι, σε περίπτωση που φορολογούμενος πωλήσει κατά το έτος 2014 χωρίς κέρδος μετοχές αποκτηθείσες κατά το έτος 2010 και με το κεφάλαιο αυτό προβεί στην αγορά νέων μετοχών, ο ελεγχόμενος μπορεί να βρεθεί φορολογικά έκθετος κατά τον έλεγχο βάσει τεκμηρίων και απολύτως σύννομος κατά τον έλεγχο βάσει έμμεσων τεχνικών. Τούτο συμβαίνει διότι στην περίπτωση των έμμεσων τεχνικών θα ληφθεί υπόψιν το πραγματικό ποσό που έλαβε ο φορολογούμενος, εν προκειμένω από την πώληση μετοχών, όπως και το πραγματικό ποσό το οποίο διέθεσε για αγορά μετοχών κατά το 2014 προκειμένου να προσδιοριστούν τα κεφάλαια και οι δαπάνες του, τα οποία θα διαπιστωθούν ισοσκελισμένα.

¹⁰⁹ www.publicrevenue.gr/elib/ded

Ωστόσο κατά τον υπολογισμό των εισοδημάτων του βάσει του εναλλακτικού προσδιορισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. 2 του άρθρου 34 του ν. 4172/2013, κάθε ποσό που καταβλήθηκε για την απόκτηση των εσόδων (πχ από πώληση μετοχών) τα μειώνει και το υπόλοιπο που προκύπτει είναι αυτό που περιορίζει τη συνολική ετήσια δαπάνη, εκτός αν τα ποσά αυτά (που καταβλήθηκαν πχ για την αγορά των αρχικών μετοχών) αποτελούσαν τεκμήριο και είχαν περιληφθεί στις φορολογικές δηλώσεις του έτους που αποκτήθηκαν.

Στο εξεταζόμενο παράδειγμα η αγορά μετοχών κατά το έτος 2010 δεν αποτελούσε τεκμήριο απόκτησης για τον φορολογούμενο και ως εκ τούτου νομίμως δεν είχε περιληφθεί στη φορολογική του δήλωση. Αυτόματα σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις, το ποσό το οποίο εισέπραξε ο φορολογούμενος από την πώληση των ίδιων μετοχών δε λαμβάνεται υπόψιν για την κάλυψη του τεκμηρίου αγοράς των νέων μετοχών που απέκτησε κατά το έτος 2014, οπότε και σύμφωνα με το νέο νόμο η αγορά μετοχών συνιστά τεκμήριο. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι ο έλεγχος θα μπορούσε να προσδιορίσει εισόδημα βάσει της εναλλακτικής μεθόδου ισόποσο με την αξία των νέων μετοχών που αποκτήθηκαν το 2014 (εφόσον το τεκμήριο δε δύναται να καλυφθεί) ενώ δεν προκύπτει αδήλωτο εισόδημα βάσει των έμμεσων τεχνικών.

Σύμφωνα με την εγκύκλιο ΠΟΛ.1050/17.2.2014, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, για τον προσδιορισμό του εισοδήματος συγκρίνονται τα αποτελέσματα των δύο προσδιορισμών (βάσει γενικών διατάξεων και βάσει έμμεσων τεχνικών) και ως τελικό φορολογητέο εισόδημα του φορολογούμενου λαμβάνεται το μεγαλύτερο. Καταληκτικά, ο φορολογούμενος θα μπορούσε να αντιμετωπίσει πρόβλημα παρότι αποδεικνύει την πηγή των εισοδημάτων του και την πραγματική ροή του χρήματος.

Θεωρούμε ότι σε περίπτωση προσδιορισμού διαφορετικού αποτελέσματος από τη χρήση τεκμηρίων και έμμεσων τεχνικών ελέγχου πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν ο προσδιορισμός βάσει έμμεσων τεχνικών διότι βασίζεται σε πραγματικά δεδομένα και όχι σε θεωρητικά μεγέθη όπως τα τεκμήρια. Το ζητούμενο άλλωστε δεν (θα έπρεπε να) είναι ο μεγαλύτερος δυνατός καταλογισμός του φορολογούμενου αλλά η αναζήτηση με όσο το δυνατόν πιο αξιόπιστα μέσα της πραγματικής φοροδοτικής του ικανότητας. Οι έμμεσες τεχνικές, με ορθολογική χρήση και ορισμένες βελτιώσεις θα μπορούσαν να είναι ένα τέτοιο μέσο.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Το φορολογικό δίκαιο χρησιμοποιεί τεκμήρια με τα οποία θα κινητοποιήσει τη φορολογική Αρχή, προκειμένου να είναι σε θέση να διεκπεραιώσει εντός εύλογου χρόνου αναρίθμητο πλήθος περιπτώσεων κι έτσι να συμβάλει στην ικανοποίηση των αναγκών, που συνδέονται με την ύπαρξη του Κράτους¹¹⁰. Τα τεκμήρια συμπεραίνεται ότι είναι απόρροια της λειτουργικής αδυναμίας των ελεγκτικών μηχανισμών να υποβάλλουν σε καθολικό έλεγχο όλους τους φορολογούμενους¹¹¹. Επιπλέον τα τεκμήρια καθιερώθηκαν

¹¹⁰ Μιχαήλ Κυπραίος, Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των αμάχητων φορολογικών τεκμηρίων, ΔΦΝ 1979, σελ.456

¹¹¹ Θεόδωρος Γεωργακόπουλος, Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις Μπένου, σελ. 307

στην ελληνική έννομη τάξη στη λογική ότι συντείνουν στον περιορισμό της φοροδιαφυγής στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η άμεση απόδειξη ορισμένου κρίσιμου νομικά γεγονότος είναι δυσχερής.

Ωστόσο μετά από την πολυετή εφαρμογή τους είναι αναπόφευκτο το ερώτημα κατά πόσο η χρήση τεκμηρίων περιόρισε όντως τη φοροδιαφυγή και κατά πόσο η φορολογία ανταποκρίνεται τους σκοπούς της μέσα από αυτό το είδος φορολόγησης. Ο στόχος είναι φανερό ότι δεν επετεύχθη, αντιθέτως διογκώθηκε στη συνείδηση του φορολογούμενου η ιδέα ενός άδικου νομοθέτη ο οποίος εγκαταλείπει ανεπίτρεπτα τη βάση της πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας και στηρίζεται ελαφρώς αυθαίρετα σε ιδιότητες αντικειμένων που κατέχει ο φορολογούμενος, όπως η έκταση της κατοικίας του ή η ιπποδύναμη του αυτοκινήτου του. Οι κατά καιρούς κυβερνητικές εξαγγελίες περί κατάργησης των τεκμηρίων, ιδίως ενόψει αρχικά της θέσπισης του Περιουσιολογίου¹¹² και πλέον ενόψει της καθιέρωσης των έμμεσων τεχνικών ελέγχου¹¹³ αποτελούν έμμεση παραδοχή εκ μέρους των εκάστοτε εκπροσώπων της εκτελεστικής εξουσίας της αποτυχίας των τεκμηρίων να επιτελέσουν τον προβαλλόμενο σκοπό τους, ήτοι την περιστολή της φοροδιαφυγής. Ταυτόχρονα, η μη κατάργηση των τεκμηρίων εν τέλει, αποτελεί απόδειξη ότι μέσω αυτών ο ελεγκτικός και εν γένει ο κρατικός μηχανισμός επιχειρεί να καλύψει τις εγγενείς δυσλειτουργίες του και τις αμιγώς εισπρακτικές του ανάγκες. Η εγκατάλειψη των τεκμηρίων διαφαίνεται επιβεβλημένη καθώς η περιστολή της φοροδιαφυγής θα πρέπει να επιτευχθεί με μέσα τα οποία δε θα θέτουν εν αμφιβόλω τη φορολογική δικαιοσύνη, αλλά με κατάλληλα οργανωτικά μέτρα που θα καταστήσουν δυνατή την αναδιαμόρφωση του φορολογικού μας συστήματος και θα συμπλεύσουν με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα. Άλλωστε με σύμμαχο πλέον και την τεχνολογία, ο φορολογικός μηχανισμός έχει στη φαρέτρα του πιο αξιόπιστα όπλα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, ήτοι τις έμμεσες τεχνικές ελέγχου και προσδιορισμού του εισοδήματος.

Η εισαγωγή των έμμεσων τεχνικών στο φορολογικό μας δίκαιο έλαβε χώρα στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού του. Οι έμμεσες τεχνικές ελέγχου δίνουν τη δυνατότητα στην φορολογική Διοίκηση να προβεί σε ακριβέστερο προσδιορισμό του εισοδήματος του ελεγχόμενου με βάση πραγματικά και όχι τεκμαρτά δεδομένα, ενισχύοντας το αίσθημα εμπιστοσύνης του φορολογουμένου προς τη Διοίκηση. Η απουσία νομολογίας και η σχετικά περιορισμένη έως τώρα εφαρμογή τους, δε μας επιτρέπει να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης τους από τη φορολογική Αρχή, αλλά σε κάθε περίπτωση είναι δεδομένο ότι απαιτούνται νομοτεχνικές βελτιώσεις αλλά και χρόνος αφομοίωσης και εξοικείωσης του ελεγκτικού μηχανισμού με αυτές προκειμένου να εξασφαλιστεί η καλύτερη δυνατή εφαρμογή τους.

Όσον αφορά την προσαύξηση περιουσίας, η τελική κρίση των Δικαστηρίων περί της ερμηνείας της διάταξης και δη της αναδρομικής εφαρμογής της, έρχεται σε αντίθεση με τις εμπεριστατωμένες θέσεις της πλειοψηφίας του νομικού κόσμου και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να κλονίζει την εμπιστοσύνη των φορολογουμένων στη Δικαιοσύνη. Εφόσον ωστόσο η έννοια της προσαύξησης περιουσίας ήρθε για να μείνει και να ανακαθορίσει το αντικείμενο και τη μεθοδολογία των φορολογικών ελέγχων, οφείλουμε

¹¹²<https://www.kathimerini.gr/economy/local/500693/katargoyntai-ta-tekmiria-diaviosis-erchetai-to-periouisilogio/>

¹¹³ <https://www.capital.gr/tax/3374858/ti-fernei-i-katargisi-ton-tekmirion>

αφενός να αναγνωρίσουμε τον εξορθολογισμό των απαιτήσεων που σταδιακά επήλθε στους σχετικούς φορολογικούς ελέγχους και αφετέρου να εκφράσουμε την ελπίδα ότι θα ξεπεραστούν και τα εναπομείναντα κακώς κείμενα που οδηγούν σε εξοντωτικούς και ενίοτε εξωπραγματικούς καταλογισμούς.

Καταλήγοντας, ο ζυγός της Δικαιοσύνης στο φορολογικό δίκαιο οφείλει και πρέπει να ισοσκελιστεί, σταθμίζοντας ισάξια τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα των φορολογουμένων αλλά και το Δημόσιο συμφέρον, όπως αυτό επιτυγχάνεται μέσω της αποτελεσματικής είσπραξης των φόρων επί τη βάση της ύπαρξης πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας και της αναδιανομής του πλούτου σε μία εποχή κρίσης που οι οικονομικές συνθήκες το απαιτούν περισσότερο από ποτέ.

ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία

- 1) Βασιλική Αθανασάκη, Επιτομή Φορολογικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη 2018
- 2) Ιωάννης Αναστόπουλος - Θεόδωρος Φορτσάκης, Φορολογικό Δίκαιο, β' έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2003
- 3) Θεόδωρος Γεωργακόπουλος, Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις Μπένου
- 4) Πρόδρομος Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004
- 5) Γεώργιος Δελλής, Δήμος και Αγορά, Εκδόσεις Ευρασία, 2018
- 6) Γρηγόρης Μέντης, Δίκαιο Φορολογίας Εισοδήματος, Νομική Βιβλιοθήκη 2018
- 7) Ευστάθιος Μπακάλης - Πέτρος Πανταζόπουλος, Φορολογική Διαδικασία, Νομική Βιβλιοθήκη 2016
- 8) Νικόλαος Μπάρμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος – Κατ' άρθρον ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Β' Έκδοση,
- 9) Κώστας Μπέης, Πολιτική Δικονομία, Γενικές αρχές και ερμηνεία των Άρθρων 1474 επ., Εκδόσεις Σάκκουλα
- 10) Πέτρος Πανταζόπουλος, Τα Συνταγματικά Όρια του Φορολογικού Ελέγχου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- 11) Δημήτρης Σταματόπουλος - Αντώνης Καραβοκύρης, Φορολογία Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων, 6^η Έκδοση 2009, Forin-Σταματόπουλος
- 12) Χρήστος Τότσης, Ερμηνεία Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών & Νομικών Προσώπων, Εκδόσεις Πάμισος 2000
- 13) Ανδρέας Τσουρουφλής, Το Φορολογικό Δίκαιο στην Έννομη τάξη, Νομική Βιβλιοθήκη 2010
- 14) Κωνσταντίνος Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2014
- 15) Ιωάννης Φωτόπουλος, Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2018
- 16) Ελένη Χουρδάκη, Τα τεκμήρια στο Φορολογικό Δίκαιο – Αναγκαιότητα και Αντινομίες, Νομική Βιβλιοθήκη 2018

Αρθρογραφία

Ελληνική

- 1) Ιωάννης Δρυλλεράκης, «*Η προσαύξηση περιουσίας στη φορολογία εισοδήματος*», ΕΚΠΑ, Τιμητικός τόμος Νικολάου Κλαμαρή, τομ. 1- 2016
- 2) Δημήτρης Καλδής, «*Τα φορολογικά τεκμήρια όπως ισχύουν στη Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Ελλάδα*», ΔΦΝ 1979
- 3) Χρήστος Κεϊμαλής, «*Παρέμβαση σχετικά με το άρθρο 15 § 3 του ν. 3888/2010*», Διοικητική Δίκη 2/2016
- 4) Μιχαήλ Κυπραίος, «*Ο περιορισμός της φοροδιαφυγής, η δίκαιη κατανομή του φορολογικού βάρους και η νόθευση του ελεύθερου ανταγωνισμού*», ΔΕΕ», τ. 4/1995
- 5) Μιχαήλ Κυπραίος, «*Τα αντισυνταγματικά αμάχητα τεκμήρια του Ν. 820/78*», ΔΦΝ, 1980
- 6) Μιχαήλ Κυπραίος, «*Ο έλεγχος της συνταγματικότητας των αμάχητων φορολογικών τεκμηρίων*», ΔΦΝ 1979
- 7) Απόστολος Λιόλιος, «*Φορολογικά τεκμήρια -Τρόπος κάλυψης της διαφοράς (μέρος δεύτερο)*», Ε7 2019
- 8) Ασπασία Μάλλιου, «*Γιατί, τεύχος-αφιέρωμα στην «προσαύξηση περιουσίας» από άγνωστη ή μη φορολογημένη πηγή, Ν.3888/2010;*», ΔΦΝ 2016, τεύχος 1578
- 9) Ασπασία Μάλλιου, «*Η διάκριση ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων, στην περίπτωση της ρύθμισης του άρθρου 15 Ν.3888/2010 για τη φορολογική μεταχείριση της «προσαύξησης περιουσίας*», ΔΦΝ 2016, τεύχος 1578
- 10) Δημήτριος Μελάς, «*Εμβαθύνοντας στις Έμμεσες Τεχνικές Ελέγχου*», Epsilon 7 2016
- 11) Γρηγόρης Μέντης, «*Η «προσαύξηση περιουσίας» ως νομοθετικό τεκμήριο εισοδήματος και τα εντεύθεν ζητήματα*», Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 11/2016
- 12) Γεώργιος Μυλωνογιάννης, «*Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 884/2016*», Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, Τεύχος 3-4 2016
- 13) Πέτρος Πανταζόπουλος, «*Οι έλεγχοι των φορολογικών αντικειμένων – Είδη και όργανα, Επιχείρηση*», Τεύχος 20/2006
- 14) Πέτρος Πανταζόπουλος, «*Παρατηρήσεις επί της υπ αρ. 884/2016 απόφασης ΣτΕ*», ΔΕΕ, Τεύχος 2/2016
- 15) Στέλιος Παπαδημητρίου - Κωνσταντίνος Μηλιαράκης, «*Νομικά ζητήματα κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων με τις οποίες επιβάλλεται φόρος εισοδήματος στη μη δικαιολογημένη ή από άγνωστη πηγή και αιτία προερχόμενη, προσαύξηση περιουσίας*», ΔΕΕ, Τεύχος 8-9/201518
- 16) Κατερίνα Σαββαΐδου, «*Η επίδραση της τεχνολογίας στην φορολογία*», Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 10/2019
- 17) Κατερίνα Σαββαΐδου, «*Δύο προσφάτως θεσμοθετημένα εργαλεία για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής: Έμμεσες τεχνικές ελέγχου – υποχρέωση τρίτων προς παροχή στο Υπουργείο Οικονομικών πληροφοριών οικονομικού και φορολογικού ενδιαφέροντος*», accountancy Greece
- 18) Γεώργιος Σγουρόγλου, «*Σχόλιο επί της υπ αρ. 884/2016 απόφασης ΣτΕ*», Θεωρία & Πράξη Διοικητικού Δικαίου, Τεύχος 5/2016.
- 19) Ανδρέας Τσουρουφλής, «*Η διάκριση μεταξύ ουσιαστικών και διαδικαστικών φορολογικών διατάξεων*», ΔΕΕ 2/2016

- 20) Ανδρέας Τσουρουφλής, «Ζητήματα από την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 15 παρ. 3 του Ν.3888/2010», ΔΦΝ 2016, Τεύχος 1578
- 21) Θεόδωρος Φορτσάκης - Πέτρος Πανταζόπουλος, «Η δυνατότητα αναδρομικής εφαρμογής των διατάξεων των άρθρων 15 παρ. 3 Ν 3888/2010 και 48 παρ. 3 Ν 2238/1994 σε περίπτωση ελέγχου για την προσαύξηση περιουσίας», ΔΕΕ, Τεύχος 5/2015
- 22) Ιωάννης Φωτόπουλος, «Η διοίκηση του ελληνικού φορολογικού συστήματος - *Tax administration*», Επιχείρηση, Τεύχος 63/2010
- 23) Ροδόκλεια Γρέγου, Βασίλειος Κρινής, Θεοδώρα Λαζαρέτου, Ελένη Χουρδάκη, «Η αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσα από τις διατάξεις του ενωσιακού και ελληνικού φορολογικού δικαίου», ΔΕΕ, Τεύχος 3/2019

Ξενόγλωσση

- 1) Biber E. (2010), “*Revenue Administration: Taxpayer Audit - Use of Indirect Methods*”, *International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department*, pp. 1-12.
- 2) Charles P. R., “*Overview: Indirect Methods of Determining Taxable Income*”, *Journal of Tax Practice & Procedure*, February–March 2014
- 3) Duke B.S. (1966), “*Prosecutions for Attempts to Evade Income Tax: A Discordant View of a Procedural Hybrid*”, *Yale Law School Legal Scholarship Repository*, Vol. 76, pp. 10-15
- 4) Wise M. R. (2000), “*Tax Fraud and Mens Rea Forensic Accounting*”, *Sixth Annual Fraud Conference, Montreal*, pp. 30-43.

Διαδικτυακές Πηγές και Ιστοσελίδες

- <https://www.kathimerini.gr>
- <https://www.greeklanguage.gr>
- <https://www.capital.gr>
- <https://el.wiktionary.org/wiki/>
- www.publicrevenue.gr
- www.aade.gr
- www.oecd.org

Εγκύκλιοι/Διαταγές

- ΠΟΛ 1094/23-3-1989
- ΠΟΛ 1207/9-10-1991
- Έγγραφο Υπ. Οικ. 101765/785/A0012/8-5-2007
- Έγγραφο Υπ.Οικ. 1058004/1122/A0012/12-6-2007
- Έγγραφο Υπ.Οικ. 1078907/1417/A0012/30-7-2008
- ΠΟΛ 1095/29-4-2011
- ΠΟΛ 1033/21-2-2013
- ΠΟΛ.1050/17-2-2014
- ΠΟΛ 1228/15-10-2014
- ΠΟΛ 1076/26-3-2015
- ΔΕΑΦ Α΄ 1144110 ΕΞ 2015/5-11-2015
- ΠΟΛ 1175/17-11-2017
- Ε.2015/31-1-2020
- Ε.2016/31-1-2020

Νομολογία

• ΣτΕ 2001/1976	• ΣτΕ 1379/2009	• ΔΕφΑθ 2885/2015
• ΣτΕ 1246/1983	• ΣτΕ 1530/2009	• ΔΕφΑθ 3408/2015
• ΣτΕ 4340/1983	• ΣτΕ 1038/2011	• ΔΕφΑθ 3463/2015
• ΣτΕ 2380/1984	• ΣτΕ 1/2013	• ΔΕφΑθ 3983/2015
• ΣτΕ 2785/1985	• ΣτΕ 3872/2013	• ΔΕφΑθ 4759/2015
• ΣτΕ 4355/1985	• ΣτΕ 766/2015	• ΔΕφΑθ 5616/2015
• ΣτΕ 1037/1988	• ΣτΕ 772/2015	• ΔΕφΑθ 5617/2015
• ΣτΕ 1694/1990	• ΣτΕ 1841/2015	• ΔΕφΑθ 5/2016
• ΣτΕ 3491/1991	• ΣτΕ 1973/2015	• ΔΕφΑθ. 334/2017
• ΣτΕ 1796/1993	• ΣτΕ 629/2016	• ΔΕφ.Θεσ/νίκης
1298/2018
• ΣτΕ 1482/1994	• ΣτΕ 884/2016	• ΔΕφΑθ. 3842/2018
• ΣτΕ 1647/1994	• ΣτΕ 886/2016	• Δ.Π.Αθ. 102/1980
• ΣτΕ 2779/1994	• ΣτΕ 2826/2016	• Δ.Π.Αθ 1903/1980
• ΣτΕ 383/1996	• ΣτΕ 435/2017	• Δ.Π.θεσ/νίκης
1903/1980
• ΣτΕ 5201/1996	• ΣτΕ 1102/2017	• Δ.Πρ.Θεσ/νίκης
1917/1996
• ΣτΕ 3705/1998	• ΣτΕ 1225/2017	• Δ.Π.Αθ. 5723/1996
• ΣτΕ 340/2000	• ΣτΕ 1738/2017	• Δ.Π.Αθ. 13588/1998
• ΣτΕ 2919/2000	• ΣτΕ 2934/2017	•
• ΣτΕ 689/2001	• ΣτΕ 3071/2017	• Δ.Π.Αθ. 533/1998
• ΣτΕ 2860/2003	• ΔΕφΑθ 5981/2014	• Δ.Πρ.Αθ. 9512/2005,
• ΣτΕ 961/2007	• ΔΕφΑθ 1450/2015	• Δ.Πρ.Ροδ. 91/2007
• ΣτΕ 753/2008	• ΔΕφΑθ 1899/2015	
• ΣτΕ 12/2009	• ΔΕφΑθ 2829/2015	

**ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ**

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία, την οποία υποβάλλω, δεν περιλαμβάνει στοιχεία προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σύμφωνα με τους ακόλουθους όρους τους οποίους διάβασα και αποδέχομαι:

1. Η διπλωματική εργασία πρέπει να αποτελεί έργο του υποβάλλοντος αυτήν υποψήφιου διπλωματούχου.
2. Η αντιγραφή ή η παράφραση έργου τρίτου προσώπου αποτελεί προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και συνιστά σοβαρό αδίκημα, ισοδύναμο σε βαρύτητα με την αντιγραφή κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Στο αδίκημα αυτό περιλαμβάνεται τόσο η προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας άλλου υποψήφιου διπλωματούχου όσο και η αντιγραφή από δημοσιευμένες πηγές, όπως βιβλία, εισηγήσεις ή επιστημονικά άρθρα. Το υλικό που συνιστά αντικείμενο λογοκλοπής μπορεί να προέρχεται από οποιαδήποτε πηγή. Η αντιγραφή ή χρήση υλικού προερχόμενου από το διαδίκτυο ή από ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια επιφέρει τις ίδιες δυσμενείς έννομες συνέπειες με τη χρήση υλικού προερχόμενου από τυπωμένη πηγή ή βάση δεδομένων.
3. Η χρήση αποσπασμάτων από το έργο τρίτων είναι αποδεκτή εφόσον, αναφέρεται η πηγή του σχετικού αποσπάσματος. Σε περίπτωση επί λέξει μεταφοράς αποσπασμάτων από το έργο άλλου, η χρήση εισαγωγικών ή σχετικής υποσημείωσης είναι απαραίτητη, ούτως ώστε η πηγή του αποσπάσματος να αναγνωρίζεται.
4. Η παράφραση κειμένου, αποτελεί προσβολή δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας.
5. Οι πηγές των αποσπασμάτων που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να καταγράφονται πλήρως σε πίνακα βιβλιογραφίας στο τέλος της διπλωματικής εργασίας .
6. Η προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επισύρει την επιβολή κυρώσεων. Για την επιβολή των ενδεδειγμένων κυρώσεων, τα αρμόδια όργανα της Σχολής θα λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως το εύρος και το μέγεθος του τμήματος της διπλωματικής εργασίας που συνιστά προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι κυρώσεις θα επιβάλλονται, ύστερα από γνώμη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής με απόφαση της Συνέλευσης της Σχολής, και μπορούν να συνίστανται στον μηδενισμό της διπλωματικής εργασίας (με ή χωρίς δυνατότητα επανυποβολής), τη διαγραφή από τα Μητρώα των μεταπτυχιακών φοιτητών , καθώς και την επιβολή πειθαρχικών ποινών, όπως η αναστολή της φοιτητικής ιδιότητας του υποψήφιου διπλωματούχου.

Επιπλέον, παρέχω τη συναίνεσή μου, ώστε ένα ηλεκτρονικό αντίγραφο της διπλωματικής εργασίας μου να υποβληθεί σε ηλεκτρονικό έλεγχο για τον εντοπισμό τυχόν στοιχείων προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ημερομηνία

26-11-2020

Υπογραφή Υποψηφίου

